

KAIP PADĖTI VAIKAMS

UŽAUGTI DVIKALBIAMS

Loreta Vilkytė

EMIGRAVUSIŲ ŠEIMŲ PATIRTIS
MOKSLINIAI TYRIMAI
PRAKTINIAI PATARIMAI

Didakta

KAIP PADĖTI VAIKAMS
UŽAUGTI
DVIKALBIAMS

Leidinio bibliografinė informacija pateikiama Lietuvos nacionalinės
Martyno Mažvydo bibliotekos Nacionalinės bibliografijos duomenų banke (NBDB)

Išleista Lietuvos Respublikos švietimo, mokslo ir sporto ministerijos lėšomis

Kalbos redaktorė **Erika Laumytė**

Viršelio autorius ir maketuotojas **Remigijus Martinavičius**

Viršelio fotografijos © Schutterstock/Kasefoto, Alhovic, Design36

Antrasis papildytas leidimas

© Loretą Vilkytė, 2021

© Leidykla DIDAKTA, 2021

Visos teisės saugomos įstatymo. Šis leidinys arba jo dalis negali būti reprodukuojama ir platinama jokiais elektroninėmis ar kitomis priemonėmis, įskaitant fotokopijavimą, įrašymą į kitas informacijos kaupimo ir atgaminimo sistemas, kompiuterių tinklus (internete) be leidėjo išankstinio raštiško sutikimo.

Draudžiama šį kūrinių, esančių bibliotekose, mokymo įstaigose, muziejuose arba archyvuose, mokslinių tyrimų ar asmeniniais tikslais atgaminti, viešai skelbti ar padaryti viešai prieinamą kompiuterių tinklais tam skirtuose terminaluose tų įstaigų patalpose.

Remiantis Lietuvos Respublikos Administracinių teisės pažeidimų bei Baudžiamuoju kodeksu, pažeidėjams numatytos griežtos sankcijos.

ISBN 978-609-442-158-7

Loreta Vilkytė

KAIP PADĖTI VAIKAMS
UŽAUGTI
DVIKALBIAMS

EMIGRAVUSIŲ ŠEIMŲ PATIRTIS
MOKSLINIAI TYRIMAI
PRAKTINIAI PATARIMAI

 Didaakta

Vilnius / 2021

TURINYS

Turiny.....	5
Pratarmė antrajam leidimui	9
Nerimas, arba kodėl atsirado šis tekstas ir kokios naudos iš jo galima tikėtis.....	13
Dvikalbystės nauda	17
Dvikalbystė yra neįkainojama tėvų dovana vaikams.....	22
Dvikalbystė emigracijoje – spontaniškas ar planuotas reiškinys?.....	30
Tėvų požiūris į dvikalbystę gali skatinti arba slopinti vienos arba kitos kalbos raidą.....	37
Mišrioje šeimoje lingvistinis planavimas yra neišvengiamas.....	42
2–3 metų dvikalbiai vaikai automatiškai pereina nuo vienos kalbos į kitą ir jų nepainioja	50
Nėra jokių įrodymų, kad dėl dvikalbystės vėliau pradėjęs šnekėti vaikas būtų nepasivijęs savo bendraamžių.....	56
Puskalbystė, kada vienos arba abiejų kalbų vartojimas neatitinka vaiko amžiaus, gali būti susijusi su mokymosi sunkumais.....	64

Gimtoji kalba tampa silpna ir pradeda nykti dėl to, kad yra dažnai nuvertinama arba retai vartojama	70
Skubėjimas išmokyti kalbėti angliškai manant, kad gimtąją kalbą vaikas mokės savaime, yra klaida	75
Viena kalba turi eiti pirmyn, neatsilikti savo turiningumu, o kitos prisijungs, nes bus girdimos	80
Vaikui pradėjus lankyti mokyklą gimtoji kalba patenka į rizikos zoną	85
Pradinės klasės užduotys tokios lengvos, kad dvikalbiai vaikai lengvai gali paaiškinti, ką ir kaip reikia atlikti, abiem kalbomis	91
Vaikai, kurie gali skaityti viena kalba, lygiagrečiai gali persiorientuoti skaityti kita kalba	95
Rašymas, po kalbėjimo, klausymo ir skaitymo, yra ketvirtoji dvikalbių įgyjama vertybė, kurią verta puoselėti	101
Jei vaikas verčiamas mokykloje ir namuose kalbėti daugumos kalba, jo asmenybė nuvertinama.....	107
Vaikams negalima atskirti vienos kalbos nuo kitos ar dėl kitos.....	112
Gimtosios kalbos nykimas pasireiškia skaudžiu, lėtiniu šeimos susvetimėjimo procesu	118
Nepatogumų dėl gimtosios kalbos vartojimo socialinėje aplinkoje kyla ten, kur nėra aiškumo.....	125
Negalėjimas savęs tapatinti su tuo, kas buvo miela ir pažįstama, sukelia frustraciją.....	131
Lingvistiniu požiūriu mišrios šventės nenaudingos vaikams, nes jie tarpusavyje kalbės daugumos kalba.....	137
Nėra nė vienos kultūros geresnės už kitas, bet artimiausia ta, kurią geriausiai pažįsti	142
.....	

Vienakalbių – tiek lietuvių, tiek kitų tautybių žmonių – požiūriai gali būti riboti ir žeidžiantys.....	147
Jei gimtoji kalba prarado savo vertę, ją reikia atstatyti	155
Gimtosios kalbos erdvę savo vaikams kurkime patys	160
Apibendrinti praktiški patarimai, kaip išlaikyti gimtąją kalbą.....	166
Kalbėti, kalbėti, kalbėti.....	170
Jei ūgtelėjęs dvikalbis vaikas neatsako jums gimtąja kalba	174
Atmintinė emigruojantiems su vaikais	177
Padėka.....	181
Pabaiga	183
Žodynėlis	185
Naudota literatūra.....	187

PRATARMĖ ANTRAJAM LEIDIMUI

Praėjo beveik aštuoneri metai nuo tada, kai ši knyga pasirodė Lietuvos knygynuose. Pastaraisiais metais, suaktyvėjus lituanistinei veiklai pasaulio lietuvių bendruomenėse, jos pradėta teirautis ir ieškota būdų, kaip pakartoti leidimą. Iniciatyvos ėmėsi Ispanijos lituanistinių mokyklų Švietimo taryba, kuri kreipėsi į Švietimo, mokslo ir sporto ministeriją (ŠMSM) dėl atnaujinto knygos leidimo galimybės.

Tai vienintelė tokio tipo knyga lietuvių kalba – pagalba tėvams, auginantiems dvikalbius vaikus. Knygoje, remiantis moksliniais tyrimais, aprašyta dvikalbystės nauda žmogaus psichologinei sveikatai, pateikti naudingi praktiniai patarimai tėvams, dvikalbystės strategijos. Knyga motyvuojanti, parašyta aiškiai ir suprantamai, lengvai skaitoma, yra įtraukianti, kartais sujaudinanti iki širdies gelmių ir priverčianti susimąstyti. Tačiau neteisianti ir nesmerkianti. Ji perteikia lietuvių kalbą kaip didžiulę vertybę, nenusileidžiančią jokiai kitai kalbai, kas yra be galo svarbu mums, lietuviams, taip lengvai susitapatintiems su kitomis kultūromis ir nuvertinantiems savąją. Ji įkvepia, suteikia drąsos ir ryžto

tėvams, auginantiems dvikalbius ir daugiakalbius vaikus, nes joje be mokslinių tyrimų apžvalgos surašytos ir tikros kitų šeimų patirtys. Ši knyga suteikia aiškumo, ką ir kaip daryti ir ko geriau nedaryti, norint sėkmingai vaikams perduoti gimtąją kalbą, skatina lietuviškai kalbančias šeimoms burtis, imtis iniciatyvos, steigti lituanistinio švietimo įstaigas.

Elena Vaičiulytė, Alikantės lituanistinės mokyklos „Draugystė“ įkūrėja ir vadovė, Ispanijos lituanistinių mokyklų Švietimo tarybos pirmininkė

Antrasis leidimas papildytas atsakymais į klausimus, kurie dažnai būdavo užduodami užsienio lietuvių bendruomenių ir lituanistinių mokyklų organizuojamuose švietėjiškuose renginiuose dvikalbystės ugdymo temomis. Nuoširdžiai dėkoju ŠMSM, atsiliepusiai į pasaulio lietuvių poreikį pakartotinai išleisti knygą ir finansavusiai jos leidybą.

Loreta Vilkytė

Aš darysiu viską, ką galiu, kad kalba gyvuotų, kalbėsiu kuo daugiau, važiuosiu į Lietuvą kuo dažniau, stengsiuosi, kad jis turėtų draugų lietuvičių. Aš parodysiu jam gražiausius mūsų kalbos turtus, liaudies dainų lobynus, viską, kas man gražiausia iš tos šalies, aš jam parodysiu, ir džiaugsiuosi kiekvienu jo išartu žodžiu.

(Agnė, 28 m.)

NERIMAS, ARBA KODĖL ATSIKADO ŠIS TEKSTAS IR KOKIOS NAUDOS IŠ JO GALIMA TIKĖTIS

Vieną sekmadienį atvažiavau į Mančesterio lietuvių klubą kiek anksčiau. Keldama dvimetį sūnų iš mašinos išgirdau pažįstamą balsą:

– Labas, Loreta, girdėjau, mažiukams grupę organizuosit?

– Taip, – atsakiau, – vaikai lietuviškai prastai kalba, galvosime, ko imtis.

– Aš jau seniai nebekreipiu į tai dėmesio, – pareiškė dviejų nuostabių mergaičių mamytė. – Pirmoji dukra (6 metų) dar šiek tiek supranta lietuviškai, o antroji (3 metų) tik angliškai kalba.

– Gaila, – numykiau.

– Nieko baisaus, mes susitaikėm, kraustomės į Mančeste-rį visam laikui.

Potekstė buvo labai aiški – lietuvių kalbos nereikės. Vadinasi, galima nekreipti dėmesio. O man kažkodėl dingtelėjo mintis, kad vaikas ir mama kalbės skirtingomis gimtosiomis kalbomis! Tiesa? Nuo kada? Ar vaikai prarado gimtąją kalbą dėl tėvų nežinojimo, kad galima ją

.....

išsaugoti, ar dėl nesugebėjimo išmokti, ar dar dėl ko nors kito? Kaip ir kada žmonės nusprendžia, kad gimtoji kalba jiems jau nebereikalinga? Ar tai nutinka atsitiktinai, netyčia, ar priėmus sprendimą? Akivaizdu, kad daugybė šeimų užaugina dvikalbius vaikus. Kaip jie to pasiekia? Gerbiu tėvų teisę rinktis, bet jei nežinojo, kad įmanoma svetimose šalyje išsaugoti gimtąją kalbą, jei nebuvo, kas pataria, kas pasidalina patirtimi... Liūdesys apimdavo vien apie tai pagalvojus. Noras kuo greičiau integruotis į naująją visuomenę man buvo visiškai suprantamas. Bet kodėl tai turėtų vykti gimtosios kalbos, o dažnai ir savo vardo bei pavardės atsisakymo sąskaita, nesupratau. Kas veikia lingvistinius pasirinkimus emigrantų šeimose, jų socialinėje aplinkoje, vaikų švietimo įstaigose? Tai klausimai, kurių atsakymų paieškos atvedė mane į universitetą. Apsigyniau disertaciją „Dvikalbystės vystymasis: požiūrių formavimasis ir jų įtaka šeimos gerovei“. Remdamasi savo atlikto psichologinio tyrimo medžiaga dabar žinau, koks liūdesys kamuoja mamas, negalinčias su savo vaikais kalbėtis gimtąją kalba. Ir koks džiaugsmas lydi tas šeimas, kurių svajonėse apie geresnę vaikų ateitį visada atsiranda vietos dvikalbystei. Mančesterio mažųjų klubo mamyčių paskatinta suorganizavau paskaitą apie dvikalbystę lietuvių bendruomenei. Po jos sulaukiau skambučių iš negalėjusių dalyvauti mamų, kurios prašė bukletų ar knygelėlių lietuvių kalba apie dvikalbystę. Negalėjau padėti. Bet būtent tada suvokiau, kad neužtenka vien paskaitas skaityti. Reikia surinkti turimą informaciją, išleisti knygą, kad patirtis galėtų pasklisti, kad

tėvai galėtų dažniau pavartyti tokią knygą ir peržvelgti turinį atrastų jiems naudingos informacijos.

Parvažiuojam Lietuvon, miela malonu, viską puikiai supranta, atsako į visus klausimus, džiaugsmas dvigubas, nes kiekvieno grįžimo visi laukia su nerimu: gal jau nesusišnekės močiutė su anūku, pusbrolis su pusbroliu, bet jis kalba gražiausiai lietuviškai visų artimųjų džiaugsmui...

(Simona, 29 m.)

Dauguma minėtame psichologiniame tyrime dalyvavusių lietuvių šeimų vieningai išgyveno nežinomybės, frustracijos, atskirties ir emocinio nestabilumo pojūčius palikę gimtąją šalį. Tačiau tai neturėjo įtakos jų troškimui kalbėti tėvų gimtąja kalba ir auginti vaikus, kalbančius dviem kalbomis. Dvikalbystės vystymasis jų šeimose tapo kasdiene duona. Be abejo, dvikalbystė reikalauja puoselėjimo, pasiaukojimo, teikia ne tik džiaugsmus, bet kelia ir naujų išipareigojimų. Ši knyga remiasi jų patirtimi, įgyta bendradarbiaujant Mančesterio lietuvių bei Jorko vaikų ir tėvų klubuose. Knygelėje surinkti emigravusių tėvų ir vaikų pasakojimai, išgyvenimai bei nuoširdžiausi jų patarimai. Surinkta informacija kruopščiai papildyta antriniais šaltiniais: mokslinių straipsnių bei tyrimų apžvalga, dvikalbystės ypatumus apžvelgiančių knygų pavyzdžiais (žr. skyrių „Naudota literatūra“). Pagrindinis šios knygos tikslas yra pasidalyti sukaupta patirtimi ir suteikti praktinių

žinių dvikalbius vaikus užsienyje auginančioms šeimoms. Pavyzdžiui, kaip, reikalui esant, nebijoti keisti lingvistinių ir socialinių požiūrių, žinoti, su kokiomis problemomis šeimos susiduria namie, švietimo įstaigose bei socialinėje aplinkoje. Kaip sumažinti adaptacijos keliamus sunkumus ir išvengti su identiškumu bei tapatybe susijusių nesusi-pratimų. Kaip atsikratyti dažnai lydinčio nepasitenkinimo ir nerimo pojūčio auginant dvikalbius vaikus, nusivylimo savimi, o kartais ir savo atžalomis. Ir, be abejo, pasidžiaugti dvikalbystės teikiama nauda bei lingvistine pasaulio įvai-rove. Tikiuosi, kad neišgalvotos gyvenimo patirtys kartu su mokslinė tyrimų medžiaga suteiks moralinės paramos bei švietėjiškos pagalbos užsienyje vaikus auginantiems tėvams.

DVIKALBYSTĖS NAUDA

Dvikalbystė man atveria sienas ir sumažina pasaulį. Jau nekalbu apie socialinę integraciją ir lengvesnę adaptaciją užsienio šalyse. Jaučiuosi tiek psichologiškai, tiek fiziškai mobilesni. Ko gero, galima sakyti, kad dvikalbystė suteikia saugumo jausmą. Jau nekalbu apie platų tarptautinį draugų tinklą...

(Rūta, 23 m.)

Londonė įsikūrusi privati lituanistinė mokyklėlė „Mano pirmieji mokslo metai“ dalyvavo Vytauto Didžiojo universiteto Tarpkultūrinės komunikacijos ir daugiakalbystės tyrimų centro atliktame tarptautiniame mokslinių tyrimų projekte. Anot mokyklėlės vadovės Simonos Staputienės, tyrimo metu nustatyta, kad 5–6 metų dvikalbiai lietuviai, gyvenantys Londone, vaizdingiau ir turtingiau negu bendraamžiai vaikai Lietuvoje vartojo gimtąją kalbą: „Tai išryškėjo lyginant rišliuosius vaikų pasakojimus pagal siužetinę paveiksliukų seką.“ Ingridos Balčiūnienės ir Agnės Kalninytės atliktame tyrime nustatyta:

- Dvikalbių vaikų pasakojimai buvo ilgesni tiek žodžių, tiek sakinių skaičiumi. Pavyzdžiui, dvikalbiai vaikai

pasakodami pavartojo nuo 23 iki 101 žodžio, sudarė nuo 6 iki 23 sakinių. O jų Lietuvoje gyvenantys bendramžiai pavartojo nuo 13 iki 66 žodžių ir sudarė nuo 3 iki 13 sakinių.

- Dvikalbių vaikų vartojamos gramatinės konstrukcijos buvo sudėtingesnės negu vienakalbių vaikų. Dvikalbiai vaikai pasitelkė daugiau kalbinių jungčių, kad susietų savo pasakojimus į tekstą. Vienakalbiai vaikai buvo linkę pasakoti atskirais sakiniais.

Šią teigiamą ir dvikalbystę skatinančią informaciją iš mokyklėlės „Mano pirmieji mokslo metai“ pasirinkau skyriaus apie dvikalbystės naudą pradžiai, nes ji turėtų pradžiuginti šeimas, auginančias dvikalbius vaikus. Taigi, girkimės toliau, nes tokie yra šio ir kito skyriaus tikslai.

Profesorė Ellen Bialystok teigia, kad vaiko arba suaugusio žmogaus, kuris vartoja dvi kalbas nuolat kaitaliodamas (pavyzdžiui, toje pačioje socialinėje aplinkoje su vienais kalba lietuviškai, o su kitais angliškai), gebėjimas taisyklingai parinkti žodžius yra įvardijamas kaip sudėtingiausias smegenų veiklos lavinimo įrankis, mechanizmas. Tokio iššūkio negali patirti vienakalbiai. Profesorė Bialystok, apibendrindama daugybę atliktų tyrimų, teigia, kad daugiakalbiai žmonės, vartodami dvi ir daugiau kalbų, stimuliuoja mažiausiai keturis smegenų veiklos centrus, kurie išlieka neaktyvūs, jei kalbama tik viena kalba. Tai užfiksuota funkcinio magnetinio rezonanso (fMRI) išvadose, kai eksperimento metu suaugusių dvikalbių ir vienakalbių

respondentų buvo prašoma tam tikrame kontekste įvardyti objektus tomis kalbomis, kokias jie moka. Tyrimais nustatyta, kad dvikalbystė stimuliuoja aktyvesnę mąstyseną, todėl gali būti drąsiai siejama su dvikalbių vaikų (ir suaugusiųjų) pažintiniais gebėjimais.

Papasakosiu apie vieną tyrimą (Bialystok, 2011 m.), atliktą su aštuonerių metų vienakalbiais ir dvikalbiais vaikais. Iš pradžių vaikams ekrane vienas po kito buvo rodomi paveikslėliai su nupieštu gyvūnu arba muzikos instrumentu. Pastebėjus gyvūną jiems reikėjo paspausti vieną mygtuką, pasirodžius muzikos instrumentui – kitą. Visi vaikai bemaž panašiai tiksliai atliko besikartojančią užduotį. Vėliau ekranas buvo išjungtas. Vaikai klausėsi garsų: gyvūnų balsų arba muzikos instrumentų. Pasigirdus gyvūno balsui vaikams reikėdavo sušukti į šalia esantį mikrofoną, kad tai gyvūnas. Išgirdę muzikos instrumentą jie turėjo pasakyti, kad tai instrumentas. Ir vėl visi vaikai praktiškai vienodai tiksliai ir greitai atliko užduotį. Trečiame tyrimo etape pirma ir antra užduotys buvo sujungtos į vieną: iš pradžių buvo rodomi vaizdai, paskui vaikai klausėsi garsų. Jeigu gyvūnas ekrane, jie spaudžia mygtuką, jei gyvūno balsas – šaukia į mikrofoną. Taip pat reikėjo atpažinti ir instrumentus. Atlikdami šią užduotį dvikalbiai vaikai gerokai pralenkė savo bendraamžius vienakalbius gebėjimu susikoncentruoti, nepainioti mygtuko ir mikrofono, daug greičiau ir tiksliau atliko užduotį.

Įvairūs tyrimai buvo atlikti įvairiose vienakalbių ir dvikalbių amžiaus grupėse, pradedant šešiametiais ir

baigiant senjorais. Visų grupių dvikalbiai respondentai išsiskyrė dėmesingumu, susikaupimu, tikslumu atliekant įvairius veiksmus. Akivaizdu, kad antrosios kalbos mokėjimas stiprina ir išplečia smegenų veiklos funkcijas. Kol vienakalbių smegenys ilsisi, dvikalbių – aktyviai dirba. Ar jie skaito, klauso, rašo, ar tiesiog stebi kokį nors objektą, jų mintys visą laiką aktyviai vertina dvigubą kontekstą. Paaškinsiu, tarkim, vaikas, eidamas į mokyklą, stebi automobilius, augalus ar kitus objektus, o mintyse visuomet atsirenka, kuria kalba juos įvardyti. Tokia aktyvi smegenų veikla fiksuojama dalyvaujant įvairiose komercinėse smegenų lavinimo programose. Deja, visos programos turi pradžią ir pabaigą. O dvikalbystė prasideda vos pabudus ir pramerkus akis ir išlieka aktyvi tiek, kiek žmogus gyvena. Dar įdomiau. Atėjus senatvei ir ligoms sunaikinus vieną kalbą, dvikalbiai žmonės turi dar ir antrąją.

Dirbau Amerikoje senelių namuose, kur 15 procentų gyventojų sudarė lietuviai. Dauguma tų senukų sirgo silpnaprotyste ir Alzheimerio liga... Gerai prisimenu tris lietuves bobulytes, kurios pirmiausia pamiršo čia išmoktą kalbą (anglų) ir kalbėjo tik lietuviškai. Vertėjus kviesdavo, kol dar kalbėjo...

(Margarita, 30 m.)

Profesorė Bialystok savo paskaitoje „Dvikalbystės įtaka senėjimui ir atminčiai“ (2014 m.) pristatė naujausius tyrimus, atliktus su dvikalbiais ir vienakalbiais žmonėmis,

sergančiais silpnaprotyste ir Alzheimerio liga. Buvo siekiama nustatyti, ar dvikalbystė turi įtakos senėjimo procesui. Atlikti tyrimai parodė, kad dvikalbiai žmonės dėl aktyvios smegenų veiklos suserga silpnaprotyste ir Alzheimerio liga mažiausiai 4–5 metais vėliau nei jų bendraamžiai vienkaliai. Negana to, dvikalbių žmonių gebėjimas susidoroti su iškilusiais sunkumais susirgus šiomis ligomis taip pat daug stipresnis. Ilgalaikiai Amerikoje atlikti tyrimai parodė, kad dvikalbių žmonių atmintis silpsta lėčiau nei vienkalių. Susirgę senatvine silpnaprotyste jie prisimena daugiau įvykių ir įvardija žymiai daugiau objektų. Kadangi į šiuos tyrimus ilgai buvo žiūrėta gana kontroversiškai, paminėsiu vieną pavyzdį, kuris nustebins ir skeptikus. Tikslas buvo nustatyti, kokio amžiaus vienkaliai ir dvikalbiai žmonės suserga senatvinėmis ligomis. Tyrimui buvo pasirinkti vienodo amžiaus, tačiau žymiai labiau išsilavinę vienkaliai žmonės (baigę universitetus, turintys magistro laipsnius) ir daug mažiau mokslų ragavę dvikalbiai (vidurinis išsilavinimas, įvairūs koledžai). Dvikalbiai respondentai nebuvo nei išskirtinai talentingi, nei antrąją kalbą išmokę universitetuose. Jie aktyviai vartojo dvi kalbas, nes priverstė gyvenimas. Pirmuosius senatvinių ligų simptomus jų šeimos nariai pastebėjo respondentams sulaukus maždaug 77 metų. Vienkalių respondentų smegenų veiklos senėjimo procesai prasidėjo, kai jiems buvo 72 metai. Išvadas darykime patys.

DVIKALBYSTĖ YRA NEĮKAINOJAMA TĖVŲ DOVANA VAIKAMS

Manau, kad dvikalbystė išplečia pažiūras, tampa tolerantiškesnis. Kitus pradedi labiau suprasti. Mokėdamas kitas kalbas domiesi ir kitais žmonėmis, nebeskubi teisti, lanksčiau mąstai, nes toks tiesmukas. Sakyčiau, įgijau imunitetą visoms kalboms, visoms šalims.

(Ieva, 18 m.)

Tikra tiesa, kad dvikalbystei labai daug dėmesio skiria įvairių sričių mokslininkai, dvikalbystės ekspertai. Atlikdami įvairius tyrimus jie nustatinėja esamas ir įsivaizduojamas su dvikalbyste susijusias problemas. Mokslininkams daro įspūdį rezultatai, todėl jie paskelbia vis naujesnių įrodymų, kad dvikalbystė naudinga tiek vaikams, tiek suaugusiesiems, tiek visai žmonijai iš esmės. Margas ir daugiakultūris pasaulis, kuriame žmonės migruoja iš vienos šalies į kitą ne tik dėl ekonominių priežasčių ar mišrių santuokų, bet ir dėl oro sąlygų, jau seniai neįsivaizduojamas be kalbų įvairovės. Anot dvikalbystės ekspertės Carey Myles, dvikalbystė teikia neabejotiną naudą vaiko gyvenimui, nes veikia kaip smegenų treniruoklis:

.....

spartina pažintinės smegenų funkcijos dalį, praplečia suvokimo ribas. Kad patvirtinčiau šį teiginį, iš įvairių mokslinių žurnalų ir knygų surinkau visą puokštę gėrybių, kurios pasireiškia dvikalbystės vystymosi metu. Tiesa, sąmoningai nerašiau detalių mokslinių tyrimų aprašymų (tikslinių grupių skaičiaus, lyties, amžiaus, laiko, vietos, religijos ir pan.), nes susitikinėdama su šeimomis supratau, kad emigracijoje dauguma turi ribotą laiką savišvietai. Tie, kurie atras daugiau laiko ir norės pasidomėti išsamiau, galės užsukti į biblioteką, užsisakyti bet kurią mano paminėtą žurnalą, knygą ar mokslinį straipsnį (žr. skyrių „Naudota literatūra“). Pateikiu informaciją:

- Dvikalbiai vaikai išsiskiria fonologiniu sąmoningumu jau pradinėje mokykloje. Tyrimais nustatyta, kad jie greičiau nei vienakalbiai atpažįsta ir įsisąmonina skirtingus žodžio garsus. Tai paaiškina dažną dvikalbių vaikų gebėjimą išmokti anksčiau skaityti. Prieš pradėdami skaityti, vaikai pirmiausia mokosi išgirsti, o paskui ištarti skirtingų raidžių garsus.
- Dvikalbiai vaikai turi natūralų polinkį įsisavinti naujus žodžius, nes jie stengiasi vartoti dvi kalbas kasdienėje aplinkoje. Toks polinkis praplečia jų gebėjimų ribas ir neretai išskiria iš bendraamžių: dvikalbiai lengviau suskaido žodžius į garsus, o iš garsų surenka reikiamus žodžius. Žodžių skirstymas kategorijomis jiems taip pat lengviau ir natūraliau suvokiamas nei vienakalbiams vaikams.

- Dvikalbiai vaikai daug anksčiau nei vienakalbiai suvokia, kad parašytas žodis turi reikšmę, perteikia mintį. 5–6 metų vaikams parodžius piešinį ir apačioje parašytą žodį, po to pakeitus piešinį ir paprašius matytą žodį priskirti tinkamam piešiniui, dvikalbiai daug greičiau ir tiksliau nei vienakalbiai bendraamžiai nurodo parašytą žodį po piešinio pasikeitimo.
- Kompleksiškumas, kai vienu metu reikia orientuotis keliose užduoties atlikimo srityse, dažnai išskiria dvikalbius iš kitų bendraamžių. Pavyzdžiui, ekrane parodžius spalvotus skritulius, o šalia įvairiomis spalvomis parašytus tų spalvų pavadinimus, dvikalbiai vaikai greičiau nei vienakalbiai atskirs parašyto žodžio spalvą nuo parašyto žodžio reikšmės ir teisingai jį priskirs reikiamam skrituliui: jei žodis „žalia“ parašytas raudonai, jie daug rečiau susipainios priskirdami teisingą žodį skritulio spalvai.
- Dvikalbiai daug rečiau išblaškomi pašalinių veiksnių arba tiesiog juokingos sakinio reikšmės užduotyje: jei sakinyje sakoma „katės auga ant medžių“, jie greičiau susiorientuoja, kad tai netiesa, ir imasi kitos užduoties. Vienakalbius vaikus sakinio suvokimas labiau juokina ir išblaško, todėl jiems prireikia daugiau laiko susikaupiti kitai užduočiai.
- Dauguma dvikalbių vaikų pralenkia vienakalbius gaudami aukštesnius įvairių testų ir patikrinimų įvertinimus, įskaitant ir matematiką bei trečios kalbos mokėjimą.

Kanados mokyklose buvo atliktas tyrimas su vienakalbiais ir dvikalbiais (be anglų kalbos jie dar mokėjo ir tėvų gimtąją kalbą) vaikais, kurie mokėsi prancūzų kalbą. Tyrimas parodė, kad dvikalbiai daug lengviau įsisavina trečiąją kalbą nei vienakalbiai antrąją.

- Dvikalbystei vos pradėjus formuotis, kuomet vieną kalbą vaikas moka gerai, o antrąją tik pradeda įsisąmąninti, iš karto pradeda ryškėti kalbos aiškumo ir gilumo įgūdžiai. Pavyzdžiui, vaikų, kurių dominuojanti kalba yra anglų, bet papildomai jie mokosi italų kalbos, gebėjimas suprasti žodžių reikšmę ir skaitymas yra toliau pažengę negu bendraamžių, nesimokančių antrosios kalbos.
- Dviejų kalbų mokėjimas, atitinkantis vaiko amžių, teikia plataus pobūdžio pažintinę naudą, kuria vaikas naudojasi ir taikys visą gyvenimą. Dauguma dvikalbių vaikų daug anksčiau supranta kalboje vartojamus simbolius, vaizdingiau interpretuoja tekstus, dažnai pasižymi gilesniu dėmesio sukaupimu, kūrybiškumu ir geresne atmintimi.
- Dvikalbiai dažnai turi įvairesnių draugų ratą, stebina mąstymo lankstumu, gilesne nuovoka, bendravimo subtilumu, tolerantiškumu ir pakantumu įvairovei. Pavyzdžiui, jie greičiau pastebi kito vaiko bėdas, supranta požiūrį ir su juo susijusią visai kitokią pasaulėjautą. Jiems lengviau pažvelgti į daiktus ir aplinką iš kito žmogaus perspektyvos, pabūti kito žmogaus vietoje.

- Skirtingai nei vienakalbiai, dvikalbiai daikto pavadinimo nesieja tiesiogiai su pačiu objektu. Gana anksti suvokia, kad daikto vardas nėra pats daiktas, nes žino daugiau nei vieną jo pavadinimą. Pavyzdžiui, jei vienoje kalboje žodis „šliužas“ kelia nemaloniais asociacijas, o kitoje kalboje – ne, vaikui šis žodis nesukels neigiamų emocijų, greičiau kels šypseną.
- Dvikalbiai išsiskiria palankiu požiūriu į kitataučius, ypač emigrantų vaikus. Jie retai paveikti išankstinių nuostatų dėl kitokios kalbos, akcento, rasės ar kitokios kultūros. Jų buvimas socialinėje aplinkoje išsklaido neteisingas pažiūras į etnines mažumas. Jiems iš esmės svetima ksenofobija (neapykanta svetimšaliams).
- Jau ankstyvoje vaikystėje dvikalbiai įgyja unikalų suvokimą, kad kalbantis pasaulis iš esmės neatspindi paties pasaulio, jis atspindi tik žmonių įsivaizduojamą, kalbamą pasaulį.

Dalis tokio dvikalbių smegenų lankstumo fenomeno yra priskiriama gebėjimui kontroliuoti du atskirus minčių srautus, o kartais ir keliagubą problemas, situacijas, daikto paskirties suvokimą. Visų šių pavyzdžių tikslas ne tik pasidžiaugti dvikalbystės nauda, bet ir skatinti jos vystymąsi emigracijoje, kartu stengiantis išsaugoti gimtąją kalbą. Tęskime toliau. Platesnis mokomųjų programų suvokimas, ilgesnis dėmesio išlaikymas, integralus mąstymas – tai įgūdžiai, kuriuos dvikalbiai vaikai be didesnių pastangų naudoja kaip turimą dovaną. Pasak dvikalbystės

tyrinėtojų Naomi Steiner ir Susan Hayes, intelekto nustatymo testuose (IQ) taip pat dominuoja dvikalbiai arba daugiakalbiai žmonės. Tokia liaupsinanti informacija skatina motyvuotai puoselėti vaikų dvikalbystės vystymąsi emigracijoje, nepalaidojant gimtosios kalbos įgūdžių, atsivežtų iš tėvynės. Nėra jokių įrodymų, teigiančių, kad dvikalbių žmonių įgūdžiai ar pasiekimai galėtų išprovokuoti norą pasididžiuoti prieš kitus. Dauguma dvikalbių žmonių galėtų tai patvirtinti, o vaikai iš esmės nėra linkę demonstruoti savo gebėjimų, nes jie turi įdomesnių užsiėmimų.

Dirbdama tiek Lietuvos, tiek Anglijos mokyklose neregėjau nė vieno dvikalbio, kurį būtų galima pavadinti arogantišku, kad jis ar ji išsiskirtų pagyromis, jog moka kažką daugiau nei kiti. Atvirkščiai, tėvams atėjus jų pasiimti iš mokyklos, jie tampa kuklesni, dažnai tyliau negu dauguma kalba savo gimtąja šneka. Tyliau prabyla ne dėl baimės ar nemokėjimo, bet dėl intymumo, į kurį vaikais staiga patenka susitikęs su mama arba tėčiu, kai kalbasi gimtąja kalba.

(Loreta, 44 m.)

Dviejų pasaulių (o kartais ir daugiau) patirtis, atėjusi su kiekviena kalba atskirai, atveria dvikalbiams vartus į lingvistinę ir kultūrinę patirtį, kuri skatina smalsumą ir norą tobulėti. Dvikalbiai vaikai visame pasaulyje neabejotinai yra tolerancijos, išminties ir pasitikėjimo nešėjai.

Dirbdama kalbų mokykloje skirsčiau vaikus į grupes pagal tautybę. Ispanai į vieną grupę, italai į kitą, pietų korėjiečiai į trečią, prancūzai į ketvirtą. Staiga pakilo viena mergaitė ir pasakė, kad nežinanti, kur eiti: „Mano mama rusė, o tėtis prancūzas.“ „Gal norėtum į prancūzų grupę?“ – pasiūliau jai, bet mergaitė atsisakė. Tada leidau jai pačiai pasirinkti. Ji nusprendė, kad eis pas italus. Kol kiekvienoje grupėje šurmuliavo aistros, kaip geriau pristatyti savo šalį, italų grupėje, kuri temperamentu tikrai išsiskyrė iš kitų, aistros virė mažiausiai, nes jų grupėje atsirado žmogus, kuriam tos aistros galėjo pasirodyti šiek tiek keistos. Ta grupė šalį pristatė su humoru, pasitelkė daugiau filosofijos ir nesistengė pasirodyti geresnė už kitas.

(Loreta, 44 m.)

Turbūt nesuklysiu teigdama, kad modernaus verslo sėkmė dažnai siejama su dvikalbiais ir daugiakalbiais žmonėmis bei jų įnašu į pasaulinę rinką. Dvikalbiai jaunuoliai labiau laukiami darbo biržose: kalbų mokėjimas ypač vertinamas su politika, turizmu, transportu, administravimu, žurnalistika, teise, pedagogika, prekyba susijusiose srityse, jau nekalbant apie vertimo biurus. Kalbas mokantys žmonės laukiami įvairiose konkuruojančiose tarptautinėse prekybos ir verslo korporacijose. Akivaizdu, kad dviejų ir daugiau kalbų mokėjimas gali atnešti ir naudos, ir džiaugsmo visai šeimai, taip pat kiekvienam individualiai. Visgi pats iššūkis, kurį reikia priimti, kad išmoktumėte ir

sugebėtumėte vartoti kelias kalbas, neįsivaizduojamas be tam tikrų įsipareigojimų. Jus išsamiai aptarsime tolesniuose skyriuose.

DVIKALBYSTĖ EMIGRACIJOJE – SPONTANIŠKAS AR PLANUOTAS REIŠKINYS?

Dvikalbystė kaip išskirtinis reiškinys yra suprantamas kompleksiskai, jos negalima vertinti vienareikšmiškai, kad, pavyzdžiui, dvikalbis yra tas, kuris kalba dviem kalbomis. Gal jis kalba blogai? Arba jo smegenyse sukauptame žodyne nėra informacijos, susijusios su kai kuriomis temomis, nes su tais dalykais nebuvo susidūręs? Gal jis nerašo ir nepažįsta antrosios kalbos raidžių, neskaito? Anot profesorius Colino Bakerio, tobula dvikalbystė aprėpia ne tik kalbų vartojimo patirtį, bet ir gebėjimą tomis kalbomis naudotis pereinant iš vienos kalbos į kitą. Vadinasi, vaiko dvikalbystės raidai turi įtakos turiningai praleistas ir panašiai trunkantis laikas abiejų kalbų aplinkoje. Tai reiškia, kad išugdyti tobulą dvikalbystę turint emigranto statusą nėra taip lengva, kaip gali atrodyti iš pirmo žvilgsnio: sunkiai dirbančiai šeimai planuoti laiką ir skirti vaiko lingvistinei veiklai nėra lengvas uždavinys. Vis dėlto dvikalbystės vystymosi procesas emigracijoje gali atnešti ne tik daug džiaugsmo, bet ir vertingos patirties visai šeimai.

.....

Iš pradžių labai nerimavau, kai tik vaikas pradėjo kalbėti, nes jau nuo devynių mėnesių turėjo anglakalbę auklę. Atsirado visokių žodelyčių, pavyzdžiui, „cat“ (katinas), „ball“ (kamuolys). Aš galvojau, dievuli, dievuli, kaip aš susikalbėsiu... Dar draugė buvo prigąsdinusi, kad anglų kalba vis tiek ims viršų... Nejau taip ir bus... Supratau, kad turiu susiimti, turiu nepaleisti savo kalbos iš rankų. Ką gi, aš neleidau, griežtai neleidau į save kreiptis „mummy“ (mamyte) ir panašiai, kai prakalbo, duodavau suprasti, kad atsiliėpsiu, kai kreipsis lietuviškai. Kai pasiimdavau iš darželio, atbėgdavo su krūva anglišku žodžių, aš iš pradžių apkabindavau, o tada iš karto taisydavau ir duodavau suprasti, kad mes kalbėsime tik lietuviškai. Gal per drastiškai, nežinau, bet aš nesigailiu, nes dabar jis taip gražiai kalba lietuviškai.

(Simona, 29 m.)

Plačiai paplitusios teorijos, kad vaikai natūraliai arba spontaniškai dvi kalbas įsisavina nuo pat gimimo, ne visada pasitvirtina emigracijoje. Pavyzdžiui, įmanoma, kad vaikas išmoks antrąją kalbą iš aplinkos, tačiau pasigilinus, kaip tai pasiekta, paaiškėja, kad vaikui reikia girdėti tą kalbą kalbančius žmones, turėti tą kalbą kalbančių draugų, matyti bendruomenės renginius, TV laidas, o dažnai ir bendrauti su pedagogais. Jeigu tokia įvairi bei dinamiška kalbinė erdvė būtų sudaryta gimtajai kalbai puoselėti emigracijoje, nė vienas gimtosios kalbos neprarastų. Deja, tai tik viena medalio pusė, nes tokios erdvės nuvykę į svetimą

šalį nerasite. Reikia ją susikurti patiems. Nepavykus sukurti tokio veiksmingo lingvistinio kaleidoskopo abiem kalboms, viena, o kartais ir abi kalbos, gali likti tik buitinio lygio. Tuomet vaikas supranta duotas komandas: kada eiti valgyti, miegoti, apsirengti, ką galima ar ko negalima daryti. Tai neišmoktos kalbos (arba kalbų), puskalbystės, pavyzdys, kuris negali būti priskiriamas dvikalbystei. Kad nenusiviltumėte patys, o svarbiausia – nenuviltumėte savo vaikų, patartina žinoti, kad tam tikrų sąlygų sudarymas dvikalbystei vystytis yra būtinas. Pavyzdžiui, būtina, kad jūsų dvikalbis vaikas augtų turėdamas bendraamžių draugų, kalbančių jo gimtąja kalba, arba, kad tėvai atrastų laiko kur, kada ir su kuo vaikas vartos gimtąją kalbą grįžęs iš darželio ar iš mokyklos. Be abejo, spontaniškas kalbų įsišąmoninimas taip pat egzistuoja ir net yra populiarus kai kuriose šeimose. Tėveliai, prisimindami savo vaikystę, gali paliudyti, kad Lietuvoje vaikas galėdavo tapti dvikalbis ar net trikalbis kasdien kieme žaisdamas su rusakalbiais ar lenkakalbiais vaikais be jokių papildomų įsipareigojimų. Deja, emigracijoje, jeigu tėvai daug ir ilgai dirba, o vaikų švietimu užsiima tik mokykla ir užklausinės veiklos institucijos, vaikų gimtajai kalbai gresia išnykimas. Galima to išvengti, pavyzdžiui, šeimos gali samdyti tautietę auklę, kuri rūpintųsi vaikų auklėjimu bei švietimu, arba dažnai kviesti senelius – tokios šeimos dažniausiai sėkmingai užaugina dvikalbius vaikus. Pasiaukojamas senelių elgesys emigracijoje yra unikalus reiškinys, kuris žavi altruizmu ir gebėjimu būti reikiamu metu reikiamoje vietoje. Vadinasi,

spontaniškas kalbų įsisąmoninimas, kaip ir įgimtas imlumas kalboms, kada vaikui greičiau ir geriau nei visiems kitiems sekasi įsisąmoninti kalbas, nesvarbu, kokios sunkios aplinkybės jį suptų, yra įmanomas. Deja, reiškinys nėra toks dažnas ir patikimas, kaip planuota dvikalbystė.

Profesorius Bakeris, pats išauginęs keliomis kalbomis kalbančius vaikus, išskiria dvi pagrindines dvikalbystės rūšis: pridėtąją dvikalbystę ir atimtąją. Pridėtoji dvikalbystė – tai situacija, kada vaikai auga girdėdami tėvų bei visų aplinkinių tą pačią kalbą ir turi galimybę tapti dvikalbiais tėvų, pedagogų arba mokyklos dėka. Tokiu atveju jų gimtoji kalba nepatenka į grėsmės zoną, nes antrąją kalbą jie išmoka lengvai, neprarasdami pirmosios. Taip, mes, tėvai, rusų, anglų ir kitas kalbas išmokome savo gimtojoje šalyje. Atimtoji dvikalbystė pasireiškia tada, kai dominuojančios visuomenės kalba tariamai tobulėja gimtosios kalbos sąskaita. Tai nutinka emigravus į kitą šalį, kai viena iš kalbų yra nuvertinama arba retai vartojama. Emigrantų šeimos tai pajunta greitai, vos išleidusios savo vaikus į darželį arba į mokyklą. Pavyzdžiui, jei tėvai neturėjo laiko ir paliko dvikalbystę savieigai, vaikui pradėjus lankyti mokyklą daugumos kalbos žodynas greitai nustelbia gimtosios kalbos įgūdžius. Taigi, tėvai vis dar bendrauja su vaikais gimtąją kalba, bet atsako iš jų sulaukia bendrąja daugumos kalba.

Kad vaikų ir tėvų gimtosios kalbos netaptų skirtingos, patartina strategiškai planuoti kalbinę erdvę: kur, kada, su kuo mano vaikas kalbės gimtąja kalba. Ir nenusiminti:

vaikas, nors ir negalėdamas tėvams atsakyti gimtąja kalba, vis tiek siekia ją suprasti pasyviai klausydamasis ir mokydamasis. Pasyviają tapusi gimtoji kalba greitai gali tapti aktyvi pasikeitus kalbinei erdvei, pavyzdžiui, sugrįžus atostogų į tėvų gimtinę.

Kviečiu susipažinti su sėkmingai įgyvendinamomis strategijomis, adaptuotomis iš Bakerio knygos „A parents' and Teachers' Guide to Bilingualism“, lingvistinei veiklai planuoti:

- **1 strategija.** Vienas žmogus – viena kalba. Tokia strategija gana populiari tarp mišrių šeimų. Pavyzdžiui, kada vienas iš tėvų yra lietuvis, o kitas – anglas ar graikas. Vaikas tokioje aplinkoje klausydamas abiejų tėvų abi kalbas įsisąmonina tolygiai. Tėvams svarbu įsidėmėti, kad kiekvienas turi kalbėti su vaiku savo kalba ir jų nemaišyti.
- **2 strategija.** Tėvų kalba – viena, aplinkos – kita ar kitos. Ši strategija yra pati populiariausia emigrantų šeimose. Ja vadovaujantis, vaikas pirmąją kalbą įsisąmonina iš tėvų, antrąją ir daugiau – iš aplinkos. Toks padalytas kalbinis gyvenimo būdas vaikams nesukelia jokios sumaišties, jei tėvai įsipareigoja kontroliuoti abi kalbas.
- **3 strategija.** Abu tėvai kalba dviem kalbomis su vaikais, naudodami savotišką persijungimo iš vienos kalbos į kitą mechanizmą. Tokia strategija nėra rekomenduojama bendraujant su mažamečiais vaikais, jeigu jie dar nesusigaudo kalbų persijungimo koduose.

Pageidautina, kad šią strategiją pasirinkę tėvai turėtų stiprią motyvaciją, kodėl jie kalba su vaikais dviem kalbomis.

- **4 strategija.** Tėvai sąmoningai vengia susieti vaiką su daugumos kalba iki maždaug 3–4 metų. Žinodami, kad aplinkos kalba ir taip ims viršų, jie stengiasi padėti pamatus kalbai, kuri ateityje gali būti rečiau vartojama. Šioje situacijoje dažniausiai nukenčia vaikai, nes lingvistinė izoliacija, kaip ir visos kitos, gali sukelti socialinių nesklaidumų ir psichologinių problemų.

Nors 1 ir 2 strategijos siejamos su išsilavinusiomis ir pasiturinčiomis šeimomis, galinčiomis savo vaikams suteikti dvikalbį išsilavinimą (tobulos dvikalbystės ugdymas reikalauja žinių ir finansinių galimybių), tačiau patirtis rodo, kad visos strategijos yra veiksmingos, nes jas vėnija lingvistinis planavimas bei praktinis kalbų gyvavimo palaikymas. 1 ir 2 strategijos populiarios ir tarp daugiakalbėje, daugiakultūroje aplinkoje vaikus auginančių tėvų, norinčių, kad jų vaikai augtų kalbėdami trimis ar net keturiomis kalbomis. Apie tai verta padiskutuoti išsamiau.

Nė viena aplinkoje girdima kalba dvikalbystės vystymosi neslopina ir netrukdo, tačiau, gyvenant aktyvioje daugiakalbėje aplinkoje, patartina žinoti, kurioms kalboms skirsime daugiau dėmesio. Jei mama lietuviė, tėtis anglas, šeima gyvena Ispanijoje, o vaikui darželyje privaloma dar ir katalonų kalba (oficiali regiono kalba), reikėtų apsvaryti savo su daugiakalbyste susijusius lūkesčius ir realiai

pasitikrinti, ar įmanoma juos įgyvendinti. Pavyzdžiui, ar galėsite savo vaikui sukurti vienodai turtingas keturių kalbų lingvistines erdves, kuriose jis turėtų draugų, mokytošius skaityti ir rašyti? Jei atsakymais abejojate, lūkesčius apsvarstykite iš naujo ir pasistenkite, kad jie atitiktų laiką ir pastangas, kurias jūs ir jūsų vaikas galite arba negalite skirti trečiajai ir ketvirtajai kalboms. Išsiaiškinti, kurių kalbų įgūdžius norėtumėte sutvirtinti pirmiausia, būtų pirmas daugiakalbystės vystymosi stiprinimo žingsnis. Tai galima padaryti apsvarsčius, kurios kalbos jūsų šeimai artimiausios, būtinausios, reikalingiausios. Jei prioritetą skirsite mamos ir tėčio kalbai, jomis ir rūpinkitės pirmiausia. Kitos kalbos prisijungs vėliau su jūsų, bendruomenės ar mokyklos pagalba. Prisiminkime, kad dvi kalbas mokantys vaikai daug greičiau nei jų bendraamžiai vienakalbiai išmoksta trečią ir ketvirtą kalbą.

TĖVŲ POŽIŪRIS Į DVIKALBYSTĘ GALI SKATINTI ARBA SLOPINTI VIENOS ARBA KITOS KALBOS RAIDĄ

Gimtoji kalba emigrantų šeimose sutartinai vadinama pirmąja, o daugumos kalba (kuria kalba dauguma) – antrąja. Nors gimtoji kalba yra laikoma pirmąja, aplinkinių ji dažnai vadinama mažumos kalba. Taip nesąmoningai gimtoji kalba nustumiami ant žemesnio laiptelio: emigrantų šeimose daugumos kalba dažnai vadinama pagrindine arba dominuojančia. Būtų geriau, jei nuo mažumės vaikas girdėtų, kad jo gimtoji kalba yra pirmoji, o aplinkos kalba – daugumos arba bendroji, bet ne pagrindinė ir ne dominuojanti. Dominuojanti kalba yra ta, kurią mokame geriausiai. Jei tėvų požiūris šiuo klausimu nekinta, vaikas greitai įsisąmonina, kad daugumos kalba jokių būdu nėra svarbesnė už gimtąją kalbą ir noriai vartoja abi kalbas vienodai. Auginti vaiką, kuris kalba dviem kalbomis, yra sudėtingas ir įvairiapusis procesas, glaudžiai susijęs su asmenybe, aiškiu požiūriu į dvikalbystę ir stipria motyvacija turėti dvikalbį vaiką. Gal todėl ne visi – tiek mišrioje, tiek vienos tautybės šeimose – ryžtasi auginti dvikalbius

vaikus. Dalis tėvų palieka procesą savieigai – kaip bus, taip bus gerai, nes jiems dvikalbystė atrodo kaip keistas, sunkiai valdomas reiškinys.

Jei namuose kalbėsiu tik viena kalba, kaip reikėtų nuspręsti, kur ir kada vaikui kalbėti dviem kalbomis? Ar tada jį uždarysiu kur nors ir neleisiu kalbėti angliškai? Kaip? Bendravimas labai svarbus šeimoje. Aš bijau, bijau, kad mano vaikas nekalbės lietuviškai... Įtariu, kad jis pats nenori kalbėti lietuviškai... Jau dabar matau, kad jis teikia pirmenybę anglų kalbai...

(Laura, 26 m.)

Hm, aišku, nėra labai paprasta mamos kalbą perduoti vaikui. Tai reiškia darbą ir baimę, kad jis tos kalbos gal ir neperims. Aš didelių vilčių nededu, nes čia nėra pakankamai lietuviškumo. Kad kalba būtų tavo kraujyje, reikia gyventi toje šalyje.

(Lina, 29 m.)

Daugybė atliktų tyrimų rodo, kad negatyvus požiūris į dvikalbystės raidą sukelia nemalonių emocijų ir psichologinių konfliktų tiek su savimi, tiek su aplinka. Kalbos stiprėja ir silpnėja priklausomai nuo jų aktyvumo. Viena tampa vaizdingesnė vaikui pradėjus lankyti mokyklą, kita praturtėja praleidus atostogas Lietuvoje. Anot profesorius Hanso Ladegaardo, mūsų požiūris į vienos arba kitos kalbos raidą ir jos vartojimą priklauso nuo mūsų

žinių, emocijų ir elgesio. Tad akivaizdu, jog kiekvieno tėčio ir kiekvienos mamos požiūris į dvikalbystę tiesiogiai veikia dvikalbystės vystymąsi. Pavyzdžiui, jeigu tėtis ar mama mano, kad jų gimtoji kalba dėl kokių nors priežasčių nėra tokia naudinga kaip daugumos kalba, jų vaikų gimtoji kalba dažniausiai aukščiau buitinio lygmens nepakyla. Tokiais atvejais tėvų požiūris ir įsitikinimai stabdo dvikalbystės vystymąsi ir prisideda prie gimtosios kalbos nykimo. „Aš lietuviškai nebeskaitau, nes man jau ne taip įdomu, kaip anksčiau“, – sako dvylikametė, vos prieš pora metų su tėvais atvykusi iš gimtinės, vaizdingiausiai kalbėjusi ir skaičiusi lietuviškai. „Ji jau ir rašinio gražaus neparašytų, bet puikiausiai skaito ir rašo angliškai“, – su pasididžiavimu sako mama. Deja, taip prarandame ne tik kalbą, bet dažnai ir ryšius su savo vaikais bei artimaisiais. Laipsniškas asimiliacijos (suvienodėjimo) procesas sparčiai trina gimtąją kalbą iš atminties ir jos vietoje įsitvirtina daugumos kalba – neišvengiamybė, pateisinanti nesuvaldomą poreikį būti tokiems kaip visi kiti.

Aš esu perfekcionistė. Manau, kad mokėti kitą kalbą reiškia kalbėti ja idealiai. O jeigu mūsų vaikai kalbės su akcentu, su klaidomis, ar galėsiu tuo džiaugtis? Ar toji sulaužyta kalba mums visą laiką primins tautos žaizdą, kad žmonės pabėgo, išvažiavo, patys norėjo būti tokioje terpėje, kur sunku susigaudyti, kas tu esi?

(Lina, 29 m.)

Jeigu kuris nors iš šeimos narių ar tėvų draugų akivaizdžiai nusivilia išgirdęs vaiką, kalbantį su akcentu, reikia pabandyti įsivaizduoti, kaip jaučiasi pats vaikas, supratęs, kad jo vartojama kalba verčia artimuosius raudonuoti... Dažnai tokias šeimas lydi nerimas ir nepasitenkinimas, nes nuolatinis savęs ir savo vaikų lyginimas su kitais tikrai neteikia džiaugsmo. Tėvams, keliantiems labai aukštus reikalavimus savo vaikams, reikėtų nepamiršti, kad dvikalbystės raidą kontroliuoja dar ir kiti, visai nieko bendro su tobulu auklėjimu ir mokymu neturintys gyvenimo aspektai, pavyzdžiui, laiko praleidimas su bendraamžiais arba šeimos emocinis stabilumas. Dvikalbystės ekspertai teigia, kad tobula dvikalbystė iš esmės yra retas reiškinys, o ekstremalus perfekcionizmas dažnai gali būti traktuojamas kaip savanoriškas tyčiojimas iš savęs.

Man sunku, nerimauju, kad vaiko niekas neužgauliotų dėl kalbos nemokėjimo čia, Anglijoje, bet grįžtu į Lietuvą – ten vėl tas pats. Visų akys išsiplečia, kai mano vaikas prašneka: „Oi, koks amerikoniškas akcentas.“

(Rita, 36 m.)

Mažumos kalbai (tokia tampa visų emigrantų gimtoji kalba) vystantis daugumos kalbos aplinkoje, akcentas yra neišvengiamas. Tiesiog nereikia jo sureikšminti, o dar geriau, išvis nekreipti dėmesio į tai, ko negali pakeisti ar kontroliuoti. Jeigu daugumos kalbos garsai yra dažniau girdimi aplinkoje, jie nesąmoningai įsiskverbs į rečiau

girdimos gimtosios kalbos teritoriją. Be abejo, galima situaciją kontroliuoti sudominant vaiką logopediniais atskirų garsų tarimo pratimais, bet jokių būdų nekritikuoti ar neversti jo kalbėti taip, kaip įsivaizduojamieji kiti. Nesusilaikau nepacitavusi Lietuvių kalbos instituto kalbininkės Loretos Vaicekauskienės, kuri pabrėžia, kad kalba yra kontroliuojama mūsų visų. Įtampa kalbant gali prisidėti prie skirtingos žodžių tarties, tačiau „kitoks kirtis ar akcentas nedaro žmogaus amoralaus ir nekeičia pasaulio“. Daugiau nei šimtas akcentų Jungtinėje Karalystėje girdėti kiekvieną dieną ir tai yra gražu. Lietuva irgi puošiasi kalbų bei dialektų įvairove, bet būna, kad ribotas supratimas apie dvikalbystę išprovokuoja nemalonius komentarus apie kitą asmenį. Jei žinosime, kad neatsargus komentaras, pavyzdžiui, „koks tavo juokingas akcentas“, gali kuriam laikui sustabdyti tos kalbos vartojimą arba vaiko norą ta kalba kalbėti, taip nekomentuosime. Vienpusiška, siaura pasaulėžiūra prašosi savišvietos. Plačiau tai aptarsiu skyriuje „Vienakalbių – tiek lietuvių, tiek kitų tautybių žmonių – požiūriai gali būti riboti ir žeidžiantys“.

MIŠRIOJE ŠEIMOJE LINGVISTINIS PLANAVIMAS YRA NEIŠVENGIAMAS

Dar prieš vaiko gimimą sutarėme, kad mūsų vaikas po septynių valandų angliškame darželyje grįžęs namo kalbės tik lietuviškai. Aišku, aš nedraudžiu su tėčiu kalbėti angliškai, bet pagal mūsų susitarimą tėtis pats skatina kalbėti lietuviškai ir mokosi iš sūnaus pokalbių. Jis pats suinteresuotas išauginti sūnų, kalbantį dviem kalbomis. Taip pat sutarėme, kad penkias dienas praleidęs angliškame darželyje, grįžęs namo daugiau žiūrės lietuviškus filmus ir daugiau klausys lietuviškų dainelių ir pasakų. Na, pavyzdžiui, jei pusvalandį žiūrėjo angliškus „Simpsonus“ ir po to dar nori ką nors žiūrėti, įjungiu valandą lietuviškų „Miško pasakų“.

(Simona, 29 m.)

Šeima, kurioje tėvų gimtosios kalbos skirtingos, vadina ma mišria šeima. Tokioje šeimoje lingvistinis planavimas yra neišvengiamas, jei norima, kad vaikas tolygiai kalbėtų abiejų tėvų kalbomis. Pavyzdžiui, jeigu tėvai iš anksto, iki vaikui gimstant, apsisprendė, kokiomis kalbomis jų atžala kalbės ir kaip to bus siekiama, neiškils nesusipratimų dėl

šeimose sustiprējušios vienas kalbos arba nevartojamos kitos. Jei iki vaiko gimimo sutuoktiniai tarpusavyje kalbėjo tik viena kalba, o vaikui gimus vienas iš jų nusprendė kalbėti ir kita kalba, tokiu atveju tas, kuris nekalba antrąja šeimos kalba, gali jaustis atstumtas ir nesuprastas. Išsiaiškinus dvikalbystės naudą šeimos gerovei tokios problemos netrukus būna išspręstos. Vienakalbiui tėčiui arba vienakalbei mamai dažniausiai reikia suteikti papildomos informacijos apie dvikalbystės džiaugsmus ir naudą, kad sustiprėtų jų tikėjimas, jog auginti dvikalbį vaiką nėra taip sunku, kaip gali pasirodyti iš pirmo žvilgsnio. Tėvai netrukus didžiuojasi ir džiaugiasi dviem kalbomis pradėjusiu kalbėti mažyliu. Be abejo, jei vienas iš tėvų yra vienakalbis, didžiausia našta teks dvikalbiui. Žinoma, kito sutuoktinio indėlis taip pat reikšmingas: jis nepraranda teisės žinoti kur, kada ir su kuo jo vaikas antrąją kalbą vartoja. Jis neturėtų vengti švenčių arba kitokių susibūrimų, kur visi kalbės jam nesuprantama, bet jo šeimai artima kalba. Taip jis ne tik parodys vaikui dėmesį ir rūpestingumą, bet dar labiau sustiprins tarpusavio ryšius su šeima.

Turi būti abipusis noras išauginti dvikalbį vaiką. Netinka požiūris, kad mano kalba prastesnė, o tavo geresnė, tad kalbėsime tavo kalba. Jei toks požiūris egzistuoja, tada dvikalbystei šeimoje vietos nėra, yra tik suvienodėjimas ir pasidavimas stipriosios kalbos įtakai. Abi kalbos yra lygios, kitą žmonės patys išsigalvoja.

(Simona, 29 m.)

Neplanuota dvikalbystė arba situacija, kai vienas partneris visai nesuinteresuotas kito partnerio gimtąja kalba, sukelia įtampą šeimoje. Antrosios kalbos nemokantis su-tuoktinis dažnai primetinėja ir net įsakinėja, kokia kalba reikia kalbėti esant jo artimiesiems arba jo draugams, liepia prisiminti, kokia kalba visi aplinkui kalba ir netgi ko-kios šalies pašalpomis šeima naudojasi. Toks vienpusiškas, ne holistinis mąstymas gali būti žeidžiantis ir net destruk-tyvus. Jis ne tik stabdo vos užsimezgsų vaiko dvikalbystės vystymosi procesą, bet ir sudrebina visos dažnai tik be-siskuriančios šeimos emocinį stabilumą: vaikai tuojau pat pajunta nesutarimo ženklus šeimoje. Vadinas, jei tarp tėvų nėra bendro susitarimo dvikalbystės klausimais, užaugin-ti dviem kalbomis kalbantį vaiką bus sunku. Dėl šeimos gerovės mišrios šeimos turėtų susitaikyti su lingvistiškai padalytu gyvenimu ir pozityviau vertinti dvikalbystę.

Būtinai šeimos palaikymas ir supratimas. Vyras turi suprasti, kad mamai su vaiku reikia laiko pabūti kartu, ką nors turiningai nuveikti tik dviese. Išėini į parduotuvę, grįžti – ir tas laikas jau bus pasibaigęs, tiek jo tereikia. Laiko problemos aš nematau – tai tik susita-rimo reikalas.

(Simona, 29 m.)

Kai vienas iš sutuoktinių, pavyzdžiui, mama, pasiduoda aplinkos arba savo partnerio įtakai ir bendrauja su vaiku tik daugumos kalba, tokiu atveju mama ir vaikas įgyja dvi

skirtingas gimtąsias kalbas. Tokioje situacijoje nelaimingiausia lieka mama, nes jos gimtoji kalba vaikui tampa svetima, reiškianti tik akademinį faktą, kad mama moka kalbėti dar ir kita kalba. Tikimybė, kad vaikas augs vangiai domėdamasis mamos vaikyste ar jos tėvyne kažkur Lietuvoje, irgi didelė. Mamos praeitis: tėvai, draugai, šalis, kur prabėgo jos vaikystė, tokiems vaikams dažnai irgi lieka mistiška, o kartais net ir nereikalinga. Pavyzdžiui, jei rūpestingas tėtis (anglas ar kitos tautybės) vaiką dažnai nusiveža pas savo tėvus, kartu aplanko vietas, kuriose pats užaugo, parodo savo buvusią mokyklą, rengia susitikimus su giminaičiais, o mama tik kartą per metus aplanko savo gimtinę, paskubomis aplekia giminaičius, mėgstamas vietas, draugus ir pan., vaikas auga susidarydamas įspūdį, kad jo mamos vaikystė yra neaiški, miglota, dar blogiau – jos praeitis pilna rūpesčių, nestabili ir stokojanti saugumo. Todėl tėčio aplinka ir su ja susijusios temos vaikui būna mieliau priimtinos kasdieniuose šeimos pokalbiuose. Vaiko ir mamos ryšys tampa trapus ir gali turėti įtakos visos šeimos emociniam stabilumui.

Žinau, kad yra tėvų, kurie, nors ir gerai mokėdami anglų kalbą, bendrauja su vaiku su didžiuliu akcentu, lyg bijodami kalbėti gimtąja kalba, kuri kaip muzika plaukia, laužo liežuvį lyg kalbos negalią turėdami.

(Margarita, 30 m.)

Jei nori, kad vaikas augtų ir kalbėtų dviem kalbomis, tėvai turi su juo bendrauti kiekvienas savo gimtąja kalba nuo pirmųjų gimimo dienų ir jokių būdu tų kalbų nemaišyti. Vaiko smegenys tiesiog sugeria kalbas ir iš karto nustato adresatą, pavyzdžiui, kuriam iš tėvų, kurie garsai, o vėliau ir žodžiai, priklauso. Mažieji neprieštarauja žodžių ar sakinių sudėtingumui, šypsosi girdėdami kalbų įvairovę. Jie nori, kad tėvai būtų greta, žaistų, kalbėtų ir dalyvautų įvairioje kūrybinėje švietėjiškoje veikloje. Taip mažieji natūraliai įsisąmonina skirtingas kalbas. Mums, tėvams, tereikia kontroliuoti save, kad mūsų šnekos su mažaisiais būtų kuo turiningesnės ir vaizdingesnės.

Dvikalbystės sėkmė mišrioje šeimoje priklauso nuo daugybės planuojamų kasdienių veiksmų ir gyvenimiškų smulkmenų. Štai keletas paprastų pavyzdžių:

- Pasakų skaitymas prieš miegą abiem kalbomis: iš pradžių skaito tėtis, o paskui mama, arba atvirkščiai. Kiekvienas – savo gimtąja kalba. Galima netgi suskirstyti pasakų skaitymą savaitės dienomis: pirmadienį lietuviška pasaka, antradienį angliška arba ispaniška ir t. t.
- Namų darbai atliekami ispanų kalba su tėčiu, vėliau darbeliai ar koks žaidimas su mama gimtąja kalba, arba atvirkščiai.
- Jei su vienu iš tėvų vaikas kino teatre žiūrėjo anglišką filmą, reikia pasistengti, kad kitą kartą su kitu nueitų į teatrą ar pan.

- Tarpusavyje nutarti, kuriomis savaitės dienomis vaikai žiūrės lietuviškus filmus, o kuriomis – angliškus.
- Jei vaikas didesnę dalį dienos praleido angliškoje aplinkoje, darželyje arba mokykloje, reikia pasistengti, kad po to jis būtų rečiau vartojamos kalbos aplinkoje: pasikvieskite draugų į namus, kartu gaminkite skanius pyragėlius, kalbėkite lietuviškai viską, kas ant liežuviu galo.
- Ribojimas kalbėti viena arba kita kalba tam tikroje šeiminiėje aplinkoje, su vyresniais vaikais irgi gali būti veiksmingas, pavyzdžiui, visi kalba angliškai šeimai pietaujant kartu arba visi kalba tik lietuviškai šeimai išvykus į pikniką. Antrąja kalba nekalbančiam tėveliui patartina tą dieną priskirti vertėją.

Sūnus namų darbams parsinešė žaisliuką, apie kurį turėjo parašyti į sąsiuvinį. Jam tik penkeri metai, mes abu su vyru bandėme padėti, sakėme, kokias reikia rašyti raides, o vaikas rašė. Iš karto nesusipratimas. Aš sakau rašyk R, o tėtis sako, kad A, o ne R reikia rašyti (angliškai R tariama A). Tuoj pat supratau, kad taip negalima, reikia palikti vaiką su tėčiu daryti namų darbus, arba man pasilikti vienai ir paaiškinti, kad dabar rašysim angliškomis raidelėmis.

(Rita, 36 m.)

Garsai, spalvos, kūno kalba, emocijos, piešiniai, kaukės – viskas, kas priverčia mažylius nustepti, išgirsti,

klausyti ar tiesiog nusišypsoti, drąsiai gali būti naudojama bendraujant. Visiškai nereikėtų nerimauti, jeigu vaiko žodynas mišrioje šeimoje plečiasi skirtingomis temomis. Pavyzdžiui, jei mama lietuvė, vaikas gali mokėti daugiau žodžių, susijusių su maisto produktais ar kelionėmis. Jei tėtis anglas, vaiko angliškas žodynas galbūt bus gausen- nis garaže esančių įrankių arba automobilių pavadinimų. Tai natūralus ir gana džiugus žodyno plėtimosi procesas, suteikiantis bendravimo džiaugsmo tiek su tėčiu, tiek su mama. Daugybė atliktų tyrimų rodo, kad suaugęs žmogus, atvykęs gyventi į kitą šalį, atsiveža ir savo akcentą, kuris iš- lieka iki gyvenimo pabaigos. Tokiu atveju naudingiau, kad daugumos kalbą vaikas geriau girdėtų iš to tėvo, kuriam ta kalba yra gimtoji. O antrąją kalbą iš to, kuriam, be abe- jo, reikės daugiau išmonės ir stiprybės perduodant savo gimtąją kalbą, nes aplinkoje ji bus rečiau girdima. Mišrioje šeimoje, sąmoningai auginančioje dvikalbius vaikus, kal- bų vystymosi procesas nėra nei sunkus, nei sudėtingas. Jis pasižymi nuoseklumu abiejų kalbų atžvilgiu, nes vaikas natūraliai atsiliepia kiekvienam iš tėvų jo gimtąja kalba, o dvikalbį žodyną gali pildyti bet kuriuo paros metu, bet ko- kiomis aplinkybėmis.

*Mano pažįstamoje japonės ir anglo šeimoje tėtis puik-
iausiai išmoko japonų kalbą. Nežinau, ar iš meilės, ar
žmonos verčiamas. (juokiasi) Jų abiejų sutarimu, vaikai
tiesiog spaudžiami mokytis japoniškai... Pastebėjau, kad*

japonės savo partnerius renkasi labai tolerantiškus, pagarbiai kito žmogaus atžvilgiu išauklėtus europiečius.

(Irena, 46 m.)

Dažnai mamos, kurių vaikų tėtis yra kitatautis, jaudinasi, kad jų vaikai nekalbės mamos gimtąja kalba. Tokie nuogastavimai pasitvirtins tik tada, kai nerasime savo vaikams alternatyvios aplinkos gimtajai kalbai puoselėti. Deja, ši taisyklė galioja ir tėvams, kurie abu kalba ta pačia kalba. Daugybė tyrimų rodo, kad vaikų gimtoji kalba sparčiai pradeda nykti vos jiems pradėjus lankyti mokyklą. Nuskambės kaip pamokslas, bet kartais tėvai persistengia vaikus vesdami į visus įmanomus popamokinius užsiėmimus, nesibaigiančius bendraklasių gimtadienius, dažnai gimtajai kalbai palikdami tik valandėlę prieš miegą. Visi turėtume žinoti, kad jei kaimyno žolė žalesnė, dar nereiškia, kad ji ir gardesnė. Be abejo, ne visada nuspėjamas dviejų kalbų vystymosi procesas gali kelti frustraciją, abejonių, o kartais ir visai nepageidaujamų šeimos konfliktų. Žinoma, tokiu atveju reikia kreiptis į panašios patirties turinčius draugus, pažįstamus, bendruomenės narius, kad papildytumėte žinių bagažą apie dvikalbystę. Jei prireiktų, knygos ir internetas su naudingomis svetainėmis visada turi būti prieinami.

Emigravusių tėvų patirtys rodo, kad mažiau nerimo patiria tos šeimos, kurios sąmoningai įsipareigoja būti atsakingos už abiejų kalbų vystymosi procesus.

2–3 METŲ DVIKALBIAI VAIKAI AUTOMATIŠKAI PEREINA NUO VIENOS KALBOS Į KITĄ IR JŲ NEPAINIOJA

Maži vaikai pirmiausia kalbos klausosi, stengiasi suprasti, įsisąmonina, kas ir kaip sakoma, tada pradeda kalbėti. Maždaug šešių mėnesių kūdikis jau pradeda atskirti skirtingus garsus. Pavyzdžiui, mama vartoja raidę Ė, o tėtis niekada jos nesako (Ė yra vienintelė raidė, vartojama tik lietuvių kalboje).

Žodžiai, kuriuos vaikas dažniausiai girdėjo, arba tie žodžiai, kuriuos jam lengviau ištarti, pasigirsta pirmiausia. Pavyzdžiui, jei dvimetis negali pasiekti ant stalo esančio puodelio, žinodamas dvi kalbas, greičiausiai rinksis trumpesnę jam žinomą žodį. Jis greičiau sakys anglišką „cup“ prašydamas paduoti, nes žodis yra vienskiemenis. Tokio amžiaus vaikui ištarti tris skiemenis (puo-de-lis) per sunku, bet tai nereiškia, kad jis nežino, jog tas daiktas vadinamas ir kitu žodžiu. Visose šeimose pirmuosius žodelius vaikai ištaria trumpesnius, lengvesnius ir dažniau vartojamus. Būdami vos dvejų metų vaikai jau bando analizuoti žodžių tvarką. Girdėdami ir klausydami mokosi

.....

gramatikos. Dar daugiau: vos pradėjęs kalbėti dvejų metų vaikas, iki tol girdėjęs dainuojant mamą, gali sudainuoti atpažįstamą nuolat girdėtos dainelės arba lopšinės dalį. Kalbai normaliai vystantis jau 2–3 metų vaikai geba puičiausiai atskirti abi kalbas ir jų nepainioti. Svarbu, kad tėvai dvikalbystės vystymosi metu nesutrikėtų ir nepradėtų vaikui atsakinėti ta kalba, kuri jiems patiems nėra gimtoji, nes tada gali iškilti interferencijos (kalbų maišymo) pavojus, prasidėti sunkus kalbų maišymo periodas, žalojantis abiejų kalbų sandaras.

Aš ilgai nekreipiau dėmesio į savo kalbą, angliškai kalbėjau mažai, bet mokiausi. Atvykusi draugė paklausė, ar tavo sūnus tave ir angliškai supranta. Prisipažinau, kad kartais kalbu angliškai su savo vaiku. Mano dvejų metų vaikas kalbėjo abiem kalbomis: „mummy, noriu milk“ („mamyte, noriu pieno“ – anglišką ir lietuvišką žodžių kratinys). Ilgai negalėjo sakinio viena kalba sudėti. Atvykusi močiutė išgelbėjo mane, mus visus. Ji su mumis gyveno pusę metų.

(Natalija, 32 m.)

Interferencija, kaip ir asimiliacija, kai dominuojanti kalba perima silpnąją tapusią gimtąją kalbą, yra nebūdinga šeimoms, sąmoningai iš anksto planuojančioms auginti dvikalbius vaikus. Tokiose šeimose tėvai žino, kad kalbos neturi būti maišomos, bet gali būti koreguojamos reikalui esant.

Dvikalbystės ekspertai teigia, kad kalbos maišomos tada, kai vienos iš jų arba abiejų gerai nemokame, kai ne-
jaučiame pasitikėjimo kalbėdami ta kalba. Teko bendrauti su labai miela, inteligentiška mama, kuri, mokėdama abi kalbas, savo vaikui dažniausiai dainuoja ir skaito angliškai: „Kokios įdomios jų dainelės, knygelių įvairovė... Kam viską versti, taigi taip smagu dainuoti angliškai.“ Versti gal ir nereikėtų, bet padainavus pasikalbėti su vaiku gimtąja kalba, apie ką buvo dainuota, yra naudinga. Dauguma dvikalbius vaikus auginančių tėvų tiesiog pasirašo lietuviškus tekstus ant kokio lipnaus popierėlio ir prikabina anglišku knygelių puslapiuose, taip bando neaplenkti gražiųjų daugumos kalbos leidinių. Tai teisingas kelias, nes netrukus vaikai patys angliškai tas knygeles skaitys. Tėvų šokinėjimas nuo vienos kalbos prie kitos jų kasdienėje rutinoje sukelia vaikams sumaištį. Ilgainiui jiems tampa sudėtinga pereiti iš vienos kalbos į kitą, pritrūksta motyvacijos vartoti pasyvesnę kalbą. Turime nepamiršti, kad jei mūsų vaikai girdės mišrią kalbą, mišriai ir kalbės. Pavyzdžiui, jei tėtis ar mama „suispanins“ gimtąją kalbą ir pradėtą lietuvišką žodį ar sakinį užbaigs ispaniškai, vaikams taps sunkiau skirstyti žodžius į atskiras kalbas. Vaikų smegenys girdimą kalbą priima labai greitai, tad kartais užtenka tėvams keletą dienų kalbėti su vaiku namie tik angliškai, kad vaikas imtų nenorėti grįžti prie susilpnėjusios gimtosios kalbos. Nevartojama kalba nyksta sparčiai ir ją nesunku atpažinti. Jei iš mokyklos sugrįžęs vaikas su lietuviu tėčiu ar mama pradeda kalbėti daugumos kalba be jokio išankstinio

susitarimo, vadinasi, jis tą kalbą jau moka geriau. Na, bent jau to pokalbio kontekstą. Kai daugumos kalbos žodynas vaiko kalboje tampa vaizdingesnis ir turtingesnis, vaikas gali pradėti painioti kalbas tam tikrose kalbinėse situacijose. Tai ženklas, kad lingvistinę vaiko erdvę reikia pradėti kontroliuoti. Pavyzdžiui, jei vaikas pranešė tėvams, kad pametė „glove“ (pirštinę), reikia jį pataisyti ir paaiškinti, kodėl taip darome. Atsargiai, neišskaudinant vaiko, su pagarba abiem kalboms. Vaikai turi jausti, kad mes, tėvai, vertiname jų gebėjimus kalbėti abiem kalbomis ir stengiamės, kad tos kalbos būtų lygiavertės. Taip dvikalbiai vaikai gana anksti suvokia, kad kiekviena kalba turi savo tikslą ir vietą jų gyvenime. Dar daugiau: vos jiems prašnekus, mes, tėvai, įsitikiname, kad vaikai puikiausiai žino, jog kiekviena kalba turi savo adresatą.

Kelis sykius yra buvę, kad prie stalo sūnus pasisuka į mane ir klausia: „Mamyte, tu sotus?“ (apie gramatiką vėliau), tada į tėtį: „Daddy you full?“ („Ar tu sotus?“). Koks džiaugsmas mums tas tiesiogiai vykstantis kalbų kaitaliojimas – jokių nesusipratimų. Per sekundę pasikeičia kalbos. Kai tai stebi, pajunti, kaip gera, kad tavo įdirbis nenuėjo veltui.

(Simona, 29 m.)

Bendravome su kaimyne angliškai. Mano Tomukas (3 m.) šalia ant šaligatvio kažką įdėmiai apžiūrinėjo. Aš ir sakau jai, kad jis turbūt kokią skruzdėlytę tyrinėja. O

Tomukas pasisuko į mane ir sako lietuviškai: „Ne, mamyte, čia voras.“ Tada pasisuko į kaimynę ir sako: „Look, spider.“ („Žiūrėk, voras.“)

(Simona, 29 m.)

Dvikalbiai vaikai iki trejų metų automatiškai persijungia iš vienos kalbos į kitą ir puikiai supranta vos žmogui prabilus, kokia kalba su juo reikia kalbėti. Pavyzdžiui, jei lietuvis prabilo angliškai, dvikalbis vaikas tuoj susigau-do, kad jis ne anglas, ir atsako jam lietuviškai. Šnekioje aplinkoje augančių dvejų metų vaikų kalba pasipildo visa virtine naujų žodžių. Jie gali ne tik pasakyti, kad yra alkani ar ištroškę, bet taip pat gali vartoti daiktus apibūdinančius žodelius „didelis“, „mažas“ ar „tuščias“. Gali atsiliepti į prašymą padėti puodelį ir pan. Jų kalba šiame amžiaus tarpsnyje aiškėja su kiekviena diena. Ryškėja socialinės ir kalbinės sąveikos poreikis. Trejų metų vaikai laisvai sudaro trumpus sakinius ir bando dalyvauti pokalbiuose apie praleistą dieną ar skaitytą pasaką. Su malonumu vieni žaidžia įsivaizduojamas žaidybines situacijas garsiai kalbėdami. Dvikalbis vaikas tokiems žaidimams rinksis tą kalbą, kurią mokės geriausiai. Jei sunerimote, kad pasirinko anglų kalbą, įsiterpkite į žaidimo eigą – dvikalbis vaikas tuoj prabils gimtąja kalba. Ir dar. Mažieji mokosi kalbų imituodami suaugusiuosius, tad tėvams reikia tikėti savo vaikais ir jų gebėjimu suprasti tėvų vartojamą vaizdingą kalbą. Kitaip tariant, neprastinkime savo kalbos ir nepradėkime kalbėti vaiko kalba manydami, kad jis supranta tik tuos žodžius,

kuriuos pats gali išstarti, ar tik tuos, kuriuos dažnai kartoja me. Tai gali lėtinti kalbų įsisąmoninimo procesą.

Suaugęs žmogus, atvykęs gyventi į kitą šalį, retai pasiekia tokių aukštų kalbinių standartų kalbų persijungimo, garsų tarimo bei vaizdingumo srityse, kokių įgyja šioje šalyje gimęs arba antrąją kalbą girdėjęs nuo pat vaikystės vaikas. Kalbų persijungimo kodą dvikalbiai vaikai naudoja automatiškai, daug lengviau negu suaugusieji ir retai klysta pasirinkdami adresatą. Taigi, dvikalbystės vystymosi procesas yra tarsi suprogramuotas vaikų sąmonėje. Lieka tik pasirūpinti tinkamais įrankiais, kad galėtume padėti sėkmingai ta programa naudotis.

NĖRA JOKIŲ ĮRODYMŲ, KAD DĖL DVIKALBYSTĖS VĒLIAU PRADĖJĘS ŠNEKĖTI VAIKAS BŪTŲ NEPASIVIJĘS SAVO BENDRAAMŽIŲ

Mažyliai, augantys keliakalbėje aplinkoje, greitai susi-
gaudo, kada, su kuo, kuria kalba kalbėti. Kai kada augimas
dvikalbėje aplinkoje gali sukelti sumaištį bendraujant ar
skatinti uždarumo, atsiskyrimo jausmus. Tačiau tokius
jausmus gali patirti ir vienakalbiai vaikai visai dėl kitų su
dvikalbyste nesusijusių priežasčių. Anot profesorės Lily
Fillmore, vėlyvesnei vaikų kalbėjimo pradžia įtakos gali
turėti vaiko įgimtas temperamentas. Pavyzdžiui, lėto ir
uždaro būdo vaiko, kuris iš esmės linkęs mažiau bendrau-
ti, žodynas plėtosis šiek tiek lėčiau. Jis mažiau kalbės, nes
dėl įgimto arba įgyto kuklumo neturės galimybės dažniau
praktiškai vartoti tos kalbos negu jo ekstravertai ben-
draamžiai. Tačiau gali būti, kad jo rašysena ir gramatinė
sakinių sandara bus daug labiau išlavėjusi negu šneka-
moji kalba, kuriai tobulėti reikalingi praktiniai įgūdžiai
socialinėje aplinkoje. Bet kuriuo atveju, manyti, kad tem-
peramentas gali būti kliuvinys vystytis dvikalbystei, yra
neteisinga. Bet kurio temperamento vaikai geba įsisavinti

.....

savo pirmąsias kalbas ankstyvoje vaikystėje, jeigu su jais užsiimama, bendraujama, žaidžiama. Taigi, vėlyvesnis kalbų įsisavinimas gali būti dalis dvikalbystės vystymosi proceso, tačiau tai tik laikinas, jokios žalos nedarantis faktorius.

Iki trejų metų mano vaikas nekalbėjo visai, jokia kalba. Taip, buvo labai neramu, bet dabar kalba tiek, kad beveik reiktų ir stabdyti.

(Lina, 29 m.)

Statistiškai nuo 5 iki 10 procentų visų vaikų, nesvarbu, ar jie vienakalbiai ar dvikalbiai, pradeda kalbėti šiek tiek vėliau. Tokia situacija gali būti sąlygota socialinės, kalbinės arba emocinės vaiko atskirties, įvairių ligų, temperamento. Pavyzdžiui, kai kurie vaikai, patekę į naują aplinką, išgyvena tylos periodą (kurį laiką nekalba, su niekuo nebendrauja), galintį trukti iki kelių mėnesių. Be abejo, jie klauso, stebi ir paprastai supranta daugiau, nei gali pasakyti, bet tik įgiję pasitikėjimo savimi bei nauja aplinka pradeda bendrauti. Šiame tarpsnyje reiktų pasirūpinti, kad vaikas nebūtų verčiamas kalbėti, nes tai gali sukelti stresą ir su tuo susijusių pasekmių, tokių kaip perdėtas jautrumas, irzlumas, užsisklendimas savyje. Ilgalaikis vaiko negalėjimas kalbėti aplinkoje, kurioje iš jo tikimasi kalbėjimo, pavyzdžiui, mokykloje, gali būti siejamas su selektyviuoju mutizmu, tačiau tai nėra susiję nei su dvikalbyste, nei su tyliuoju mokymosi periodu.

Selektyvų mutizmą (dar vadinamą nerimo sutrikimu) patiriantys vaikai jaučia išskirtinai didelį nerimą socialinėje aplinkoje, todėl į jų elgesį reikia reaguoti rimtai ir kantriai. Patartina pasigilinti į priežastis, dėl kurių galėjo išsivystyti šis nerimo sutrikimas. Pavyzdžiui, gali būti, kad vaikas didžiąją dalį dienos praleidžia nepalankioje socialinėje aplinkoje. Įvairūs užgauliojimai: neigiamas požiūris į vaiko gimtąją kalbą, kultūrinės tradicijas, gali būti siejami su selektyviojo mutizmo priežastimi. Tokioje situacijoje svarbu, kad tėvai ir toliau aktyviai bendrautų, skatintų vaiką pasipasakoti namie, pasidžiaugtų jo gerosiomis savybėmis, komunikuotų su mokytojais ir joku būdu netaikytų kokių nors bausmių, nes selektyvusis mutizmas nėra tyčinis vaiko pasirinkimas nekalbėti.

Nėra įrodymų, kad dėl dvikalbystės vėliau pradėjęs kalbėti vaikas būtų nepasivijęs savo bendraamžių kurioje nors srityje. Dar įdomiau. To paties dvikalbystės vystymosi proceso dalis gali būti ankstyvas dvikalbių kalbėjimas abiem kalbomis, maloniai stebinantis tėvus ir aplinkinius.

Antrąjį savo gimtadienį Vanesa šventė kalbėdama, buvo įvairių tautybių svečių. Ji ne pavienius žodelius dėliojo, ji pilnais sakinkais kalbėjo: „tėveli, kada degsim žvakutes“, „tėveli, kada valgysim tortą“, „čia mano dovanos, reikia pažiūrėti“.

(Loreta, 44 m.)

Jokiu būdu nereikia skubėti lyginti dvikalbių su kitais vaikais, lenktyniauti ar jaudintis, kad jūsų vaikui jau dveji metai, o jis dar nekalba. Kiekvieno vaiko lingvistinė kelionė yra individuali, reikalaujanti pagarbos bei tėvų globos. Be abejo, jei nerimas tėvų neapleidžia, reikia kreiptis į specialistą. Būna ir taip, kad tėvai galvoja, jog dvejų metų vaikas dar nekalba dėl to, kad gyvena dvikalbėje aplinkoje, o iš tikrųjų jis gali turėti įgimtą klausos sutrikimą. Kalbų vystymąsi reikia stebėti, neverta priimti sprendimų be specialistų pagalbos. Pavyzdžiui, nereikėtų nuspręsti be logopedo, išmanančio dvikalbystės vystymosi procesus, kad dvikalbystė trukdo vaikui aiškiau kalbėti ar įsiminti daugiau žodžių. Ši nuostata neturi jokių patvirtinančių įrodymų. Ir vis dėlto, jeigu tėvai nusprendė atsisakyti vienos, jų manymu, nereikalingos kalbos, manydami, kad vaikas daugiau ir aiškiau kalbės kita kalba, jau netrukus pajus naudą: jiems nebereikės terliotis su dviem kalbomis.

Anot profesorės Diane Ackerman, žmogaus smegenų dalis – Brokos sritis, ankstyvoje vaikystėje vienodai, lyg kempinė sugeria tiek garsų, kiek vaikas girdi. Nesvarbu, į kiek ir kokias kalbas tie garsai susiskirstys vėliau. Naujausi kompiuteriniai smegenų veiklos tyrimai (MRI) rodo, kad, panaikinus vieną kalbą, smegenų veikla nesustiprėja kitos kalbos atžvilgiu, lieka tik neišnaudotos smegenų veiklos galimybės. Logopedės Daivos Dočkienės teigimu, sklاندi kalba priklauso nuo trijų pagrindinių smegenų centrų, kuriuose koordinuotai veikia balso aparatas, sukuriantis tolygų kalbos garsų srautą. Vadinasi, kalbinės problemos

dažniausiai sparčiai nyksta vaikui augant, suaktyvinus jo kalbinę aplinką, o ne atėmus vieną iš kalbų. Jei vaikas įtartinau ilgai nerodo noro kalbėti arba pajutote, kad jo žodynas plečiasi labai lėtai, pabandykite suaktyvinti savo veiklą. Štai keletas patarimų:

- Pasistenkite su vaiku kalbėti dažniau, ilgiau, vaizdingiau.
- Į pokalbius įtraukite vaizdines priemones, kūno kalbą, veido mimiką, skatinkite jį šnekėti arba tiesiog emocionaliai komunikuoti.
- Kalbėdami naudokite visus mažylio amžių atitinkančius žaidimus.
- Pasidalykite nerimu su artimais draugais, pasidomėkite, ar neturite pažįstamų, išgyvenančių ar išgyvenusių panašią situaciją.
- Apsilankykite pas specialistą: pediatrą arba logopedą, prieš tai pasidomėję, ar jis turi patirties su dvikalbiais vaikais.
- Įvertinkite savo lūkesčius ir iš naujo pasidomėkite apie dvikalbystės vystymosi ypatumus.
- Vaikui pradėjus eiti į mokyklą, neskubėkite jo apkrauti skaitymo ir rašymo užduotimis, nes vėliau vystantis kalbėjimo įgūdžiams dažnai vėluoja ir fonologinis garsų įsisąmoninimas.
- Dėl neaiškaus tarimo, mikčiojimo, neištariamų kai kurių raidžių bei garsų nekaltinkite dvikalbystės, o stebėkite situaciją ir nerimui nepraėjus ieškokite specialisto.

- Elkitės taip, kad mažylis nepajustų jokio nerimo ir nepradėtų galvoti, kad jo kalbėsenai ar bendravimui kažkas atsitiko, nes tai gali paveikti jo emocinį stabilumą.
- Nepereikite prie vienos kalbos vartojimo strategijos.

Dvikalbiams vaikams tenka išmokti ne tik po du žodžius kiekvienam naujam objektui, bet ir susikurti dvigubą suvokimą supantiems veiksams apibūdinti, o vėliau ir mintims išreikšti. Dar daugiau: jiems reikia įsisąmoninti dvi skirtingas kalbines struktūras, kultūrinius, socialinius skirtumus, dvigubą, o dažnai ir keliagubą identitetą. Tai labai sudėtinga, todėl naivu būtų tikėti, kad įmanoma visa tai pasiekti be jokių išipareigojimų arba tiesiog vienu metu. Suvokdami didelį vaikų darbą įsisavinant dvikalbysnę, galime pasidžiaugti, kad vaikai dar neužimti mintimis, kaip duonai užsidirbti. Jie atviri kalboms ir vos gimę jau yra pasiruošę jas priimti. Mūsų, tėvų, pareiga – supratin-gai su meile tas kalbas perduoti.

Grįždami iš darželio dainuojame vis kitą dainelę, autobuse seku pasakas, rodau vaizdus pro langą, apibū-dinu aplinkinius žmones, stengiuosi, kad ta kalba būtų jam artima ir gatvėje, ir parke, ir autobuse, visur, ne tik namie.

(Simona, 29 m.)

Sėdim traukinyje, važiuojam namo. Aronas (2,5 m.) kad uždainavo: „Šiaudų batai, šakaliniai padai...“ Liaudiška dainelė, aš specialiai jo nemokiau. Mažylių klube girdėdavo, kaip mes, mamos, jiems traukdavom susirinkusios.

(Liana, 34 m.)

Tiek bendraujant, tiek stebint žaidžiančius vaikus, tėvams lengva išgirsti, kad vienus garsus vaikai ištaria raiškiau, o kitus blankiau. Garsai, kuriuos vaikas nuo gimimo savo aplinkoje girdėjo rečiau, vėliau ištaria sunkiau, nes, kaip jau žinome, tik ankstyvoje vaikystėje žmogaus smegenys yra tokios lanksčios, kad kaip kempinė sugeria viską, kas girdima. Susirašius ant lapelio neištariamus garsus, galima pasimokyti juos tarti įtraukiant žodžių su tais garsais į kasdienį pokalbį, sugalvotą pasakėlę arba kartu žaidžiamą kokią nors žaidimą, pavyzdžiui, kas pirmas tris kartus pasakys „katytė gauda pelytę“ (jei netaisyklingai tariami K ar L garsai), prizas – mamytės bučinukas! Būkite budrūs: kalbų specialistai tarimą rekomenduoja taisyti tik per žaidimus, nepataria akcentuoti vaikams, kad jie neištaria kokio nors garso. Pavyzdžiui, vaikas, sužinojęs arba, dar tiksliau, pajutęs, kad daro klaidų, pats bijos arba gėdysis kalbėti. O tai gali kuriam laikui paveikti kalbos raidos procesą. Nėra teisinga reikalauti iš vaiko kalbėti be gramatinių klaidų. Pastarosios ištaisomos su laiku: maži vaikai gramatikos mokosi girdėdami, jeigu reikiamo žodžio dar neišgirdo arba neišsiminė, gali jo nežinoti arba susigalvoti

patys. Jie taip pat gali sugalvoti, kada ir kokią galūnę žodyje taikyti arba priskirti daiktą visai ne tai giminei.

Taigi, nors ir nėra jokių įrodymų, kad dėl trumpalaikio kalbos sutrikimo vėliau pradėjęs kalbėti vaikas būtų nepasivijęs savo bendraamžių, specialisto patarimas yra pirmoji pagalba susidūrus su problema.

PUSKALBYSTĖ, KADA VIENOS ARBA ABIEJŲ KALBŲ VARTOJIMAS NEATITINKA VAIKO AMŽIAUS, GALI BŪTI SUSIJUSI SU MOKYMOŠI SUNKUMAIS

Profesorius Bakeris, gausiai tyrinėjęs dvikalbių pasiekimus mokyklose, pabrėžia, kad vaikų mokymosi sunkumai per dažnai siejami su dvikalbyste. Rūpestingiems tėvams tuomet tenka kviesti specialistus arba patiems aiškintis bei atskirti tikras ir įsivaizduojamas vaiko mokymosi sunkumų problemas. Ir tai nėra taip paprasta. Pavyzdžiui, reikia išanalizuoti abiejų kalbų vartojimo lygius tiek mokykloje, tiek namie, tiek socialinėje aplinkoje ir nustatyti priežastį, dėl kurios manoma, kad dvikalbystė trukdo geriau mokytis. Dažnai tokiais atvejais išaiškėja, kad vaiko gimtoji kalba yra vaizdinga ir atitinka jo vystymosi amžių, o antroji – apleista. Vadinasi, nei tėvai, nei mokytojai neturėjo laiko arba kompetencijos, o dažnai ir galimybių padėti atvykusiam emigrantų šeimos vaikui siekti geresnių mokymosi rezultatų. Įvairūs spėliojimai, ar ne dvikalbystė kalta dėl prastesnių vaiko mokymosi rezultatų, daugeliu atvejų yra pagrįsti tik asmeniniu požiūriu, kurį gali formuoti

.....

žinojimas, kad kalbų mokymasis yra nelengvas procesas. Toks teiginys dažnai susijęs su tikrosios problemos ignoravimu. Pavyzdžiui, dėl turimų edukacinių (mokytojai tiesiog nėra paruošti dirbti su dvikalbiais vaikais ir pati mokykla neturi tam numačiusi jokios strategijos) ar ekonominių (nei tėvai, nei mokykla neturi arba nenori skirti pinigų vertėjui, papildomoms pamokoms) problemų.

Vienoje iš mano tos dienos klasių buvo 16 metų mergaitė iš Rytų Europos. Anglų kalbos nemokėjo. Pirmieji metai mokykloje. Metų pabaigoje laukė egzaminai. Ji neturėjo nei vertėjo, nei asistento, nei kokio žodynėlio. Žiovavo iš bejėgiškumo, bandydavo kitų vaikų dėmesį patraukti atsineštais „žaisliukais“, tai telefonu, tai numestu pieštuku... Ėjimas į tualetą būdavo maloniausias užsiėmimas per pamoką.

(Loreta, 44 m.)

Taigi, nėra lengva mokytojui padėti į klasę pakliuvusiam emigranto vaikui, nemokančiam kalbos. Dar sunkiau, jei toks mokinys neturi vertėjo, o visi likusieji turi ruoštis egzaminams. Su mokyklinio amžiaus vaikais emigruojantys tėvai turi pasistengti prieš išvykdami ir pamokyti vaikus naujos kalbos pagrindų, o atvykus į naują šalį ir vaikams einant į mokyklą nepamiršti įdėti žodynėlio. Vaikai, pakeitę šalį, kalbą, draugus ir jiems artimą aplinką, naujoje mokykloje susiduria su mokymosi sunkumais. Jiems tenka laikyti įvairius testus ir net egzaminus

menkai suprantama kalba. Tad priemonės, kurių kartais reikia imtis sutrikus vaiko edukacinei raidai, gali būti gana drastiškos. Pavyzdžiui, rūpestingi tėvai nusprendžia keisti pasirinktą mokyklą, nes ji nėra kompetentinga pasirūpinti dvikalbių vaikų švietimu. Visgi vaiko edukacinė raida nepasideda ir nesibaigia tik mokykloje. Mes, tėvai, klojame šios raidos pamatus, skiriame ankstyvus rytmečius arba ilgus vėlyvus vakarus jai puoselėti. Su meile dalijamės žiniomis ir patirtimi tiek, kiek galime. Jeigu atsitiko taip, kad nusprendėme kaltinti dvikalbystę dėl prastų mokymosi rezultatų, reikia žinoti keletą dalykų:

- Įvairūs testai, nustatantys vaiko kalbos raidos ar mokymosi sutrikimus, turėtų būti atliekami ta kalba, kurią vaikas moka geriausiai.
- Vaiko elgesys ir kalbos vartoseną turi būti stebimi ir vertinami įvairiose kalbinėse situacijose abiem kalbomis.
- Įvairios testų užduotys turi būti vaikui suprantamo konteksto, pavyzdžiui, jeigu testo klausimai susiję su naujos šalies kultūriniais ar istoriniais aspektais, net ir gerai mokantiems kalbą emigrantų vaikams gali būti per sunku teisingai atlikti užduotį.
- Jei bendrąja kalba vaikas prastai išlaikė testus, tai nereiškia, kad jis yra atsilikęs nuo bendraamžių, dažniausiai tai tik laikina ugdymo nesėkmė.
- Įgytų žinių lygį dvikalbystės vystymosi eigoje neteisinga nustatyti atsižvelgiant tik į bendrus visiems taikomus

reikalavimus, ignoruojant arba nepastebint edukacinių gebėjimų kita kalba.

- Jei vaiko gimtoji kalba, kultūra, kitokia pasaulėjauta bei požiūris yra nepriimtini mokykloje, jo savivertė ir pasitikėjimas savimi nuvertinami. Tokia įtempta ir nemaloni psichologinė būseną gali tapti vaiko atstūmimo bei prastesnių mokymosi rezultatų priežastimi.
- Nustačius mokymosi sunkumų priežastis, tėvai kartu su pedagogais turi įsipareigoti sudaryti veiksmų planą, kaip gerinti situaciją, kokius specialistus kviestis į pagalbą (psichologą, logopedą, vertėją, socialinį darbuotoją, privatų mokytoją).

Puskalbystė, situacija, kada nei pirmos, nei antros kalbos vartojimas neatitinka vaiko amžiaus, gali būti susijusi su mokymosi sunkumais ir prastais įvairių testų rezultatais. Ši problema dažnai siejama su nepritekliu, bedarbyste, socialinę atskirtį arba emocinį nestabilumą išgyvenančiomis šeimomis. Pavyzdžiui, jei vaikas bėga iš pamokų, nes nesupranta, kas ten šnekama arba dėl ko tėvai jį atvežė (tai nėra retas reiškinys emigrantų šeimose), jis tikrai susidurs su mokymosi sunkumais. Jungtinėje Karalystėje tokiose situacijose bus kalti ir finansinėmis nuobaudomis baudžiami tėvai, nes, pagal šalies įstatymus, tėvų pareiga yra ne tik priversti vaiką lankyti mokyklą, bet ir domėtis jo švietėjiška raida. Kad tėvai jaustųsi kompetentingi stebėti savo vaikų dvikalbystės vystymąsi ir žinotų, kada jiems reikalinga pagalba, naudinga išsiaiškinti laiko tarpusius,

kada vaikams lengviausia ir sunkiausia įsisąmoninti naujas kalbas:

- Maždaug iki šešerių metų vaikai labai greitai adaptuojasi tiek darželiuose, tiek mokyklose. Šiuo periodu vartojama kalba yra gana paprasta, tiesmuka ir aiški. Švietėjiška veikla užsiimantys pedagogai yra kompetentingi ir kūrybingi, sugebantys įtraukti vaikus į įvairią grupinę veiklą, kur nauji žodžiai tiesiog įsimenami labai greitai. Taikoma daugybė vaidybinių žaidimų, skatinančių vaikus patirti, kurti ir bendradarbiauti. Taip skatinamas smalsumas ir savaiminis antrosios kalbos įsisąmoninimas.
- Maždaug 7–12 metų vaikams reikalingas palaikymas ir praktinė pagalba antrajai kalbai įsisąmoninti. Mokyklos programos jau sudėtingesnės, kalba žymiai vaizdingesnė. Dažnai emigrantų vaikams skiriamos papildomos bendrosios kalbos mokymosi pamokėlės, po metų arba dvejų jie jau pasiveja bendraamžius. Šio amžiaus vaikams labai vertinga tėvų, vyresnių brolių ar seserų pagalba atliekant namų darbus ir stiprinant bendrąsias kalbos žinias.
- Maždaug 13–15 metų paaugliui, atėjusiam į naują mokyklą ir visiškai nesuprantančiam daugumos kalbos, yra sunku. Ne tik dėl programų sudėtingumo, bet ir dėl daugybės įvairių testų, numatomų egzaminų bei bendravimo poreikio. Tai žinodami tėvai turi pasirūpinti, kad vaikas nešiotųsi žodynėlį į mokyklą, jei yra

galimybių, papildomai mokytusi antrosios kalbos po pamokų.

Amerikoje atlikti tyrimai rodo, kad vaikai, kurių dvi-kalbystė nėra vertinama nei mokykloje, nei namie, o į jos vystymąsi nėra žiūrima pozityviai, dažnai atsilieka nuo kitų vaikų, nes jiems trūksta savigarbos, savimonės ir moralinio pamato siekti aukštesnių edukacinių rezultatų. Gimtajai kalbai nustojus vystytis, dažnai ir antroji kalba lieka tik šnekamosios kalbos ribose (daugiau apie tai skaitykite kitame skyriuje). Kažkuria prasme tokie vaikai gali likti puskalbiai abiejų kalbų vartotojai, kuriems vėliau būna sunku siekti akademinio išsilavinimo. Priešingi rezultatai matomi ten, kur buvo padėti pamatai abiejų kalbų vystymuisi. Vaikai ne tik greitai išmoksta antrąją kalbą, bet netrukus perpranta ir trečiąją. Vėliau sėkmingai studijuoja pasaulio universitetuose.

GIMTOJI KALBA TAMPA SILPNA IR PRADEDA NYKTI DĖL TO, KAD YRA DAŽNAI NUVERTINAMA ARBA RETAI VARTOJAMA

Sveikas protas kužda, kad visos kalbos yra lygios, tačiau emigracijoje paaiškėja, kad kai kurios iš jų tampa vertingesnės socialiniu ar ekonominiu požiūriu. Toks faktorius verčia suklusti ir ieškoti tokio požiūrio priežasčių ar motyvacijos. Kodėl viena kalba skatinama populiarėja, o kita silpnėja, yra mažiau gerbiama, o kartais net akivaizdžiai nereikalinga?

...mano vaiko gimtinė dabar Anglija, jis turi teisę kalbėti šios šalies kalba ir apie ją žinoti daugiau negu apie senelių kraštą... Man angliškai kalbėti ne problema, aš prisiderinsiu, nematau jokio reikalo versti jį kalbėti lietuviškai.

(Vaida, 27 m.)

Namai sudegė. Kelias savaites tris kartus per dieną keptas bulves valgėm... Vaikus norėjo paimti į prieglaudą, jiems nebuvo normalių sąlygų gyventi. Kaip juos ten

užauginti? Čia labai greitai išmoko angliškai, nė vienas nenorim grįžti atgal.

(Evelina, 40 m.)

Emigrantams gimtoji kalba greitai tampa silpnąja ne tik todėl, kad visuomenė aplinkui kalba daugumos kalba, bet ir todėl, kad jos statusas pačioje šeimoje greitai tampa žemesnis, nes ji neretai tapatinama su iškentėtais vargais, pažeminimu ar tiesiog nematymu tėvynėje geresnės ateities savo vaikams. Tokių pavyzdžių emigracijoje gausu ir visi jie verti atjautos bei supratimo. Visgi vaiko aplinka pirmiausia yra šeima. Jeigu tėvai tarpusavyje vaikams gir-dint aptarinės žmogaus orumo negerbimą gimtiniėje arba nuolatinį kyšininkavimą, neretam vaikui jau paauglystėje bus sunku suvokti, ko gero jis gali tikėtis iš tokios šalies ir kokia nauda iš jos kalbos, jei ten tokie ir anokie gyvena. Vadinas, jei gimtoji kalba nėra naudinga ar net madinga, jai gresia išnykimas.

Aš nelabai tikiu, kad gimtoji kalba bus lygiavertė anglų kalbai. Kai pradės lankyti mokyklą ir ten turės praleisti didžiąją dienos dalį, aš įsitikinusi, kad jis nesu-pras, kodėl turėtų dar kalbėti lietuviškai.

(Laura, 26 m.)

Kai kurie vaikus į darželį arba mokyklą atvedę tėvai ima kalbėti bendrąja kalba, duodami vaikui suprasti, kad dabar jie kalbės tik angliškai. Tai nėra blogai, tačiau reikia žinoti,

kad tokiu atveju vaikas suvokia, jog daugumos kalba mokykloje yra tikrai svarbesnė už gimtąją tėvų kalbą. Jei panašios situacijos kartojasi ir kitose viešose vietose, vaikai gali pagalvoti, kad be tėvų kalbos tikrai galima apsieiti. Taigi, vaikų prisistatymai „aš esu lietuvis (-ė), bet gerai kalbu tik angliškai“ tampa pateisinama neišvengiamybe. Aplinka, kurioje vaikai auga, neabejotinai formuoja jų požiūrį ir vertybių suvokimą. Jeigu vaikų draugai bus tik vienakalbiai, toks bendravimas taip pat darys įtaką dvikalbystei. Pavyzdžiui, vaikui gali atrodyti nereikalingas užsiėmimas mokytis skaičiuoti dviem kalbomis, jeigu niekas iš jo draugų to nedaro. Arba, jeigu mažametis tėvų gimtąją kalbą girdės tik porą valandų per dieną, o angliškas vaikų televizijos programas 5 valandas, be abejo, jis praplės tos kalbos žodyną daug labiau nei gimtosios. Gimtoji kalba tampa silpna ir pradeda nykti dėl to, kad yra nuvertinama ir retai vartojama. Reikalinga ne tik stipri motyvacija, kodėl mes, tėvai, norime, kad vaikai kalbėtų dviem kalbomis, bet ir palaikanti bendruomenė, draugų ratas, kurie, remdamiesi savo patirtimi, būtų suinteresuoti reikalui esant padėti. Be abejonės, anglų kalba užima aukštą vietą kalbų vartojimo skalėje, bet turbūt tik tuo atveju, jeigu galvosime apie socialinę ir materialinę gerovę emigracijoje. Jungtinėje Karalystėje kalbama net 56 kalbomis! 12 iš jų laikomos vietinėmis, nes tų kalbų vartotojai gimę šioje šalyje. Pasaulis tikrai būtų skurdesnis be kalbų įvairovės. Tad žinojimas, kad kiekviena išmokta kalba turi naudos vaiko auklėjimui, ugdymui ir tobulėjimui, yra svari motyvacija ir pamatas tobulai dvikalbystei vystytis.

Aš niekada nesakysiu, vaikeli, aš suprantu, kad gal tau tos kalbos ir neprireiks, nors gal širdyje tą jausiu. Ne, aš darysiu viską, ką galiu, kad ta kalba gyvuotų, kalbėsiu kuo daugiau, važiuosiu į Lietuvą kuo dažniau, stengsiuosi, kad jis turėtų draugų lietuvių. Džiaugsiuos kiekvienu jo išartu lietuvišku žodžiu.

(Agnė, 28 m.)

Kartais tėvai ilgai nesijaučia savi svetimose šalyse. Jei ilgai negali susikurti jokios įsivaizduojamos materialinės gerovės, nostalgija paliktai šaliai slegia tarsi užsitęsusių ilgesio sindromas. Pasikeitusios vaikų pažiūros, o dažnai ir nebesuprantama jų pasaulėžiūra, gali pastūmėti tėvus (arba vieną iš jų) į depresiją. Tuomet šeimos prioritetu, be abejo, turi tapti sveikata, o ne dvikalbystė. Kartais mums, tėvams, reikia kažkaip patikrinti arba nujausti, kiek realūs mūsų siekiai užauginti dvikalbius vaikus. Kiek mes galėsime tam skirti laiko, pinigų ir nuolatinės lingvistinės kontrolės. Jei be dvikalbystės nešamų džiaugsmų gyvenimas emigracijoje neįsivaizduojamas, tada visi su ja susiję įsipareigojimai turėtų būti įveikiami.

Ir dabar, kai pasiimu Tomuką iš mokyklos, vaikai apspinta, kai mes kalbamės lietuviškai. Aš saviškiui tada visada pabrėžiu, kad didžiuojusi sūnumi, nes jis gali kalbėti dviem kalbomis!

(Simona, 29 m.)

Emigravusių tėvų patirtis rodo, kad nėra lengva sūpuoti, myluoti, reikšti emocijas, žaisti ir džiūgauti kartu su vaikais svetima kalba, kad ir kaip tobulai ją mokėtum. Dar sunkiau jau ūgtelėjusiems vaikams aiškinti moralines vertybes remiantis savo patirtimi bei išmintimi, kai tėvų ir vaikų gyvenimas nėra pakankamai paveiktas bendros patirties bei vieningų požiūrių. Kad ir kaip gimtoji kalba nusilptų, vaikas neturi jaustis kaltas, nes jis nėra pajėgus pats susikurti aplinkybių silpnajai kalbai puoselėti. Besąlygiškos meilės pojūtis vaikams yra būtinas viso dvikalbystės vystymosi proceso metu: tiek kalboms tapus sklandžioms ir vaizdingoms, tiek vienai ar abiem susilpnėjus.

Nusprendus auginti dvikalbį vaiką, svarbu nesustoti pusiaukelėje ir neatsisakyti kurios nors kalbos, kad vaikas nepradėtų abejoti ir kitais savo gebėjimais. Pavyzdžiui, mokinys gali atsisakyti groti pasirinktu muzikiniu instrumentu, nes kiti geriau groja, nebelankyti futbolo treniruočių, nes neįmuša įvarčių ir pan. Pasaulyje daugiau nei 6000 kalbų. Nėra nė vienos geresnės už kitą, tačiau yra tokių, kurias lydi sėkmė. Viena iš jų – gimtoji kalba!

SKUBĖJIMAS IŠMOKYTI KALBĖTI ANGLIŠKAI MANANT, KAD GIMTĄJĄ KALBĄ VAIKAS MOKĖS SAVAIME, YRA KLAIDA

Abejotina, kad gimęs vienos tautybės emigrantų šeimoje vaikas natūraliai išmoks ir vartos gimtąją kalbą. Amerikoje atlikti tyrimai rodo, kad pradėjus lankyti mokyklą daugumos vaikų gimtoji kalba nustoja vystytis, o kai kuriais atvejais pradeda sparčiai nykti. Nors tėvų kalba buvo vienintelė, kurią emigrantų vaikai mokėjo, vos įžengę į mokyklą tik keletas iš jų, abiejų tėvų pastangų dėka, pabaigę mokyklą gali bendrauti šia kalba įvairiomis temomis.

Aš bijau, kad jei mes ilgiau pasiliksime šioje šalyje, mano dukra nekalbės lietuviškai. Mūsų lietuviškas bendravimas nukenčia, nes didelę dalį dienos vaikas praleidžia mokykloje. Lieka poilsis, vakarienė, dar kokią nors knygelę prieš miegą paskaitome, o tada einame miegoti. Labai daug nerimo.

(Margarita, 30 m.)

Jeigu tėvai nori, kad jų vaikas kuo greičiau būtų priimtas į naują visuomenę, naujos kalbos mokėjimas yra privaloma sąlyga. Deja, daugumos kalba veši daugiausia gimtosios kalbos sąskaita. Taip emigrantų vaikų gimtoji kalba jau po kelių metų mokykloje tampa silpna, o daugumos kalba – dominuojanti (plačiau apie tai skyriuje „Vaikui pradėjus lankyti mokyklą gimtoji kalba patenka į rizikos zoną“).

Tokiose šeimose vaikai netrunka nustepti, kodėl tėvai vis dar kalba su jais lietuviškai, jei patys norėjo, kad atžalos kuo greičiau išmoktų angliškai, o didžiąją dalį laisvo laiko skyrė anglų kalbai puoselėti. Išsibalansavus dvikalbystei reikia dėti visas pastangas, kad silpnąja tapusi gimtoji kalba būtų sustiprinta. Pavyzdžiui, atrasti laiko su vaiku praleisti tokioje aplinkoje, kurioje jis galėtų mąstyti gimtąja kalba. Nebūtina tuoj pat skristi į Lietuvą. Užtenka ramioje aplinkoje su vaiku pasikalbėti, paprašyti atpasakoti jau girdėtą juokingą istoriją, filmą ar kitą įdomų įvykį, kartu prisiminti atostogų nuotykius, pasiūlyti dažniau susitikti su bendraamžiais gimtosios kalbos vartotojais.

Mes, tėvai, nusprendžiame, kokiomis kalbomis vaikams kalbėti, kol jie maži, mes turime jiems padėti tas kalbas išlaikyti bei parodyti, kaip tai daroma. Pavyzdžiui, vaikas žinos daug daugiau angliškų posakių, susijusių su mokykloje gvildenamomis temomis. Be abejo, tai girdėdami tėvai turi pasidžiaugti, o jei nori auginti dvikalbį vaiką, pasistengti panašias temas aptarti gimtąja kalba su tos pačios kalbos vartotojais. Dauguma emigrantų vaikų daug greičiau negu jų tėvai išmoksta vaizdingai kalbėti

antrąją kalbą, nes daug daugiau laiko praleidžia švietėjiškoje aplinkoje. Tad skubinti vaikus mokytis daugumos kalbos apleidžiant gimtąją tikrai nereikia. Lygiai taip pat nereikia delsti arba ignoruoti bendrosios kalbos mokėjimo būtinybės. Nepamirškime, kad nykstanti gimtoji kalba, kaip jau minėjau anksčiau, nepaspartins naujos kalbos išmokimo, o tik sumažins pažinimo naudą.

Namuose kalbame tik lietuviškai, dažnai einame pasivaikščioti ir pasakojame viena kitai, ką jaučiame, kaip skirtingai čia žmonės gyvena. Prisimename dienas Lietuvoje... Kai galime, nuvažiuojame į lietuvių klubą. Kartą per metus grįžtame į Lietuvą, nes tik grįžusios iš Lietuvos mes ir vėl jaučiamės stiprios.

(Edita, 42 m.)

Gimtąjai kalbai tapus silpnąja, grįžimas į tos kalbos šalį yra atgaiva ir impulsas kalbos atsigavimui, jos suaktyvinimui, o kartais net atgimimui iš naujo. Nors emigrantų šeimose vaikai antrosios kalbos žodžius lipdo kaip etiketes ant jau lietuviškai išmoktų frazių, lingvistiniu požiūriu naudingai praleistas laikas, pavyzdžiui, organizuoti vaikų susitikimai ir renginiai, kur kalbama tik gimtąja kalba, yra nepaprastai naudingi. Vaikas augdamas turi girdėti ne tik suaugusiųjų kalbą. Didelė dalis vaizdingo žodyno, vartojamo tik vaikų pokalbiuose, nevartojamo kasdienėje suaugusiųjų kalboje, yra išmokstama iš bendraamžių.

Praleista galimybė išmokti vaizdingai vartoti vaikų kalbą vaikystėje nesugrįžta, antros tokio nebus. Dvikalbių šeimų patirtis rodo, kad dėl gimtosios kalbos įsisąmoninimo ankstyvoje vaikystėje, jei yra galimybė, geriau nevesti vaiko į darželį. Susirasti auklę, kalbančią tėvų gimtąja kalba, būtų idealiausias variantas. Dar geriau, samdyti tokią, kuri prižiūri kelis ta pačia kalba kalbančius vaikus. Labai menka dalis vaikų turi bėdų įsisąmoninti antrąją kalbą pradėję lankyti mokyklą, tokiu atveju problema dažniausiai slypi ne dvikalbystėje, o kur nors giliau: gali turėti įtakos temperamentas, nepakankamas bendravimas su vaiku namie, socialinė atskirtis, psichologinės traumos ir net ligos. Taigi, šeimoje sureikšminus daugumos kalbos vertę, vaikais yra pirmieji, kurie užmiršta gimtąją kalbą. Pavyzdžiui, paaugliai greitai gali patikėti, kad jų gimtoji kalba yra į visuomenę trukdantis integruotis faktorius. Visos šeimos nelaimei, tėvų kalba staiga tampa priežastimi ir kliūtimi būti socialiai priimtu nariu tarp bendraamžių.

Nenori kalbėti lietuviškai ir viskas, ką nori daryk, jam gėda. Dviratį brangiausią nupirkom. Ką dar jam duoti?

(Dominykas, 45 m.)

Paaugliai greitai nori tapti vietiniai, ne tokie kaip jų tėvai – užsieniečiai. Jie ne tik trumpina ir keičiasi vardus, kopijuoja bendraamžių elgesį, aprangą, bet ir perima ypač madingą tarp jaunimo neliteratūrinę kalbą – žargoną. Tokiu atveju lingvistiniai patarimai, kokia kalba jam

reikia kalbėti su tėvais šalia draugų, dažnai nėra veiksmingi (daugiau apie tai skyriuje „Gimtosios kalbos nykimas pasireiškia skaudžiu, lėtiniu šeimos susvetimėjimo procesu“). Įvairūs susitarimai tarp vaikų ir tėvų, kaip šiame vaiko amžiaus tarpsnyje būtų įmanoma stiprinti visos šeimos psichologinę gerovę, turbūt būtų geriausia, ką galima patarti. Neabejoju, kad lygiai tokie pat vietiniai paaugliai norėtų būti ir susibūrusioje gimtosios kalbos vartotojų bendraamžių grupėje, jeigu tokia atsirastų. Tai rodo įvairios etninių mažumų paauglių grupuotės Jungtinėje Karalystėje, susibūrusios iš ypač didelių bendruomenių. Jos diktuoja savo madas, muziką ir pasaulėjautą visai daugumos kalbos aplinkai. Visi šie pavyzdžiai liudija, kad anglų kalbą vaikai išmoks, vieni greičiau, kiti lėčiau, o gimtajai kalbai reikia pastiprinimo, praktinės paramos, negalima jos palikti savieigai.

VIENA KALBA TURI EITI PIRMYN, NEATSILIKTI SAVO TURININGUMU, O KITOS PRISIJUNGS, NES BUS GIRDIMOS

Man labai patinka prancūzų kalba. Ir ne tik, man ji tiesiog sekasi labiau negu kitiems, nes joje, kaip ir lietuvių kalboje, yra gramatiniai linksniai. Anglų vaikams kažkodėl sunku greitai persiorientuoti. Kitaip sakant, man smagu, lietuvių kalba atėjo į pagalbą!

(Kristina, 18 m.)

Jeigu vaikas atvyko į kitą šalį turėdamas solidžius gimtosios kalbos pagrindus, galima sakyti, kad jam pasisekė. Daugybė atliktų tyrimų teigia, kad gerai mokėdamas gimtąją kalbą greitai išmoksi ir antrąją. Visgi tam, kad per dvejus metus vaikai pasivytų savo bendraamžius, reikalingas įdirbis. Pirmaisiais metais, antrosios kalbos raidos pradžioje, jiems tenka nemažai dirbti ir dar daugiau patirti. Socialinė ir emocinė vaiko branda naujoje aplinkoje, kurioje vaikas dėl kalbos nemokėjimo dažnai kuriam laikui praranda pasitikėjimą savo jėgomis, kartais gali tapti tikru iššūkiu visai šeimai. Tačiau tai nėra dažnas reiškinys

.....

ir dėl to nereikėtų pulti mokyti anglų kalbos gimtosios kalbos sąskaita. Būdamas maždaug šešerių metų vaikas įgyja kalbos mokėjimo pagrindus: pradeda jausti kalbos vaizdingumą, sakinio turiningumą. Kompetencija, kurią suteikia viena kalba, reiškia, kad jis jau pasiruošęs mokytis antrosios kalbos. Dvikalbėje aplinkoje augantys vaikai šią kompetenciją su tėvų pagalba stengiasi įgyti abiejuose kalbose jau iki 5–6 metų. Anot profesoriaus Bakerio, vaikas, gerai mokėdamas vieną kalbą, antrą įsisąmonina tarsi kabindamas naujas etiketes ant tų pačių jau žinomų daiktų pavadinimų ir posakių. Pavyzdžiui, jei vaikas žino, kaip gimtąja kalba paklausti ir atsakyti, kiek dabar valandų, jis suvokia laiko koncepciją ir jam nebereikia jos suprasti anglų kalba, jam tik reikia ant tos pačios koncepcijos taisyklingai užklijuoti etiketes: kitus žodžius, sakinio konstrukciją. Taip dauguma emigrantų vaikų ilgai netrunka įsisąmoninti mokymosi koncepcijų bei gramatinių funkcijų, jei jų gimtoji kalba nėra apleista. Anot Steiner ir Hayes, kiekvienas vaikas turi prigimtine galimybe naudotis gimtosios kalbos įgūdžiais įsisavindamas antrąją kalbą, nes vienos kalbos įgūdžiai pritaikomi kitai kalbai vos pradėjus jas gretinti. Emigravus į kitą šalį tėvams reikia įsipareigoti padėti vaikams išsaugoti gimtąją kalbą. Prisiminti, kad viena kalba turi judėti pirmyn, neatsilikti savo vaizdingumu ir turiningumu, o kitos, jas girdint ir derinant, prisijungs. Vadinasi, reikia atsivežti knygų, žiūrėti filmus, o svarbiausia – atrasti laiko su vaiku pabendrauti. Štai keli patarimai:

- Skaitykite gimtąja kalba reguliariai, pavyzdžiui, kas vakarą prieš eidami miegoti arba kiekvieną rytą, jei vaikas keliasi anksti.
- Kartu su vaiku rinkitės knygeles bibliotekoje, atsižvelkite į vaiko susidomėjimą knygos dydžiu, iliustracijomis, turiniu.
- Nelietuviškas knygeles drąsiai skaitykite tiesiogiai versdami arba kurdami pasaką pagal matomus paveikslėlius. Paašškinkite vaikams, jei jie domisi, kodėl verčiate angliškus tekstus.
- „Skaityti“ paveikslėlius mėgsta ir patys vaikai, tėvams reikia tik paskatinti vaiką įdomiais klausimais, susijusiais su piešinukais knygelėje.
- Skaitymą galima pajavairinti knygos personažų piešimu arba net jų pasigaminimu, pavyzdžiui, kartu su vaiku galite pasidaryti robotą iš V. Žilinskaitės pasakos „Robotas ir peteliškė“.
- Visus užsiėmimus ir pokalbius užbaikite pasidžiaugdami, kad vaikas suprato turinį, kad buvo susidomėjęs, išklausė pasakėlę, užbaigė darbelį ir pan.
- Paskatinkite mažuosius kitą dieną vėl kartu ką nors nuveikti: pažiūrėti filmą, konstruoti lego, nueiti į parką, kepti pyragus ir pan.

Visiems tėvams malonu žinoti, kad įgytos žinios gimtąja kalba: skaitytos pasakos, pasakėčios, įmintos mįslės,

patarlės, priežodžiai, gvildentos temos, aptartos moralinės vertybės, sėkmingai adaptuojamos svetima kalba ir išlieka vertingos perėjus į mokyklą, kurioje dėstoma bendra anglų kalba. Kai vaikas klauso, bendrauja ar žaidžia su tėvais, jis mokosi suvokti tam tikras vertybes: ugdo protinius mąstančio, atjaučiančio ir mylinčio žmogaus gebėjimus, kurių negali suformuoti tik švietėjiškos institucijos. Ankstyvoje vaikystėje įgyta kalbos (arba kalbų) kompetencija yra svarbi norint, kad dvikalbystė vystytųsi sėkmingai. Tad posakis, kad nemokėdamas gerai vienos kalbos, neišmoksi antrosios, yra moksliskai pagrįstas.

Vadinasi, mums, norintiems užauginti dvikalbius vaikus tėvams, reikia išsipareigoti stebėti dvikalbystės vystymosi procesus ir siekti, kad vaiko gimtoji kalba nesunuktų emigravus į naują šalį, o savo vaizdingumu atitiktų jo amžių ir poreikius. Jei tai pavyksta pritaikyti abiem kalboms, vystosi gražiai subalansuota dvikalbystė.

Mano pareiga stengtis, kad ji ir toliau kalbėtų lietuviškai, o anglų kalbą, aš net neabejoju, ji ir taip išmoks iš aplinkos ir mokykloje. Jau dabar ji puikiausiai rašo ir kuria pasakėles angliškai. Svarbu, kad vaikas pats suprastų, jog abi kalbos jai reikalingos ir jas abi ji turi vartoti. Mano pareiga jai perduoti, kalbėti, aiškinti, be abejo, mūsų abiejų gimtąja kalba.

(Edita, 42 m.)

Atlikti tarptautiniai tyrimai rodo, kad vaikai, įgiję pradinį išsilavinimą gimtąja kalba, labai greitai tampa dvikalbiais, jei šalia lygiagrečiai vartojama antroji kalba. Drąsiai galime pasitikėti profesoriaus Bakerio tyrimų išvadomis, kad „kuo daugiau vaikai turės galimybių mokykloje kalbėti gimtąja kalba, tuo geresni bus jų kitos kalbos pasiekimai“, nes žinias, įgytas viena kalba, jie laisvai gali pritaikyti antrajai kalbai. Taip mokytis ypač smagu vyresniems vaikams, nes dauguma emigrantų vaikų jaučia psichologinį spaudimą, kai mokydami antrosios kalbos negali pasinaudoti jau išmoktos kalbos žiniomis. Tokių dvikalbių mokyklų, kuriose vaikų gimtoji kalba nėra pakeista daugumos kalba, o metodiškai vartojama kaip pagalba išmokstant antrąją kalbą arba paraleliai vartojama tiek, kiek daugumos kalba, gausu Kanadoje, Europoje bei Amerikoje. Jose pagal tam tikras dvikalbio mokymo edukacines programas pagrindiniai dalykiniai užsiėmimai paraleliai dėstomi abiem kalbomis. Lietuvių tauta gali didžiuotis panašiu principu dirbančia Vasario 16-osios gimnazija Vokietijoje ir, be abejo, puoselėti svajones apie panašią dvikalbę mokyklą Jungtinėje Karalystėje.

VAIKUI PRADĖJUS LANKYTI MOKYKLĄ GIMTOJI KALBA PATENKA Į RIZIKOS ZONĄ

Nerimauju, kad ji nemokės tiek lietuvių kalbos, kiek aš norėčiau, kad ji mokėtų. Ji didžiąją dalį laiko praleidžia mokykloje, angliškoje aplinkoje. Lietuviškumo reikia daugiau. Jei ji kokio žodžio neprisimena, pasako ją angliškai. Aš nerimauju, kad ilginiui tų nežinomų žodžių vis daugės. Ir taip anglų kalba galutinai išstums gimtąją.

(Margarita, 30 m.)

Vaikui pradėjus lankyti darželį arba mokyklą labai greitai tampa aišku, kad daugumos kalba neišvengiamai pradeda imti viršų. Džiaugiamės, kad vaikai taip greitai perpranta naują kalbą, susikalba su naujais draugais ir net, reikalui esant, tampa tėvų vertėjais. Deja, lygiai taip pat sparčiai pradeda tuštėti gimtosios kalbos lobynai. Kalbos nykimas pirmiausia pasireiškia paprastu kai kurių žodžių užmiršimu, vėliau žodžių tvarkos painiojimu, sakinių trumpinimu bei abiejų kalbų maišymu. Mes dar neturime ir turbūt ilgai neturėsime galimybės atrasti tokios

švietėjiškos institucijos, kurioje lietuvių kalba būtų vartojama kaip antroji akademinė kalba, kaip yra ne vienoje Europos ir Amerikos dvikalbėje mokykloje. Tad turime žinoti, kad vaikui pradėjus lankyti mokyklą gimtoji kalba patenka į rizikos zoną. Tai pajutusiems tėvams reikia įsipareigoti šį rizikos faktorių sumažinti, kiek įmanoma. Pavyzdžiui, galbūt mokykla neprieštarautų, kad vaikas, turėdamas galimybę, kartais atsivestų lietuviškai kalbantį draugą (ne visi vienu metu atostogaujame), brolių ar seserį į pamokėles. Kokia įdomi patirtis mokyklai išgirsti naują kalbą! Kokia nuostabi dingstis vienakalbiams susidomėti kitomis kalbomis, sužinoti, kad pasaulyje yra kalbančių daugiau nei viena kalba vaikų, o jų klasėje yra vienas ar net keli iš jų. Kiekvienai save gerbiančiai švietėjiškai institucijai yra svarbi vaiko lingvistinė ir emocinė raida. Pradinėje mokykloje būsite maloniai nustebinti sužinoję, kad vaikų broliai ir seserys tikrai bus laukiami pamokose. Tėvams taip pat siūloma dalyvauti įvairioje mokyklinėje veikloje. Pavyzdžiui, savanoriauti padedant mokyklos vaikų šventėse. Tai puiki proga tėvams parodyti, kad šeimos gimtoji kalba nėra izoliuota ir reikalinga ne tik namuose. Ji lygiai taip pat vartojama ir gerbiama socialinėje aplinkoje.

Pirmą dieną atvedžiau vaiką į mokyklą ir likau su juo, nes mačiau, kad jis kažkaip nesaugus be manęs (tokių vaikų, kurie nenori tėčio ar mamos rankos paleisti, yra nemažai, tai nebūtinai susiję su dvikalbyste). Padėjau jam įsitraukti į žaidimus su naujais bendraamžiais,

palaikiau tarp jų pokalbį. Su savo vaiku kalbėjau lietuviškai, su kitais angliškai. Ir jau netrukus išgirdau iš vieno keturmečio: „Speak English!“ (Kalbėk angliškai!) Paklausiau, ar nenorėtų sužinoti, kaip lietuviškai reikia pasisveikinti. Padaviau ranką ir pasakiau „labas“. Jis paspaudė ir noriai pakartotojo „labas“. Aš mačiau smalsumą vaiko akyse ir gal net nepatogumą, kad negali suprasti, ką aš su sūnumi kalbu.

(Rita, 36 m.)

4–5 metų pradinukas pats negali priimti sprendimo, kuria kalba jam kalbėti su mama ar tėčiu mokykloje, kai jį atveda, pasiima arba kartu dalyvauja šventėse. Tai tėvų teisė ir atsakomybė. Turint omenyje, kad gimtajai kalbai erdvės ir taip lieka žymiai mažiau, reikia neabejoti savo pasirinktu apsisprendimu – viešose vietose kalbėti tik gimtąja kalba. Iškilus nesusipratimų, jei kiti vaikai šalia nieko nesupranta, reikia būti pasiruošus paaiškinti, kodėl jūs su vaiku kalbate gimtąja kalba. Mažamečiui vienakalbiui užtenka pasakyti, kad tavo mama irgi su tavimi kalba gimtąja kalba, ir jis bus maloniai nustebintas, daugiau šiuo klausimu nesidomės. Jis supras, kad draugo mama su juo kalba viena kalba, o su draugu kita, nes jiems taip geriau. Jis pats irgi kalba ta kalba, kuria jam geriau kalbėti. Jei tėvai nusprendžia kalbėti daugumos kalba, tai nėra blogai. Svarbu žinoti, kad tokių vietų, kur su savo vaiku kalbate svetima kalba, neatsirastų ir daugiau. Vaikas augdamas gali suabejoti tėvų gimtosios kalbos vertingumu ir nemaloniai

nustebinti nenorėdamas arba gėdindamasis pats kalbėti gimtąja kalba su tėvais kitoje socialinėje aplinkoje. Vaikui svarbus aiškumas, nepainiojimas, teisingumo supratimo pojūtis, kad jis ir jo tėvai elgiasi teisingai.

Padėjau vaikams konstruoti mašinas. Kalbėjau angliškai su visais, išskyrus savo sūnų. Mano nuostabai, jeigu netyčia jam ką pasakydavau angliškai – jis atsakydavo man lietuviškai... Susigėdau iš karto. Pasakiau vaikams, kad su savo vaiku kalbėsiu tik lietuviškai, o su jais tik angliškai. Niekas nuo to nepasikeitė, toliau konstravome, supratau, kad nejauku jam buvo, kai staiga prie kitų su juo pradėjau šnekėti ne mūsų kalba.

(Natalija, 32 m.)

Tokioje daugiakultūroje bendruomenėje kaip Jungtinė Karalystė švietėjiškos institucijos atviros kitoms kultūroms ir kalboms, tačiau jų puoselėjimas yra pačių tėvų reikalas. Vaikai čia nuo mažumės pažindinami su įvairių tautybių gyvenimu, jų pomėgiais per pasaulio pažinimo užsiėmimus, tačiau kalbų mokėjimo akcentavimas kaip esamos vertybės yra retas reiškinys. Turbūt todėl daugumą dvikalbių vaikų Jungtinėje Karalystėje sudaro emigrantų vaikai. Mokyklą emigracijoje patartina rinktis ne pagal vietą, bet pagal įvairius rodiklius ir ženklus, teigiančius, kad dvikalbiui vaikui ten bus gerai tiek socialine, tiek akademinė prasmėmis. Kitaip tariant, gyvenamoji vieta turi būti prie reikiamos mokyklos.

Vedėme vaiką (4 m.) užregistruoti į pirmą klasę. Pildėme anketą kartu su administratore. „Kokia vaiko gimtoji kalba?“ – paklausė ji. („Motinos kalba“ ir „gimtoji kalba“ yra tas pats žodis anglų kalba.) „Anglų“, – atsakė tėtis. Aš neprieštaravau, nes tėvas anglas. Tuomet moteris žvilgtelėjo į mane ir dar kartą uždavė tą patį klausimą kažkaip pabrėždama „the mother tongue“ – motinos kalba. Tėvas pirmas suprato pasikeitusio klausimo prasmę, nes antrą kartą tas klausimas reiškė, kokia yra vaiko motinos kalba, o ne kokia yra gimtoji kalba. Anketoje moteris užrašė lietuvių, o šalia pridėjo anglų.

(Vaida, 34 m.)

Pasikalbėti visais klausimais su mokyklos vadovais ar administracija nėra sudėtinga. Tuomet galima ir mokyklą apžiūrėti, ir net rasti įvairių ženklų, skatinančių dvikalbystės vystymąsi. Pavyzdžiui, pakabintas plakatas prie įėjimo į mokyklą su pasisveikinimo žodžiais įvairiomis kalbomis gali būti pirmas ženklas tėvams, kad šioje mokykloje ir jie, ir jų vaikai yra laukiami. Daugumoje jų bus organizuojamos tarptautinės dienos (*International Day*) šventės, kur vaikų ir tėvų bus prašoma dalyvauti renginyje ir pakalbėti savo gimtąja kalba, pavaišinti savo nacionaliniais patiekalais ir pan. Mokyklose yra ir daugiau sveikintinų ženklų, kurie išryškėja apsilankius: kai kuriose iš jų veikia ispanų, lenkų ar kitų kalbų būreliai, kuriuos savanoriškai

organizuoja tą mokyklą lankančių vaikų mamos. Tokia pagirtina iniciatyva ne tik padeda išugdyti gimtosios kalbos kompetenciją svetimose šalyse, bet ir skatina vaikus vertinti visas kitas užsienio kalbas, daugiakultūriškumą.

Mokykloje, kurioje dirbu, yra daug japonų vaikų. Japonai labai saugo savo kultūrą, bet ir labai gerbia kitas. Japonės motinos kartu susitelkusios organizuoja tiek daug užklasinės veiklos, susijusios su Japonijos kultūra, įtraukia ir sutuoktinius, ir aplinkinius.

(Irena, 46 m.)

PRADINĖS KLASĖS UŽDUOTYS TOKIOS LENGVOS, KAD DVIKALBIAI VAIKAI LENGVAI GALI PAAIŠKINTI, KĄ IR KAIP REIKIA ATLIKTI, ABIEM KALBOMIS

Nemaža dalis tėvų jaudinasi, kad kalbėdami tik gimtąja kalba negalės savo vaikams padėti atlikti namų darbų. Baimė, kad jų vaikai dėl to gali blogai suprasti ar netinkamai atlikti užduotis yra nepagrįsta nei patirtimi, nei išmintimi. Pirmiausia, jei tėvai vaikams yra autoritetas, jie klausys aiškinimo ta kalba, kuria tėvai kalbės, ir supras, jei kita kalba tėvai nenori ar negali aiškinti. Antra, reguliarus namų darbų atlikimas yra svarbesnis negu pati kalba. Suvokus, kad namų darbų atlikimas yra reikalingas ir vertinamas šeimoje, vaikams net nekyla klausimų, kokia kalba juos reikia ruošti su tėčiu arba mama. Sveikas protas jiems pasako, kad ta, kuria kalba tėvai. Vaikams svarbu, kad tėvai parodytų susidomėjimą jų mokykline veikla, kad įvertintų jų pastangas. Trečia, pradinės klasės užduotys tokios lengvos, kad dvikalbiai vaikai prisimena viską, ką ir kaip turi padaryti, todėl sugrįžę iš mokyklos gali atsakinėti abiem kalbomis. Tai rodo, kad mokykloje švietėjiška veikla

ne primetama, o pritaikoma vaiko individualiems edukaciniam poreikiams.

Visada patenkintas, visada nori eiti į mokyklą, niekas ten neforsuojama, palieku vaiką ramia širdimi. Anglų kalba jam artima ir aš nedraudžiu jam kalbėti. Visada pagiriu ir išklausu, bet knygeles iš mokyklos aptariam lietuviškai, skatinu pasakoti lietuviškai, mokykloje tegul pasakoja angliškai.

(Vaida, 34 m.)

Pirmaisiais mokslo metais vaikai nešasi namo knygeles, kad skaitytų jas kartu su tėvais: kartu aptartų perskaitytą, dažniausiai juokingą, trumpą tekstuką. Skaitant šias knygeles galima vaikui pasakyti, be abejo, gimtąja kalba, kad ne visi žodžiai rašomi taip, kaip tariami, bet nesureikšminti, jeigu jis neparodė susidomėjimo. Penkiamečiui dažnai tenka spėti, kas parašyta namų darbų knygelėse, atsižvelgiant į iliustracijas, bet ne skaitant tiesiogine prasme. Tai dalis mokymosi proceso, nes tokio amžiaus vaikas pirmiausia turi susidomėti tuo, ką ruošiasi perskaityti. Tiek skaitymo, tiek rašymo pagrindus vaikai įgyja pradinėje mokykloje be varginančių pastangų, nes pedagogai geba šį užsiėmimą paversti žaisminga ir įdomia veikla. Mums, tėvams, reikia namuose pasiūlyti kartu paskaityti parsineštą knygelę arba nuspalvinti vieną ar dvi raides mokyklos sąsiuvinyje. Tiek nedaug.

Antraisiais metais vaikai mokysis žodžius pasakyti paraidžiui. Jie turės suprasti, kad kai kuriuos angliškus žodelius reikia išmokti kaip savaitės dienas, nes jų tarimas labai skirsis nuo rašybos. Tuos žodelius kartą per savaitę mokytojas duos parsinešti namo pasimokyti. Jų nebus daug ir jie nebus ilgi ar sunkūs. Panašiai galima praktikuotis ir su lietuviškais, sunkiau perskaitomais žodeliais. Vaikai bus maloniai nustebinti, kai kurie smagiai kvatošis, pamatę ar išgirdę lietuviškus ir angliškus skaitymo bei rašymo skirtumus. Nuo pirmųjų metų mokykloje dalis namų darbų yra skirta matematikai. Užduotys nesudėtingos, žaismingos, lengvai suprantamos. Pavyzdžiui, reikia suskaičiuoti lenktyniaujančius dinosaurus arba pasakyti, kiek liko obuolių ant stalo žvėreliams papietavus. Pradinės klasės užduotys kiekvienais metais sunkės, bet liks tokios pat linksmos ir įdomios. Štai kodėl dauguma mažųjų pradinukų noriai eina į mokyklą, myli savo mokytojus, nevengia daryti namų darbų.

Mes vėlai ruošiame namų darbus. Po vakarienės susėdam prie stalo, liepiu atsiversti knygelę, perskaitome, tada nutariame ką nors parašyti. Aš vaikui liepiu pasirinkti, ar nori raides iškirpti, ar iš plastilino nulipdyti, ar nuspalvinti. Mums mokykloje mokytoja patarė namie dirbti pirštukais daugiau, užuot vertus rašyti raides. Taip ir darom. Maždaug po 15 minučių viską esame pabaigę.

(Rita, 36 m.)

Kai tėvai šalia, vaikai būna kantrūs, jiems įdomu pakaitomis kalbėti tai viena, tai kita kalba. O dar įdomiau, kai tėtis ar mama nuoširdžiai domisi jų veikla. Namų darbų atlikimas kartu turėtų suteikti daug džiaugsmo tiems tėvams, kurie jaučia, kad gimtoji kalba pradėjo silpnėti. Tai ne tik puiki galimybė suderinti abiejų kalbų lygius. Tokie dvikalbiai užsiėmimai skatina bendradarbiavimą, mąstymą, gebėjimą pačiam tvarkytis ir spręsti problemas.

Dvikalbėje aplinkoje ruošdami namų darbus vaikai turi galimybę lyginti abi kalbas. Žinias, įgytas viena kalba, gali pritaikyti kitai kalbai. Jeigu gerai anglų kalbą mokantys tėvai nori prisidėti prie vaikų antrosios kalbos ir aiškina užduotis ne gimtąja kalba, juos reikia suprasti. Jie nori parodyti, kad patys laisvai bendrauja dviem kalbomis ir tikrai supranta vaikų poreikius. Kad ir kaip bebūtų, gimtoji kalba visada darys vaikui stipresnį poveikį, nes tėvų kompetencija šiuo atveju yra neabejotina. „Aš nesuprantu, kaip ji ten dėsto ir kas ją supranta“, – taip apie savo mamos, dėstančios viename Anglijos universitete, veiklą pasakoja jos paauglys sūnus, puikiai įvaldęs antrąją kalbą ir kalbantis be jokio akcento. Pasiklausius gali atrodyti, kad minėtoji moteris daugiau pagarbos sulaukia iš svetimų, negu iš savo išpuoselėtos atžalos, bet tai nėra tiesa. Toks pareiškimas yra atviras pripažinimas, kad šiam vaikui mama yra neginčytinas autoritetas tik tada, kai ji kalba gimtąja kalba.

VAIKAI, KURIE GALI SKAITYTI VIENA KALBA, LYGIAGREČIAI GALI PERSIORIENTUOTI SKAITYTI KITA KALBA

Jungtinėje Karalystėje vaikai pradeda eiti į mokyklą gana anksti. Ketverių metų jau lanko paruošiamąsias klases (*reception class*). Penkerių metų vaikai yra pirmokai. Pirmiausia jie mokosi tarti raidžių garsus (fonetika), kurie beveik visi tokie pat kaip lietuviškos abėcėlės. Tad du kartus abėcėlės mūsų vaikams mokytis nereikia. Reikia tik suprasti, kad kelios lietuvių ir anglų kalbų raidės skiriasi. Yra daugybė ikimokyklinukams skirtų žaidimų, padedančių efektyviai išmokyti vaikus ne tik raidžių, bet ir skaityti, tačiau skubėti nepatartina. Kiekvienas vaikas individualiai turi būti mokomas abėcėlės, pratinamas ir skatinamas skaityti nesilygiuojant į kitus.

Raideles išmoko internete klausydama angliško fonetikos programų vaikams, kur kas nors tas raideles taria. Raidės matosi spalvotame ekrane, o vaikai tik kartoja. Jai tai buvo smagus užsiėmimas. Niekas tokio amžiaus

(3 m.) vaiko neprivers mokytis, ji pati norėdavo, jai būdavo įdomu, mes tik kompiuterį įjungdavome.

(Povilas, 33 m.)

Šiek tiek vėliau ar anksčiau pradėjusio skaityti vaiko vystymosi raida nei nukenčia, nei pagerėja. Svarbu, kad vaiko, jau rodančio smalsumą ir susidomėjimą knygomis, poreikiai būtų džiaugsmingai skatinami.

Mes išmokome raideles statydami kaladėles. Ant kiekvienos buvo raidelės. Tada rinkdavomės, iš kurių raidelių statysime sienas, stogą ir pan. Kokios tiks parduotuvei, o kokios gaisrinei, dar sugalvojom ridenti kamuoliuką į sustatytas pilaites ir žiūrėdavome, kurios raidelės lieka stipriausios, nugriūva paskutinės.

(Rita, 36 m.)

Padarydavau iš pieštukų ant kartoninio popieriaus raidelių kelią, vingiuojantį beveik per visus kambarius. Tada mesdavom kauliuką ir važiuodavom su mašinyte raidžių keliu. Jei nuvažiuom šešis langelius, žiūrim, kokia raidelė, ištariam ją ir bandom prisiminti lietuvišką žodį iš tos raidelės. Jei pavyksta, tada gali gauti antrąėjimą be eilės.

(Natalija, 32 m.)

Mokytis skaityti pradinėje mokykloje vaikai taip pat pradeda nuo 4–5 metų. Skaitymo knygutės yra pritaikytos

pagal vaikų amžių. Pirmųjų metų knygelių sakiniai sudaryti iš aiškios tarties viensikiemenių žodžių junginių, tokių kaip „Pat has a dog“ („Pat turi šunį“) ir nuostabių iliustracijų. Vaikai mokosi skaityti žiūrėdami į paveikslukus, spėdami, koks žodis čia turėtų būti parašytas ir kokios raidės tą žodį reiškia. Kai vaikas pradeda skaityti angliškai, lietuviškai galima pradėti taip pat. Arba atvirkščiai, jei 4–5 metų vaikas jau skaito trumpų žodžių sakinius lietuviškai, angliškoje mokykloje jis nustebins visus, nes automatiškai persijungs skaityti kita kalba, nors dar netgi nesupras visų žodžių reikšmės.

Angliškai nemokėm skaityti. Tik lietuviškai. Nuėjo į mokyklą, parsinešė anglišką knygutę ir sako: „Skaitau angliškai.“ Močiutės nuopelnas, pas ją tokia knygų įvairovė. Kai buvome Lietuvoje, žiūrėdavome iš eilės visas, o močiutė dar ir skaityti pamokė, vis girdavo už kiekvieną sudėliotą žodeliuką. Trejų metų ji susidomėjusi skaitydavo gatvių pavadinimus.

(Povilas, 33 m.)

Mokymasis skaityti tokiam ankstyvam amžiui įmanomas tik kaip smagus vaiko ir mamos, tėčio arba pedagogo žaidimas. Anot nuostabių skaitymo pradžiamokslis „Zylutė“, „Genelis“ ir kitus išleidusio Juozo Danilavičiaus, susipažinus su šešiomis raidelėmis jau galima perskaityti aštuonis žodžius, o pažįstant dešimt raidžių – net 42. Vadinas, vaikų net abėcėlės visos iš karto

mokyti nereikia. Vadovėlio autorius pabrėžia, jog reikia įsidėmėti, kad tik 4–5 metų vaikams kyla toks didelis noras pažinti raides ir mokytis skaityti.

Mes pradėjome skaityti „Zylutę“, kai iš angliškos mokyklos mano keturmetis parsinešė pirmąją skaitymo knygą. Buvau nepaprastai nustebinta, kad taip noriai puolė ją rodyti teigdamas, kad pats moka skaityti. Supratau, kad mokykloje skaitymas jam buvo tikra pramoga! Pasiūliau ir lietuviškai pabandyti. Neprieštaravo. Sakydavo raides sau tyliai, panosėje, paskui visą žodį garsiai. Vėliau skiemenukus tyliai, paskui visą žodį. Supratau, kad tyliai tarti raides jį moko mokykloje, taip pat leidau jam elgtis ir su lietuviškais tekstais.

(Loreta, 44 m.)

„Zylutėje“ gausu naudingų patarimų, medžiaga yra lengvai prieinama ir suprantama tiek tėvams, tiek vaikams. Vaikai, kurie sugeba skaityti viena kalba, lygiagrečiai gali pabandyti skaityti kita kalba. Be abejo, jiems reikės pagalbos, tėvai turėtų sudominti ir paaiškinti nedidelius kalbinius skirtumus. Kad tai įdomu, smagu, o svarbiausia, nesudėtinga, jie netrunka įsitikinti patys. Nesunku vaikus sudominti Gražinos Kovger-Sniečkovienės knygelėmis „Žaiskime lietuvių kalbą“, skirtomis 5–7 metų vaikams. Žaisdami su knygelių herojais vaikai gali mokytis rašyti ir skaityti, aktyviai dalyvauti įvairiose kelionėse nuo vienos raidės prie kitos. Lietuvių kalbos pradžiamokslių

mažiesiems gausu knygynuose. Bbelieka jas praktiškai pritaikyti kiekvieno vaiko individualiam skoniui. Skaitymą gimtąja kalba taip pat galima pajvairinti angliškos mokyklos užduotimis, mokačiomis vaikus tarti žodelius paraidžiui. Smagu ir žaisminga gali būti paprašius vaiką atspėti, kokį žodį slepia raidės V-A-K-A-R-A-S. Įgudę keturmečiai ir penkiamečiai tuoj su pasididžiavimu pasakys VAKARAS. Tai ypač smagus užsiėmimas vaikams, kurie maloniau priima girdimą informaciją nei regimąją vizualinę. Jie greičiau išmoka skaityti su tokiais pratimais, nei žiūrėdami į knygelę.

Sūnus parsinešė iš mokyklos laminuotus popierinius raktelius ir paaiškino, kad ant jų užrašytus žodžius mokosi mintinai. Įtariu, kad jie vienaip skaitomi, o kitaip rašomi. Supratau, kad ir man reikia tokį raktą pasidaryti kai kuriems lietuviškiems skaitymo deriniams. Taigi, šalia anglišku raktelių atsirado lietuvišku dvibalsių raktelis su au, ei, ai, uo, ui, ie... Vaikas apsidžiaugė: „Dar vieną raktą turėsiu – lietuvišką!“

(Natalija, 32 m.)

Mokymasis skaityti gimtąja kalba labai naudingas toms šeimoms, kurios dėl vienaip ar kitaip susiklosčiusių aplinkybių neturi laiko reguliariai grįžti į Lietuvą ar pastoviai lankyti lituanistinių mokyklėlių užsiėmimų. Skaitymas ir klausymas gimtąja kalba tampa pagrindiniais įrankiais, padedančiais plėsti gimtosios kalbos žodyną.

Klausymas taip pat užima reikšmingą vietą dvikalbystės raidoje: gebėjimas išklaudyti leidžia lengviau susikaupiti, plečia žodyną, padeda formuoti mintis, moko nuspėti pokalbio kryptį. Įvairūs klausimų ir atsakymų pokalbiai stebint paveikslėlius ar paklausius trumpos pasakėlės skatina smalsumą, mąstymą, gilina atjautą bei kito žmogaus jausmų supratimą. Skaitymas ir klausymas jau pramokusiam vaikui yra tikra šventė: ir laisvalaikio praleidimas, ir įdomaus pokalbio užmezgimas, ir, be abejo, gebėjimas pasireikšti. Naudos galima rasti ir daugiau – suvokdami perskaitytą pasakėlę vaikai gali lyginti ją su realiu gyvenimu ir analizuoti. Kiekvienas atsižvelgdamas į individualią pasaulėžiūrą. Taip plės ne tik savo akiratį, bet ir maloniai praleis laiką su šeima.

RAŠYMAS, PO KALBĖJIMO, KLAUSYMO IR SKAITYMO, YRA KETVIRTOJI DVIKALBIŲ ĮGYJAMA VERTYBĖ, KURIĄ VERTA PUOSELĖTI

Rašymas, po kalbėjimo, klausymo ir skaitymo, yra ketvirtoji dvikalbių įgyjama vertybė, kaip ir ankstesnės, verta puoselėjimo. Rašydamas vaikas ne tik praplečia žodyną, bet ir įsimena naujus žodžius tam tikrame kontekste. Toks žodžių mokymasis, ypač vyresniems vaikams, yra produktyvesnis negu naujų žodžių kalimas mintinai. Visgi vaikams vertybės tampa suprantamos tada, kai jos teikia apčiuopiamą naudą. Todėl tėvai turi sugebėti paaiškinti, kodėl jie nori, kad vaikai rašytų dviem kalbomis. Artimiausias atsakymas turbūt būtų, kad raštas mums reikalingas bendrauti su tais, kurių nėra šalia. Kad galėtume priimti ir užsirašyti informaciją ta kalba, kurią geriausiai moka visa šeima, arba ta kalba, kuri tokia reta, kad rašydami galime didžiulius, jog sugebame tai daryti. Viliojimas vaikus mokytis rašyti dviem kalbomis turi būti išradinigas. Tad visada efektyvus staigmenų ir siurprizų metodas. Pavyzdžiui, dabar eisime į parduotuvę, bet prieš tai turime

.....

sudaryti pirkinių sąrašą, arba rytoj eisime į gimtadienį, turime užrašyti atviruką, organizuosime šventę, bet pirmiausia reikia surašyti planą ir t. t.

Sesutės laukiam ateinant į šį pasaulį... Štai, pasigirsime, kiek daug pripiešėm ir prirašėm, kaip mes ją mylim ir labai labai norim su ja susitikti.

(Aistė, 33 m.)

Pasistatom smėlio laikroduką ant stalo ir lenktyniaujam, kas daugiau brūkšniukų prirašys, kol smėliukas išbėgs. Tas noras laimėti taip uždega, kad paskui lenktyniaujam, kas daugiau raidelių prirašys.

(Kotryna, 27 m.)

Mažyliai ypač mėgsta žaidimus, kuriuose kas nors laimi. Tokių, kur reikia perskaityti nedidelį rašytinį tekstą arba ką nors suskaičiuoti, galima nesunkiai rasti tarp įvairių stalo žaidimų. Aktyvių žaidimų, kurie tiktų rašymo įgūdžiams lavinti, gerokai mažiau, tad mums, tėveliams, dažnai tenka pasitelkti kūrybiškumą.

Dažnai žaidžiame mašinių lenktynes. Mašinių tiek daug, kad teko suskirstyti komandomis ir pavadinimus susirašyti. Raudonos spalvos mašinos priklauso Madrido komandai, tos, kurios truputį žalios – Lietuvos, visos mišrių spalvų mašinos iš Kinijos komandos. Lenktyniaujam ir užrašom, kas kiek nuvažiavo.

Atstumus irgi sugalvojam. Jei pasiekė prie koridoriaus sienos pastatytą pirmą knygą, nuvažiavo 2 km, jei antrą – 10 km. Lenktynių miestą iš anksto sugalvojame, ant didžiausio lapo rašome pavadinimą ir kabinaime koridoriaus gale.

(Lina, 29 m.)

Dažnai emigracijoje vaikai gimtąja kalba rašo daug lėčiau negu daugumos kalba, nes turi mažiau galimybių praktikuotis. Žinodami, kad tempas neturi jokios įtakos rašymo kokybei, visada pasidžiaukime net mažiausia rašymo pažanga ir niekada neskubinkime rašyti greičiau.

Niekada nelyginkime rašymo gimtąja kalba su rašymu daugumos kalba arba su kitais greičiau rašančiais vaikais. Taip tik sumenkinsime vaiko savivertę. Skatinkime mažamečius rašyti tai, ką jie nori, ką žino ir supranta, kas kelia jų susidomėjimą.

Piešdavo savo naujus namus, baldus, mus prie televizoriaus. Ilgą kelią į mokyklą, dar ilgesnę pačią mokyklą. Prie kiekvieno daikto parašydavo, kas ten yra. Tada tokius rankų darbo žemėlapius siųsdavom močiutei.

(Kotryna, 27 m.)

Mokymasis rašyti ne visiems vaikams yra malonus užsiėmimas, todėl dvikalbius verta pratinti nuo mažumės dirbti pirštukais ir rankutėmis, kad būtų stimuliuojama smegenų veikla ir rašymo įgūdžiai. Rašymas ne tik gilina

kalbos vaizdingumo sampratą, bet taip pat pakoreguoja žodžių eilės tvarką, sakinio struktūrą. Tad nuleisti rankų neskubėkime. Pasistenkime, kad namų aplinka stimuliuotų ir skatintų savišvietą: būtų knygų, žurnalų, pieštukų, sąsiuvinų, kuriais vaikas galėtų naudotis. Vaikai nuolat neakivaizdžiai stebi ir vertina tėvų elgesį, dažnai mums, tėvams, net nežinant. Daro išvadas, interpretuoja mūsų elgesį ir jį kopijuoja. Taip netrukus patys susidaro nuomonę apie rašto ir skaitymo poreikį šeimoje. Pavyzdžiui, jeigu pasaka bus skaitoma tik todėl, kad reikia, o tėtis ar mama skaitys be jokio susidomėjimo – vaikas tokios pasakos nenorės ilgai klausytis, nes jam svarbu, kad tėčiui ir mamai ši veikla būtų patraukli. Tas pats pasakytina ir apie rašymą. Tad „rašyk ir tylėk“, „klausyk ir gulėk“ metodai dvikalbėje šeimoje yra tiesiog neveiksmingi.

Kryptingai jos nemokau rašyti. Ji pati rodo didžiulį susidomėjimą raidėmis, ypač visų draugų ir artimųjų vardais, juos kopijuoja. Aš visad jai pabrėžiu, kad angliškai ta raidė vadinama taip, tariama dar kitaip, o lietuviškai šitaip.

(Diana, 29 m.)

Mokantis rašyti dviem kalbomis, vaikui reikalinga pagalba ir skatinantis tėvų pavyzdys, nes ranka gali pavargti, linijų gali nesimatyti, o laikas, kurį sugaišta rašydamas, atimamas nuo kitų smagesnių užsiėmimų... Dauguma dvikalbių vaikų skaito ir rašo viena kalba geriau negu kita

arba rašo tik viena kalba, nes dvigubas mokymasis reikalauja ne tik tėvų papildomo laiko, bet ir finansinių išlaidų. Tie, kurie dirba ir mokosi, pirmiausia skaito ir rašo ta kalba, kurią moka geriausiai. Tyrimai rodo, kad gimtąja kalba vaikams daug lengviau pradėti skaityti ir rašyti. Tai žinodami tėvai jau 4–5 metų vaiką gali supažindinti su raidelėmis, skaitymo ir rašymo pradmenimis. Tokia pagalba yra neįkainojama dovana ypač tam vaikui, kuris daugumos kalbą mokysis mokykloje, nes jam bus nesunku pereiti prie skaitymo ir rašymo užduočių kita kalba. Nėra didelio skirtumo, kuria kalba vaikas pradės skaityti ar rašyti pirmiausia. Svarbu žinoti, kad stiprinant vieną kalbą, spartės ir antrosios kalbos įsisavinimas.

Pradėjo eiti į mokyklą vos ketverių. Aš nieko nemočiau, su siaubu laukiau, ko jis ten išmoks... Raideles keverzojo, pradėjo skaityti angliškai. Nebelaukiau, nusprendžiau lietuviškai pamokyti. Raideles skaitom, sako – „aš moku“, rašyti bandom, sako – „aš žinau, kaip“.

(Rita, 36 m.)

Mokydami mažus vaikus rašyti, tėvai turi būti atlidūs, išradingi ir kūrybingi. Reikia prisiminti, kad efektyviausias būdas įsiminti rašybą yra skaitymas, kai tiesiogiai matomas parašytas tekstas, arba žodžių sakymas paraidžiui. Dauguma dvikalbių vaikų turi išlavėjusią atmintį ir gebėjimu rašyti be klaidų dažnai aplenkia savo vienakalbius bendraamžius. Tačiau tai nereiškia, kad visa tai jie pasiekė

lengvai ir be įdirbio. Rašymo įgūdžiai ankstyvame amžiuje įgyjami tik po daugybės klaidų, sąmoningai tėvų neakcentuotų, kad vaikas nebijotų klysti, kad pats norėtų išmokti taisyklingai rašyti.

*Mokytis rašyti jai (4 m.) nėra sunku jokia kalba, rai-
dės beveik tos pačios. Bet taip gražiai raityti didžiųjų
raidžių, kaip mes mokėmės Lietuvoje, specialiai nemo-
kysim. Svarbu, kad rašytų ir kad tiktų abiem kalboms.*

(Aistė, 33 m.)

Ne visi tėvai emigracijoje turi laiko ir galimybių greitai išmokti naująją kalbą patys, tačiau jie turi puikiausią galimybę ugdyti dvikalbius vaikus: vienos kalbos išmoks-
tama namuose, kitos – mokykloje. Jei kartais, pavyzdžiui, vyresnėse klasėse, tėvams prireiktų išsitraukti žodyną ir išsiversti kai kuriuos žodžius, parodyti, kaip jie rašomi, vaiko akyse jie taptų tikrais akademikais, rodančiais kantrybės, darbštumo pavyzdį, mokančiais darbus atlikti iki galo. Toks paralelinis mokymosi skaityti ir rašyti procesas nėra sudėtingas vaikams. Kelios skirtingos raidės abėcė-
lėje ar garsų deriniai tekste nesukelia jiems maišaties ir tikrai neužgožia vaikų noro tobulėti, mokėti skaityti ir rašyti kaip jų tėvai.

JEI VAIKAS VERČIAMAS MOKYKLOJE IR NAMUOSE KALBĖTI DAUGUMOS KALBA, JO ASMENYBĖ NUVERTINAMA

„Su mama namie kalbėk angliškai, tada bus lengviau mokykloje“, – pasiūlė mano dukrai mokytoja. Ar mokytoja pabandė įsivaizduoti save pareinančią namo ir prabylančią su savo vaikais svetima kalba – ispaniškai ar lietuviškai? Turbūt, ne. Nes būtų supratusi, kad tai mažų mažiausiai keista, svetima ir pateisinama tik tuo atveju, jei mama su dukra žaistų kokį nors kalbų žaidimą. O jei mama blogai kalba svetima kalba? Netaisyklingai? Arba yra puolusi į depresiją, nes būna ir taip, kad problemos, užgriuvusios šeimas atvykus į naują šalį, nepalieka laiko jokios kalbos vartojimui. Toks pavyzdys rodo, kad ne visi dirbantys švietimo sistemoje įvertina dvikalbystės naudą ar vienakalbių požiūrio daromą žalą.

Man yra absoliuti nesąmonė savo namuose kalbėti svetima kalba. Pavyzdžiui, aš kalbu su akcentu ir nenorėčiau vaikui skiepyti netaisyklingos tarties. Aš taip pat negalėčiau taip emociškai reikšti minčių anglų kalba

kaip gimtąja, man nepavyktų. Jei kalbėčiau svetima kalba, nors ir gerai ją mokėčiau, mano vaikas tikrai negautų tiek emocinės šilumos.

(Margarita, 30 m.)

Pasak profesoriaus Jimo Cumminso, Amerikoje atlikti tyrimai parodė, kad ne anglakalbių vaikų skatinimas mažiau tarpusavyje kalbėtis gimtąja kalba sulaukė gana liūdnuų pasekmių: abiejų kalbų, tiek gimtosios, tiek anglų kalbos, mokymasis sulėtėjo arba kurį laiką sustojo, išryškėjo nepageidautini psichologiniai veiksniai: žemas vaikų savivertės jausmas, nemalonus atsiskyrimo nuo praeities pojūtis, bendravimo problemos. Tai rodo, kad asmeniniai vaiko poreikiai mokykloje buvo pažeminti ir nevertinami, kas prieštarauja pačiai švietimo sistemos ideologijai.

Atėmus gimtąją kalbą, o tai daugiausia įvyksta vaikams pradėjus lankyti mokyklą kitoje šalyje, yra ne tik pažeidžiamos jų teisės, bet ir nutraukiami intymūs ryšiai su tėvais ir artimaisiais. Profesorius Cumminsas griežtai ir atvirai konstatuoja, kad „išniekinama pati žodžio ŠVIETIMAS reikšmė, jei nuvedus dvikalbius vaikus į mokyklą po dvylikos metų ją baigia vienakalbiai, perėmę dominuojančią kalbą“.

...visi tie jausmai angliškai. Dažnai jausdavaus nutolinta nuo savo vaikų, reikėjo atpažinti save, vaikus, nežinau, svetima kalba reikėjo išreikšti savo esmę...

(Vida, 52 m.)

Kad švietėjiškos institucijos neprisidėtų prie emocinio nestabilumo šeimoje, tėvams reikia išlikti ir budriems, ir aktyviems. Anot dvikalbystės tyrinėtojos Sandros Kouritzin, intonacijos, gestai, emocinė raiška – visa tai papildo ir išplečia bendravimo su vaiku ribas. Toks integruotas bendravimas kiekviena kalba išsiskiria savo gilumu ir jausmingumu, nes yra sąlygotas tik tai kalbai būdingu kultūrinių savitumų. Tad kalbinė atskirtis vaikams tiek mokykloje, tiek namie nėra pageidautina jokiais prasmeimis, nes gali tapti sunkiu iššūkiu visai šeimai. Vadinasi, jei mokykla vertina vaiko dvikalbystę – palaiko jo individualų vystymąsi, gerbia jo šeimą, kultūrą, etnines šaknis ir taip prisideda prie vaiko savivertės jausmo ir pasitikėjimo savimi. Jei vaikas verčiamas, ypač pirmaisiais metais, ir mokykloje, ir namuose kalbėti tik anglų kalba, jo asmenybė yra nuvertinama. Be abejo, sunku įsivaizduoti mokykloje gimtąją kalba kalbantį vaiką, kai nėra kitų ta kalba kalbančių vaikų. Tuomet į pagalbą turėtų ateiti išmintingas pedagogas. Pavyzdžiui, turėtų paprašyti vaiko pakalbėti lietuviškai kažkuriuo mokymo proceso metu. Galbūt net pasiūlyti atsinešti lietuvišką knygelę ar žaislą, apie kurį jis galėtų papasakoti visiems sava kalba. Pastangos suprasti svetimą kalbą iš kūno kalbos, balso raiškos ar emocinės išraiškos teikia edukacinę naudą, paverčia kasdienius mokymosi užsiėmimus smagiais ir įdomiais. Tėvai, pabendraavę su mokytoju ir nuoširdžiai prisipažinę, kad jiems yra svarbus gimtosios kalbos išsaugojimas šeimoje, gali patys paprašyti leisti savo vaikui kartais pakalbėti gimtąją kalba.

Pastebėjau, kad vaikai pamokose naudoja planšetinius kompiuterius įvairioms užduotims atlikti. Mokosi rašyti ekrane vedžiodami raideles. Aš paklausiau, ar būtų įmanoma, jeigu mano vaikas kartais naudotųsi „Žiburėlio“ internetiniu puslapiu, kuris moko vaikus skaityti lietuviškai. Mokytoja tik apsidžiaugė. Jau kitą dieną Tomas pasakojo, kaip jis su Vytaute žaidė edukacinius „Žiburėlio“ žaidimus mokykloje.

(Simona, 29 m.)

Mokytojai turbūt niekada neprieštarauja tėvų pasiūlymams padėti jų vaikui tobulėti. Tokia galimybė reikia drąsiai naudotis. Dažnai mokyklos administracija pati paprašo emigrantų tėvų, kad padarytų korteles, kuriose vaikų gimtąja kalba parašoma jiems itin svarbi informacija, pavyzdžiui, laikas eiti į valgyklą ar pan. Kartais vaikui užtenka pamatyti vieną gimtosios kalbos žodį nesuprantamos kalbos aplinkoje ir jis nusišypso... Iš savo patirties žinau, kad jeigu vaikas turėjo nors vieną galimybę prieš klasę papasakoti ką nors ta kalba, kurios nė vienas nesupranta – jo savivertė pakyla. Pirmiausia, visi klasėje sužino, kad jis, kaip ir visi kiti, moka kalbėti! Labai nemalonus jausmas emigrantų vaikus apima ir net varo į neviltį, kai jų klasės draugai žiūri į juos kaip į nemokančius kalbėti, dar blogiau, kai mokytoja penktokui duoda užduotis iš pirmoko vadovėlio, nes jis dar nekalba kaip penktokas. Vaikui sunku, jis jaučiasi pažemintas skaitydamas, kaip

meškiukas šiandien rengsis ir ką valgys pusryčių, kai kiti aptarinėja supermeno nuotykius ir pan. Vaiko, atėjusio švytinčiu veidu ir smalsumo pilnomis akimis, savivertė sparčiai menkėja, nepasitikėjimas savimi auga. Jo paties kaip asmens įvaizdis tampa nepripažintas ir gali būti destruktivus.

Visgi sėkmingų pavyzdžių taip pat yra. Vienoje mokykloje stebėjau situaciją, kurioje vaikas buvo paprašytas kitus klasės vaikus pamokyti lietuviškai. Jis laikė rankoje paveikslėlį ir sakė lietuvišką žodį, įvardijantį tai, kas paveikslėlyje nupiešta. Tada pirštu parodydavo, kuriam vaikui tą žodį reikia pakartoti. Rezultatai pranoko visus lūkesčius: pirmiausia, tardamas gimtosios kalbos žodžius vaikas atgijo, akys nušvito. Pasak mokytojos, pirmą kartą per kelis mėnesius visi pamatė jį besijuokiantį išgirdus, kaip nelengva vaikams ištarti svetimos kalbos garsus. Staiga jis tapo toks kaip ir visi kiti – lygiavertis. Jis dar neištaria daugumos kalbos garsų – visi kiti neištaria tos kalbos, kurią puikiausiai jis moka. Atsirado lygiateisiškumas. Dar daugiau, vienakalbiai vaikai suprato, kokie jausmai gali apimti kitakalbį vaiką, nesuprantantį, apie ką visi aplinkui šneka. Tokiose situacijose emigrantų vaikai pasitarnauja mokykloms tiesiogine prasme: padeda bendraamžiams suvokti, kad iš vienos patirties pereiti į kitą reikia ir empatijos, ir laiko, ir kantrybės. O labiausiai – palaikymo ir praktinės pagalbos. Taigi, mokyklose, kur lingvistiniai gebėjimai yra vertinami, vaikai jaučiasi laukiami. O tose, kuriose nėra vertinami, jaučiasi atstumti.

VAIKAMS NEGALIMA ATSKIRTI VIENOS KALBOS NUO KITOS AR DĖL KITOS

Gyvenimas čia pasikeitė iš esmės. Reikėjo kažkaip kurti save iš naujo. Nebegalėjau leisti laiko taip, kaip buvau įpratus, kaip norėčiau. Negalėjau išsikalbėti sava kalba, negalėjau nueiti susitikti su draugais, aplankyti pusseserių, pusbrolio, kitų giminaičių, reikėjo išmolti, suprasti daug dalykų. Visai kitokios pažiūros. O sunkiausia, turbūt, tas vienišumo jausmas, vienatvė.

(Eglė, 18 m.)

Gimtoji kalba neturi tapti svetima vaikui perėjus į kitą mokyklą, nes tai yra įgyta vertybė, kuri, kaip ir kiti išmolti dalykai (pavyzdžiui, grojimas instrumentu ar skaičiavimas), turi būti puoselėjama, atnešti džiaugsmo ir jokių būdu neturi būti slopinama. Dauguma tyrimų, atliktų tiek Europoje, tiek Amerikoje, patvirtina faktą, kad vaikų kultūrinė, etninė, moralinė ir kalbinė patirtis, įgyta gimtąja kalba, yra ne tik pamatas emociniam stabilumui, bet ir susijusi su geresniais mokymosi rezultatais. Atvykusiems emigrantų vaikams adaptacinis periodas,

kai jų gimtoji kalba – vienintelis įrankis, siejantis su aplinkiniu pasauliu – staiga tampa nereikalinga, nenaudinga, neatnešanti jokios juntamos ar apčiuopiamos naudos, gali būti sunkus išbandymas.

Pirmais metais buvau liūdna. Matyt, visos aplinkos keitimas depresyviai mane veikė. Jei, pavyzdžiui, keistum mokyklą, būtų tik vienas aspektas tavo gyvenime pakeistas, o dabar viskas: vieta, aplinka, kalba, giminių nebėra, neatvyksta, tu nenuvažiuoji pas juos, draugų nebėra.

(Sonata, 19 m.)

Paaugliai dažnai vargsta dėl antrosios kalbos, jei mokykloje nėra galimybių žodžiu pasidalyti tuo, ką žino ir supranta gimtąja kalba. Negebėjimas paplepėti pertraukų metu, negalėjimas dalyvauti diskusijose per pamokas ir pastovus ateivio pojūtis gali suformuoti neigiamą požiūrį į save kaip į asmenybę. „Aš nieko nesuprantu, man sunku bendrauti, manęs kiti nemėgsta“ – jei toks požiūris lydi vaikus diena iš dienos, gali kelti neigiamus jausmus, o kartais ir agresyvų elgesį su kitais bendraamžiais ar net šeimos nariais. Todėl reikia kalbėti ir aiškinti atvykusiems vaikams, kad neskubėtų savęs teisti ar menkinti, bet žinotų, kad po poros metų galės laisvai kalbėti daugumos kalba, mokytusi laukti ir džiaugtis savo kasdieniais pasiekimais. Juolab kad vieną kalbą jie jau moka! Amerikoje buvo atliktas edukacinis tyrimas, kurio metu emigrantų

vaikams pirmaisiais mokslo metais buvo leidžiama ir skatinama pamokų metu vartoti gimtąją kalbą lygiagrečiai su anglų kalba, nuolat lyginti abi kalbas, atlikti įvairias užduotis. Eksperimentas pasitvirtino su kaupu: vaikų emocinė būseną išliko stabili, o edukaciniai pasiekimai buvo aukštesni negu tikėtasi. Akivaizdu, jog vaikams nenaudinga atskirti vieną kalbą dėl kitos. Be abejo, sunku įsivaizduoti, kad lietuvių kalba kaip nors praktiškai gali būti skatinama angliškose mokyklose, tačiau mokytojas turi žinoti ir vertinti visus vaiko gebėjimus. Jei vaikas atvyko iš Lietuvos jau įgijęs edukacinę kompetenciją, tėvai turi mokytojams paaiškinti, kad jis skaito ir rašo lietuviškai. Negalima palikti vaikų ugdymo svetimoje šalyje savieigai manant, kad vaikas po metų ar dvejų vis tiek „plaukios kaip žuvis vandenyje“ (populiarus posakis emigrantų šeimose), kalbant apie antrąją kalbą. Užtenka tik įsivaizduoti, kas vyksta tuos metus, kol vaikas nemoka kalbos, ir įsitikinsime, kad toks požiūris yra tiesiog neatsargus.

Hm, kaip čia geriau paaiškinus. Iš pradžių atrodo, kad nieko blogo nevyksta, tik tas jausmas, kad čia nepriklausai, tu tik stebi viską lyg iš šalies ir niekur nedalyvauji, nes nieko nesupranti. Aš nemokėjau kalbos, nieko... Viskas čia buvo kitaip, reikėjo kentėti tą pastovų jausmą, kad esi svetimas ir liksi nesuprastas.

(Emilis, 18 m.)

Mokykloje su niekuo nesikalbėdavau, kad ir kaip daužyčiau galvą į sieną, nieko nepavykdavo, taip tęsėsi maždaug pora metų. Pripažįstu, gyvenau apimta depresijos, bendrų interesų nebuvo, bendrų prisiminimų taip pat. Dabar jau nauja aplinka tapo sava, bet paskui tėvus daugiau nebevažiuočiau.

(Sonata, 19 m.)

„Kokios didelės problemos turi būti šeimoje, kad tėvai leistų savo vaikams šitaip kentėti“, – šnabždasi mokytojai mokyklose, su didžiule atjauta stengdamiesi padėti įmestiems plaukti emigrantų vaikams. Kol vaikas klausosi ir bando suprasti, ką reiškia mokytojo žodžiai (tai užtrunka kelerius metus), jis ne tik nesupranta kalbos, jis negali suvokti dėstomo dalyko esmės, vadinasi, jis negauna jokio išsilavinimo, nes neišklauso programos mažiausiai metus. Pabūkime vaikais ir įsivaizduokime, kaip jaustumėmės mokykloje, kurioje nėra nei vieno bendrakalbio, nei vieno žmogaus, su kuriuo galėtume aptarti savo jausmus, poreikius, naujų draugų reakcijas, kitų požiūrius ar pagaliau savo teises. Ir taip nuo 9:00 iki 15:00 kiekvieną dieną, daugybę mėnesių, metus.

Devynmetis pamokose sėdėdavo nepaprastai tyliai, kol kiti diskutuodavo ir atsakinėdavo į klausimus, nuolat kramtydavo lūpytes, rankytės beveik visuomet būdavo suspaustos į kumščius ir trindavosi į jo šlaunis... Į visus klausimus atsakydavo šypsena. Pamokoje

stebėdavo visus įsitempęs, mokytojo kalbos nesekdavo, nes nieko nesuprasdavo, atsisitodavo, kai nebeištverdavo ir tiesiog pasivaikščiodavo po klasę, stebint visiems likusiems, netrukus vėl grįždavo į savo vietą.

(Loreta, 44 m.)

Labai drąsus ir įkvepiantis reiškiny s užfiksuotas Amerikoje 1974 m. (Steiner ir Hayes, 2009 m.), kai aukščiausiąjį teismą pasiekė Lau ir Nicholso byla. Ne anglakalbiai studentai iš San Fransisko teigė, jog buvo pažeistos jų teisės, nes jie buvo paskirstyti į klases, kuriose visa informacija buvo pateikiama tik anglų kalba, kuria jie nekalbėjo ir visiškai nesuprato. Teismas pripažino, kad iš minėtų studentų buvo atimta galimybė siekti vienodo išsilavinimo kartu su kitais, ir taip privertė švietimo įstaigas peržiūrėti savo nuostatas. Tos nuostatos ir dabar kaitaliojamos kiekvienos šalies švietimo institucijose, kuriose gausu emigrantų vaikų. Be abejoj, atsakomybę už savo vaikų emocinį stabilumą mokyklose turi prisiimti ir tėvai. Jeigu pirmaisiais mokslo metų mėnesiais vaikas neturėjo vertėjo arba ilgą laiką neturėjo jokios galimybės mokykloje su kuo nors pasikalbėti, nes gimtosios kalbos vartotojų ten nebuvo, o jo anglų kalbos žinios dar ganėtinai menkos, reiktų vaiką skatinti daugiau kalbėti namuose. Jis turėtų pasakoti, kas vyko mokykloje, kaip jis ten jautėsi, ką galvojo visus stebėdamas ir tylėdamas daugiau nei pusę dienos, kaip jautėsi klausydamas mokytojo, šnekančio jam nesuprantama kalba. Pasikalbėjus su artimaisiais ar

specialistais (psichologais, socialiniais darbuotojais) visada juntamas palengvėjimas po psichologiškai įtemptos dienos, nes dauguma emigrantų vaikų tik pradėję lankyti mokyklą pradeda suvokti, ką reiškia būti atskirtam nuo draugų, kalbos, giminių ir tėvynės. Tokiose situacijose, pasak pedagogų, svarbu, kad vaikas nenustotų mąstyti. Kokia kalba, nesvarbu, svarbu, kad mąstytų. Atskyrimas, ypač paauglystėje, nuo beveik visko, kas buvo artima ir sava, bei raginimas kuo greičiau išmokti antrą kalbą, neretai sukelia emigrantų vaikams psichologinių problemų.

Vaikai jaučiasi svetimi. Išėina į mokyklą ir jaučia, kad kiti juos laiko svetimais. Jie neprašė jų čia atvežti, jie neprašė čia gimti, jie jaučiasi kalti, baudžiami be kaltės.

(Nijolė, 56 m.)

Tiesą sakant, dauguma Jungtinės Karalystės mokyklų verčiasi per galvą besistengdamos padėti emigrantų vaikams integruotis: pritaiko mokymo programas ir leidžia metodinę medžiagą. Pasak „BBC News“ internetinio puslapio (2011 m.), Visbičo mokyklos mokytoja Carrie Norman, nerasdama tinkamų vadovėlių lietuvių vaikams, išleido juos pati lietuvių ir anglų kalbomis. Ji žinojo, kad naujai kalbai įsisąmoninti reikalingi gimtosios kalbos įgūdžiai, atsivežti iš tėvynės.

GIMTOSIOS KALBOS NYKIMAS PASIREIŠKIA SKAUDŽIU, LĒTINIU ŠEIMOS SUSVETIMĖJIMO PROCESU

Vaikai su tėvais čia kalba daryta lietuvių kalba arba išvis nekalba, eina į savo kambarius kompiuteriais žaisti. Tėvai ilsisi prie televizoriaus arba pinigus kala. Tokia realybė. Aš pati vėlai grįžusi po darbo šnekinu dukrą, kviečiu kartu gaminti valgyti, žurnalus pažiūrėti prieš miegą, bet aš nežinau, kiek ilgai mes taip bendrausim. Užjaučiu visus tėvus, suprantu juos, kartais gyvenimas reikalauja kitų prioritetų.

(Edita, 42 m.)

Gimtoji kalba kuria namų jaukumą, artumo ir tarpusavio supratimo jausmus, taip prisidedama prie psichologinės šeimos gerovės. Ji glaudžiai susijusi su vaikų ir tėvų jausmais bei tapatybės paieškomis. Jei grįžęs iš mokyklos vaikas vis mažiau bendrauja su artimaisiais, nepasakoja tėvams, kaip praleido dieną, vangiai atsakinėja į klausimus, tėvus arba juos auginančius senelius vertina tik kaip maisto, aprangos ir būsto tiekėjus, kalbos nykimo procesas dažniausiai jau yra prasidėjęs. Tyliai, nekaltai vaikai

pradeda brandinti antrą gimtąją kalbą – anglų. Profesorės Fillmore teigimu, pirmiausia anglų kalbos įtaką patiria emigrantų vaikų vardai, tada sparčiai keičiasi aprangos detalės, šukuosenos, požiūris ir elgesio manieros. Taip levos tampa Evomis, o Giedrės virsta Gedimis. Po tokių transformacijų ateina eilė ir gimtajai kalbai. Deja, gimtosios kalbos nykimas pasireiškia skaudžiu, lėtiniu šeimos susvetimėjimo procesu, kuris aiškiai jaučiamas namuose, tačiau ne visada suprantamas kaip pasekmė, susijusi su gimtąja kalba. Blogiausia, kas gali atsitikti ir jau vyksta emigrantų šeimose, tai prarastas intymumas ir nutrūkęs ryšys tarp vaikų ir tėvų. Nėra lengva išlaikyti emocinį stabilumą šeimoje, kurioje vaikas nesupranta gimtosios kalbos, o tėvai dar tik mokosi daugumos kalbos. Sušlubavus tėvų autoritetui, ne tik sunkiau sudrausminti vaikus, bet ir iš esmės juos auklėti, nes tai, kas vaikui atrodo galima, gali būti nesuprasta tėvų, augusių Lietuvoje, ir atvirkščiai, tai, kas yra nepageidautina lietuvių šeimoje, gali būti priimtina angliškoje aplinkoje augančiam vaikui.

Penkiametė kartu su mama lietuvių klube žiūrėjo vaidinimą vis garsiau įsiterpdama angliškai „I do not understand“ (aš nesuprantu), norėjo išeiti. Mama tyliai lietuviškai aiškino, kas kalbama. Mergaitė ant jos rėkė: „Speak English with me!“ (Kalbėk su manimi angliškai!). Aš mačiau, kad mamai buvo skaudu, man būtų taip pat.

(Danutė, 38 m.)

Kalba neatsiejama nuo mūsų identiteto ir jausmų, tad jų supriešinimas gali sukelti emocinę įtampą šeimoje, pavyzdžiui, vaikai gali tapti atstumtaisiais savo namuose, kuriuose tėvai kalba jiems jau nesuprantama kalba. Tokia netikėta kalbinė atskirtis gali išprovokuoti pykčio sukeltus barnius ir net žlugdyti vaiką kaip visavertę, save gerbiančią asmenybę. Kaip jiems užaugti doriems, užjaučiantiems, supratingiems, jei patys jaučiasi nesuprasti, jei tėvai nebegali perduoti jiems nei patirties, nei išminties, nes kalba su vaikais skirtingomis kalbomis. Tokiais atvejais šeimas užklumpa beviltiškumo ir kaltės jausmas, persekioja nuolatinis stresas. Tėvai nesupranta, ko iš jų tikisi vaikai, o vaikai nesupranta, kodėl to ar ano iš jų reikalauja tėvai. Jei paaugliai įsitikina, kad tėvų kalba nebėra tokia svarbi ir reikalinga jų aplinkai, jie pasijunta pranašesni iš tėvus. Tuomet tėvai nustoja būti jiems pavyzdžiu. Didelė atskirtis tarp tėvų ir vaikų požiūrio, moralinių vertybių, pareigos suvokimo, tėvų kaip autoriteto pripažinimo išaiškėja emigrantų vaikams pakliuvus į kokią nors bėdą. Išėitis yra viena – susigrąžinti gimtąją kalbą, neleisti jai išslysti iš mylinčių, globojančių tėvų rankų.

Į mokyklą vaikus išleidžiu kas rytą, valgyti padarau. Nespėju susiruošti į darbą – skambutis iš mokyklos, vaikų nėra, jie ten nenuėjo. Kur jų ieškoti, vietų nežinau. O jie viską žino ir puikiausiai supranta angliškai. Jau mokėjau baudą. Aiškinu jiems, aiškinu, nesupranta,

atrodo, kad mane baudžia, ne juos, jie lyg niekuo dėti, net nesijaučia kalti.

(Danutė, 38 m.)

Paaugliai emigrantų vaikai dažnai jaučiasi pranašesni už savo tėvus tiek lingvistine, tiek socialine prasme. Nuo mažumės buvę savanoriškais tarpininkais tarp dominuojančios aplinkos ir savo tėvų, kartais jie nusimeta našta ir nusprendžia pabūti blogi. Kartais nutinka ir taip, kad sūnus arba dukra, per kelerius metus neblogai pramokę šnekamąją anglų kalbą, gėdijasi savo tėvų, kai jie viešumoje prabyla lietuviškai arba netaisyklinga anglų kalba. Tokiose situacijose kenčia ir tėvai, ir vaikai, nes ir vieni, ir kiti jaučiasi nuvilti. Vaikai ne visada jaučiasi saugiai gyvendami su tėvais, vis dar nemokančiais tos šalies kalbos. Dvikalbystė tuomet tampa skaudžiu ir ne visada sėkmingu išbandymu.

Kaip vaikui suprasti tėvus, nekalbančius jam suprantama kalba? Kad suprastum, kas vyksta aplinkui, reikalinga kalba, o vaikui dar ir paaiškinimas. Daug negatyvumo yra emigracijoje. Reikia suteikti stiprybės vaikams visais įmanomais būdais, skiepyti stiprybę ir dar kartą stiprybę.

(Nijolė, 56 m.)

Suvokimas, kad tėvų gimtoji kalba staiga tapo svetima ir nebėra vaiko gimtoji kalba, jautresnį paauglį gali šokiruoti.

Skaužiausia, kad tai dažniausiai nutinka vaikams, atvykusiems į naują šalį su gražia ir vaizdinga gimtąja kalba, ankstyvąją vaikystę praleidusiems Lietuvoje. Laiko neskyrimas arba jo neturėjimas gimtosios kalbos puoselėjimui atėmė iš jų galimybę būti dvikalbiais (asmuo, antrąja kalba kalbantis tik buitiniu lygmeniu, nėra vadinamas dvikalbiu). Pavyzdžiui, penkiametis, emigravęs su tėvais į Angliją ir puikiausiai kalbantis gražia ir vaizdinga gimtąja kalba, jau po trejų metų gražiai ir vaizdingai kalba tik angliškai, o lietuviškai – kaip penkiametis. Tikimybė, kad sulaukęs dvidešimties kalbės kaip penkiametis dar mažesnė, greičiausiai visai nekalbės, nes gėdysis tokios kalbos. Tad lingvistinės situacijos stebėjimas ir kontroliavimas dvikalbėje šeimoje yra būtinas, kitu atveju anglų kalba pasirošusi negrįžtamai pakeisti ne tik šeimos kalbą, bet ir sudrebinti visos šeimos emocinį stabilumą.

Skaudu, kai matai, kaip anglų kalba ima viršų. Žinoma, nieko čia tragiško nėra, bet liūdesys dėl to dažnai aplanko mūsų šeimą. Dukrytė pradėjo eiti į mokyklą ir kartais lietuviškai nepasako taip, kaip norėtų. Aš matau, kad ji tikrai nori, stengiasi, nepuola tuoj pat prie anglišku žodžių. Aš žinau, kad ir ji dažnai tą patį liūdesį jaučia kaip ir mes, kartu su mumis.

(Margarita, 30 m.)

Pasak profesorės Fillmore, atsivėrusi lingvistinė praraja tarp tėvų ir vaikų atima iš pastarųjų unikalią galimybę

sekti tėvų pavyzdžiu. Vaikai praranda galimybę būti deramai įvertinti, suprasti, o kartais ir mylimi. Tokią skaudžią patirtį fiksuoja šimtų emigrantų šeimų Amerikoje tyrimai. Profesorės teigimu, tik keletas emigrantų vaikų, gimusių Amerikoje ir iki mokyklos buvusių dvikalbiais, šiandien gerai supranta savo tėvų kalbą. Tai ilgalaikio ir, deja, nepasitvirtinusio įsitikinimo pasekmė, nes buvo manyta, kad emigrantų vaikai privalo kuo greičiau išmokti daugumos kalbą, kad neatsiliktų nuo mokymo programų ir nesijaustų nelaimingi. Ilgalaikiai mokyklose atlikti tyrimai nustebino visus. Taip, dauguma emigrantų vaikų išties buvo atsilikę ir nelaimingi, bet priežastys sudrebino visą švietimo sistemą: gimtajai kalbai netobulėjant, netobulėjo ir daugumos (anglų) kalba. O nelaimingi jie jautėsi todėl, kad prarado ryšius su artimaisiais.

Nuėjom į naują žaidimų aikštelę Kaune. Girdžiu, močiutė savo anūkėlei sako: „Imk uogytę, mažyle, imk, sveika žemuoges valgyti.“ Mergaitė purto galvą ir neima. Tada mergaitės mama angliškai išverčia močiutės prašymą: „Nebijok, močiutė tau duoda uogytę, ji švari, gali suvalgyti.“ Netrukus pati paima uogas iš savo mamos rankų ir duoda mergaitei – ji paima ir valgo. Močiutė pasisuka į mane ir su nuoskauda prabyla: „Mano anūkėlė visai nesupranta manęs. Jūsų vaikas irgi, matau, ne lietuvis, bet kalba. Reiškia, galima išmokyti, nors ir su akcentu, kad susikalbėčiau, tiek man ir tereikia.“

(Loreta, 44 m.)

Nusprendus auginti vaiką tik vienakalbį, bendrosios kalbos (anglų) vartotoją, turėtų būti lengviau. Deja, taip nėra, atlikti tyrimai patvirtina, kad ypač sunku su tuo susitaikyti artimiesiems, seneliams ir giminaičiams, nes tarpusavio ryšys su vaikais tolsta negrįžtamai. Nelengva ir vienakalbiams vaikams, besistengiantiems suvokti, ko tėvai taip ilgai užsibūna kartu su jais arba be jų toje šalyje, kuri jiems svetima ne tik kalba, bet ir žmonių požiūriu bei kultūra.

NEPATOGUMŲ DĖL GIMTOSIOS KALBOS VARTOJIMO SOCIALINĖJE APLINKOJE KYLA TEN, KUR NĖRA AIŠKUMO

Aš manau, kad jei tarp žmonių kalbėsiu angliškai su savo vaiku, taip bus geriau ir man, ir mano vaikui, nes mes nebūsime atstumti ir parodysime, kad gerbiame ir juos, norime bendrauti, mokame jų kalbą. Jei rodysi, kad nori kalbėti savo kalba, tikrai atstumsi galimus draugus, pažįstamus...

(Lina, 29 m.)

Jungtinė Karalystė yra šalis, kurioje kalbų įvairovė kles-
ti, tačiau pasitaiko ir tokių situacijų, kai jausmas, kad
esi užsienietis, tampa nepageidautinu ir net nemaloni
socialinės aplinkos veiksmu. Vienas iš dažnai pasitaikan-
čių atvejų būna tada, kai motina su savo vaiku varžosi
viešumoje kalbėti gimtąja kalba. Pasiaiškinkime, kodėl?
„Žmonės iš karto atsisuka į mane“, „jaučiuosi kaip dvi-
galvis monstras“, tokių ir panašių pareiškimų gausu
emigrantų pokalbiuose. Socialinė aplinka kartais gali
būti žiauri. Užtenka pajusti įdėmius kitų žvilgsnius ir gali

pats nustebti dėl nykstančio noro kalbėti gimtąja kalba. Suvokimas, kad tavąja kalba niekas nesidomės, o tik lauks su priekaištu, kada prabilsi daugumos kalba, arba su gailėsčiu, jog dar nekalbi, nes tos kalbos gerai nemoki, gali prisidėti prie savivertės sumenkėjimo. Iš tokios padėties yra tik viena išeitis – neleisti tokiam požiūriui įsigalėti sąmonėje. Venkime aplinkos, kurioje jaučiamės žeminami prabilę gimtąja kalba. Pakylėkime save aukščiau visokių socialinių prasimanymų. Įdomių faktų pateikia profesoriaus Ladegaardo atlikti tyrimai: vyriškosios lyties atstovams kalbų atžvilgiu socialinėje aplinkoje kyla mažiau nesusipratimų. Dauguma tėvų teigia, kad jie paprasčiausiai jaustųsi kvailai kalbėdami su savo vaikais svetima kalba ir dar tarp svetimų žmonių. Dauguma jų tiesiog taip nedaro – ir viskas. Vadinas, socialinė grėsmė naujoje aplinkoje akivaizdžiai sumažėja kai tėvai arba visa šeima yra drauge.

Prastesnio išsilavinimo, neišprusę žmonės nežino, kad visai negėda kalbėti gimtąja kalba. Kokia kalba jie svetimoje šalyje kalbėtų? Gal niekada neišvyksta? Manau, tai išsilavinimo stoka. Aš savęs nekeliu ir jų nežeminu, bet kokia kalba jie kalba su savo vaikais, argi svetima?

(Simona, 29 m.)

Kalbėjimas su artimaisiais, draugais ir ypač su savo vaikais daugumos kalba dažniausiai yra aplinkinių tenkinimas, tikrai ne poreikis, kad tave suprastų. Tai greičiau baimė būti atskirtam, deramai neįvertintam, kitokiam

negu visi kiti. Gana dažnai sąmoningas noras įsiteikti bendrosios kalbos atstovams painiojamas su mandagumu ar etiketu. Ar įmanoma jaustis saugiai, ar galima įveikti socialinę baimę ir nepatogumą angliškoje aplinkoje, kai su savo vaiku kalbiesi tik lietuviškai.

Štai keletas pastebėjimų iš patirties.

Naujoje aplinkoje aš iš karto perspėju aplinkinius, kad su savo vaiku kalbėsiu lietuviškai, o su jais – angliškai, ir dar priduriu, jei jų vaikams arba jiems patiems bus smalsu, apie ką mes kalbame, mielai išversiu viską, galų gale ir vaikas išvers, jei reikės. Vienam žmogui vieną kartą tai nepatiko. Tas žmogus buvo mano vyras, kuris pasakė, kad aš per daug dėmesio reikalauju iš kitų. Tada paaiškinau, kad jei to nepasakysiu ir kalbėsiu lietuviškai su savo vaiku – visi į mane kreivai žiūrės. Jis pats būdamas anglas iš karto persiorientavo ir pritarė, kad esu teisi, kad taip ir reikia visiems sakyti.

Nepatogumų gali kilti dėl anglų kalbos nemokėjimo. Jeigu gerai išmanai anglų kalbą, tai supranti ir jų požiūrį, esi pasiruošęs apsiginti, jeigu kas nors nesupranta ar nenori suprasti tavo apsisprendimo. Reikia tik aiškiai išdėstyti, kad jokių čia blevyzgų nėra, ir tegul neišgalvoja. Aš visada esu pasiruošusi atsakyti, jei man ką pasakys. Be abejo, taisyklinga anglų kalba.

(Simona, 29 m.)

Daugumai vienakalbių žmonių antros kalbos mokėjimas atrodo kaip neįprastas reiškinys, visiškai pateisinantis „galvų atsukimo strategiją“. Atsisukti pamatę ar išgirdę ką nors neįprasto žmonės linkę kiekvienoje šalyje. Žmonės dažnai susidomi nepažįstamais jų ausiai garsais, ypač susižavi mažamečiais, galinčiais kalbėti dar ir kita kalba. Tik vienetai iš jų savo žvilgsniais ar komentarais išreiškia nepasitenkinimą, todėl tikrai su jais jokių draugystės ryšių nepartartina užmegzti. Pastebėjus kitų žmonių susidomėjimą, kai su vaiku kalbate gimtąja kalba, reikia aplinkinius informuoti apie šeimos nustatytas taisykles. Nuostaba ir pagarba tėvams, galintiems kontroliuoti dvikalbystės vystymąsi, greitai pakeičia nusistatymą ar buvusį nepritariamą kitakalbių atžvilgiu. Žinojimas panaikina socialinę įtampą abiejų kalbų vartotojams. Šeimos taisyklės yra gerbiamos visose bendruomenėse, tad nepatogumų kyla ten, kur nėra aiškumo.

Buvau pakviesta į vaikų šventę privačioje mokykloje. Vaikai žaidė, o mes, mamytės, bendravome. Greitai pamačiau, kad viena mama su vaiku kalba vokiškai, o su mumis angliškai. Nelikau nepastebėta... Ji priėjo ir pasakė maždaug taip: „Mūsų šeima nenori, kad vaikas prarastų galimybę be didelių pastangų išmokti vokiškai.“ Man labai reikėjo patvirtinimo, kad ne aš viena viešai reklamuoju savo lietuviybę.

(Vaida, 27 m.)

Socialinės kompetencijos stoka pasireiškia tada, kai nežinai, kuria kalba ir su kuo reikėtų kalbėti, tiksliau, kai nesi tikras, kuria kalba pats norėtum kalbėti. Socializacijos procesas vyksta nuosekliai, kai susiformuoja pažiūros ir tinkamai išmokstama bendroji kalba. Tam emigracijoje reikalingi palaikantys ir panašių tikslų siekiantys draugai bei lingvistinę įvairovę toleruojanti aplinka. Jei tokios aplinkos nėra, pavyzdžiui, tėvai gavo darbą mažame kaimelyje, kuriame užsieniečių emigrantų gyvena labai mažai, o vietiniai į tave žiūri kaip į ateivį, gali ilgai jaustis nepritapęs ir svetimas. Pajutus atstūmimą, patartina perrūšiuoti šeimos prioritetus, reikalui esant galima keisti aplinką, turimus, o kartais tik įsivaizduojamus draugus, vaikų mokyklas ir net tėvų darbą. Dažnai socialines problemas sukuria įvairios baimės, kylančios dėl pernelyg didelių įsipareigojimų. Bendravimo procesas tiesiogiai veikia dvikalbystės vystymąsi, kurdamas teigiamus ir neigiamus požiūrius. Jie, savo ruožtu, mūsų džiaugsmui arba liūdesiui, skatina arba slopina gebėjimą vartoti norimą kalbą socialinėje aplinkoje. Negalima nesutikti su profesorių Unos Cunningham ir Staffano Anderssono teiginiu, kad yra tik kelios problemos, neleidžiančios laisvai jaustis socialinėje aplinkoje kalbant gimtąja kalba. Pateiksiu pavyzdžių:

- Atsidūrėte aplinkoje, kurioje žmonės nėra įpratę girdėti užsienio kalbų. Taip gali nutikti atsikrausčius į mažą miestelį ar kaimelį. Tuomet reikia stebėti situaciją (gal čia nieko blogo), jei reikia – pakeisti aplinką.

- Atsidūrėte aplinkoje, kurioje žmonės jaučiasi įžeisti, nes nesupranta, apie ką jūs kalbate, juolab kad žino, jog galite kalbėti angliškai. Tokiais atvejais jiems reikia paaiškinimo, kodėl šalia jų kalbate kita kalba. Jeigu nesistengiate ko nors įžeisti, aplinkiniai bus dėkingi už situacijos išaiškinimą.
- Atsidūrėte tarp žmonių, kurie galvoja, kad jūs turite kalbėti tik angliškai, nes gyvenate šioje šalyje. Tokių žmonių geriau vengti, nes šiuo atveju aiškiausiai pasireiškia išsilavinimo spraga, o jos negalėsite užpildyti jokiais paaiškinimais. Tai vienakalbių požiūris, ne holistinis, vienpusis, dažnai turintis rasistinį pobūdį.

NEGALĖJIMAS SAVĘS TAPATINTI SU TUO, KAS BUVO MIELA IR PAŽĪSTAMA, SUKELIA FRUSTRACIJĄ

Atskridom naktį, namai kitokie, žmonių veidai, kalba, kvapai – viskas čia buvo kitaip. Ilgai, dar labai ilgai jutau, kad tik mano kūnas atskrido, tiksliau, buvo atskraidintas, o mano siela, širdis, mintys – viskas, kas aš esu, ką supratau, ką žinojau, viskas liko ten, namie.

(Sonata, 19 m.)

Daugumos kalbai tampant vis artimesnei, mums ir mūsų vaikams ryškėja identiteto krizė – būseną, kai negali savęs tapatinti nei su gimtąja šalimi, nes joje negyveni, nei su šalimi, kurioje gyveni, nes nesi tos šalies pilietis. Ši našta daugiau ar mažiau prislegia visas emigrantų šeimas ir tikrai nėra maloni. Įvairi lituanistinė bendruomeninė veikla kaip tautinio identiteto terpė gelbsti ir tampa svarbiu faktoriumi, leidžiančiu sieti save jei ne su gimtąja šalimi, tai bent su gimtąja kalba. Gyvename ir dirbame socialiai sukonstruotame pasaulyje, kuriame daugumos kalba tampa neatsiejama mūsų naujo gyvenimo emigracijoje dalimi.

Vadinasi, naujos identiteto etiketės būtinos. Jei gyvendami savo gimtinėje retai arba niekada neaptarinėdavome identiteto sąvokos, čia, svetimose žemėse, esame priversti suklusti, įsiklausyti ir suvokti tai, be ko kažkada galėjome laimingai gyventi. Identiteto suvokimas glaudžiai susijęs su tuo, kuo mes save laikome, kas esame ir kaip mes būdami tokie sugebame veikti, kaip jaučiamės tam tikrose situacijose, tam tikroje aplinkoje. Identitetas – tai mūsų savimonė, žinojimas, kas aš esu. Nauja šalis, dvi gimtinės – dažnai viena tėvų, o kita vaikų – kartais sukelia neįtikėtinai sunkius susidvejinimo pojūčius ir tokius nepageidautinus jausmus kaip frustraciją, nepasitikėjimą ir netgi atstūmimą. Tad būtų naivu tikėtis, kad prie viso to dar pridėję dvikalbystę būtume pajėgūs lengvai, be jokių išipareigojimų įžengti į naujos kalbos, kultūros ir socialinės aplinkos erdves.

Man sunku, nes nežinau, ar auginu savo vaiką kaip anglą, ar kaip lietuvį. Iš tikrųjų, nei kaip lietuvį, nes ten negyvenu, nei kaip anglą, nes aš nesu anglė. Koks tas identitetas? Kaip man jį suformuoti? Negi sakysiu vaikui, kad gyvenam ir darom viską lietuviškai pagal lietuvių tradicijas, bet gyvenam angliškoje aplinkoje?

(Laura, 26 m.)

Labai populiarus požiūris, ypač mišrių šeimų, laikyti savo vaiką pusiau vienos tautybės ir pusiau kitos (lietuvių ar rusų) yra nepageidautinas. Profesorių Cunningham ir Anderssono Švedijoje atlikti tyrimai rodo, kad šis požiūris

nėra teisingas, nes gali sukelti asmenybės susidvejinimą ir netikrumo jausmą tiek kalbos, tiek kultūros atžvilgiu. Siūloma vaikus pratinti prie minties, kad jie yra ir vienos, ir kitos tautybės atstovai, pavyzdžiui, ir lietuvis, ir anglas. Savęs priskyrimas abiem tautinėms grupėms yra mūsų identiteto dalis, glaudžiai susijusi su mūsų jausmais ir emocijomis. Augdamas vaikas turi jausti emocinį stabilumą, tad reikia skatinti jį jaustis visavertį net ir kalbos prasme. Nuoširdus noras prisijaukinti svetimą šalį ir įtvirtintas identitetas ilginiui nuslopina nemalonius vidičius konfliktus tarp praeities ir dabarties. Vaikai yra pats tikriausias pavyzdys, kaip greitai galima išmokti kalbų, susirasti naujų draugų, per kelias savaites tapti futbolo komandos nariu, baletu šokėju, muzikos mokyklos mokiniu ir, be abejo, lietuvių vaikų klubo nariu.

Futbolą ėmė lankyti vos pradėjęs eiti į mokyklą, tenisą vėliau. Draugų – vieni pakeliui į mokyklą, kiti jau savaitę į priekį į svečius prašosi, gimtadieniai draugų irgi vienas po kito.

(Arvydas, 29 m.)

Kita vertus, negalėjimas savęs tapatinti su tuo, kas buvo miela ir pažįstama, sukelia frustraciją, norą išlikti priklausomam nuo gimtoje šalyje įgyto identiteto (pavyzdžiui, sunku dirbti tarp žemą statusą turinčio socialinio sluoksnio žmonių, nes gimtojoje šalyje bendravome tik su gydytojais) ir atkaklų siekį kuo greičiau įsilieti į naują

socialinę aplinką. Kad ir kaip bebūtų, žmogui nėra skirtas vienas identitetas ir amžiams prilipdytas prie buvusių pareigų, pavardės arba tautybės. Jis gali keistis, tačiau jis neatsiejamas nuo tos kalbos, kurią laikome gimtąja arba gimtosiomis. Tyrimai rodo, kad adaptacija svetimoje šalyje, ar juoksiesi, ar verksi, ar apsimesi, kad viskas gerai, vis tiek truks maždaug penkerius metus. Vadinasi, įvairūs nuogąstavimai, vienišumo jausmas, kalbinių įgūdžių stoka ir socialinės aplinkos naujumas yra daugiau ar mažiau neišvengiami. Naujiems pojūčiams ir poreikiams suderinti reikia laiko. Ir ne tik. Emigracijoje naudinga tęsti visas šeimos tradicijas, kurių laikėtės gimtinėje, kad ir kokios jos būtų buvę, ir stebėti, kad vaikų gimtoji kalba nesunyktų, nes tai reikštų savęs, savo praeities, savo asmeninės istorijos atsisakymą.

Nepriklausyti niekam yra sudėtinga: seną pamiršau, naujo neišmokau. Jei vertybių krepšelyje kultūros nulis, tradicijų nulis, gal žmogus gali kabintis už tikėjimo, religijos, bet jei ir ten nieko – gali prasidėti depresija.

(Lina, 29 m.)

Kalba neapibrėžia mūsų troškimų ar siekių ir neturėtų būti kliuvinys įgyjant naujų „etikečių“. Emigracijoje identiteto krizę dažniausiai sukelia socialinės ir ekonominės problemos, laiko ir noro stoka, o kartais ir baimės jausmas, susijęs su būtinybe keistis. Patartina puoselėti teigiamą požiūrį į daugiakultūrę kalbinę įvairovę. Svetimoje šalyje

džiaugtis panašumais, nesigilinti per daug į skirtumus. Tikėjimas, kad kalbų mokėjimas ir supratimas išplečia galimybių ribas, prisideda prie gebėjimo gauti norimą darbą, turėti laimingą šeimą. Dauguma šalių tikrai neatsiriboja nuo to, kas nauja, ir tikrai nenumato jokių draudimų nei tautiniam, nei kokiam kitam identitetui slopinti.

Tik čia atvykęs supratau, kad esu nacionalistas. Dabar ranką prie širdies pridėjęs galiu paliudyti, buvau...

(Vytautas, 39 m.)

Mes esame pasaulio piliečiai, turintys gimtąją kalbą (arba kalbas), gimtinę, tėvynę, draugų ir begalę su jais susijusių malonių užsiėmimų. Naujo identiteto formavimasis yra natūralus savęs kaip etninės mažumos (o tokiais tampa visi emigrantai) atstovo pripažinimo etapas. Tai svarbus veiksnys tiek vaiko, tiek suaugusiojo gyvenime, padedantis natūraliai integruotis į naujos šalies visuomeninį ir socialinį gyvenimą. Procesas tikrai gali būti įdomus, jei į jį žiūrėsime kaip į neišvengiamą būtinybę tobulėti arba kaip į sąmoningą norą išlaikyti skirtumą tarp to, kas mums svetima ir sava. Pavyzdžiui, tie, kuriems pasisekė tapti dvikalbiais ar net trikalbiais emigravus į kitą šalį, turi nepakartojamą galimybę apmąstyti ir pažvelgti iš šalies į savo kalbinius bei kultūrinius lobynus, atrasti, išugdyti ir įsigyti naujų identitetų. Dauguma dvikalbių žmonių, išvažiuodami dirbti į skirtingas pasaulio šalis, stebėtinai greitai prisitaiko naujoje kultūrinėje aplinkoje, žavi savo

optimizmu, kuris glaudžiai susijęs su žinojimu, kad būtent dvikalbystė yra tas faktorius, kuris padeda greitai ir lengvai priprasti bei saugiai nardyti svetimuose vandenyse. Kadangi kalbame apie dvikalbystės naudą, pabrėšiu, kad pati kalba arba kalbos savaime nesukelia identiteto krizės. Kai jaučiamės saugiai ir gerai daugumoje gyvenimiškų situacijų būdami savimi, tuo, kuo iš tiesų esame, identiteto formavimosi procesas tampa išbaigtas.

LINGVISTINIU POŽIŪRIU MIŠRIOS ŠVENTĖS NENAUDINGOS VAIKAMS, NES JIE TARPUSAVYJE KALBĖS DAUGUMOS KALBA

Man sudėtinga angliškoje terpėje su vaiku kalbėti lietuviškai, nes žinau, kad kiti vaikai yra aplinkui, o aš noriu, kad ir jie suprastų, ką aš kalbu, ir jaustųsi patogiai. Aš dėl to jaučiuosi nepatogiai ir dažniausiai kalbu angliškai, ne dažniausiai, o visada. Po to apgailėstauju.

(Laura, 26 m.)

Jeigu nepatogu atėjus svečiams nuolat šokinėti nuo vienos kalbos prie kitos, reikia keisti spontanišką svečių kvietimo tradiciją ir galbūt kviesti vieną kartą tik anglus draugus, o kitą kartą tik lietuvius. Kai kurios šeimos taip ir daro. Net rengia vaikams dvigubus gimtadienius: vieną su lietuviais draugais, kitą – su mišrių tautybių vaikais. Tokia dviguba pramoga, be abejo, kažkiek sureikšmina gimtadienį, tačiau suteikia galimybę visiems pasidžiaugti dvikalbystės privalumais. Lingvistiniu požiūriu mišrios šventės nenaudingos emigrantų vaikams, nes jie tarpusavyje kalba tik daugumos kalba. Tokiose situacijose laimi

tie vaikai, kurie dar tik pradeda kalbėti daugumos kalba, nes gimtadieniuose jie natūraliai susikuria praktišką tos kalbos vartojimo erdvę. Arba tie vaikai, kurie stokoja socialinės ir kalbinės patirties bendrosios kalbos aplinkoje. Pradėdami su savo vaiku jo draugų akivaizdoje kalbėti daugumos kalba, tėvai netrukus išgirsta, kad jų vaikas į juos irgi kreipiasi dominuojančia kalba. Tai nėra problema, nes tik išimtiniais atvejais vaikai jaučiasi atstumti, kai tėtis arba mama be jokio paaiškinimo su jais pradeda kalbėti kita kalba. Daug dažniau vaikams tenka priminti, kad tėvai su savo vaikais privalo kalbėti šeimos kalba, kad lygiai taip pat elgiasi ir jų draugų tėvai – jie nekalba su savo vaikais kitos tautos kalba. Jeigu dar kyla abejonų, reikia eiti prie tiesmuko teiginio, kuris skambėtų maždaug taip: visi žmonės visame pasaulyje kalba savo gimtąja kalba. Tik su tais, kurie nekalba ta kalba, jie kalba angliškai, prancūziškai arba kitomis jų išmoktomis kalbomis.

Aš jau iš anksto nusiteikiau tokiam klausimui ir paruošiau atsakymą, jeigu vaikas paklaustų, kodėl tu su manimi kalbi lietuviškai, o su tėčiu angliškai? Aš esu pasiruošusi atsakyti bet kurią minutę. Todėl, kad tėtis tik angliškai supranta. Ir aš nedraudžiu jam kalbėti angliškai su vaiku, bet mūsų šeimos susitarimas yra toks, kad su lietuviais kalbame tik lietuviškai, o su anglais – angliškai.

(Simona, 29 m.)

Vyresnio amžiaus vaikai, atsivedę į svečius savo viena kalbinius draugus, gali visus netikėtai nustebinti, nes niekada neprasitarė, kad jų tėvai arba vienas iš jų kalba dar ir kita kalba. Jie netyčia nuvertina savo ir tėvų patirtį. Tokiu atveju nenuostabu, kad tėvai, pamatę nustebusius svečius, puola ne tik su jais, bet ir su savo vaikais kalbėti daugumos kalba, kad parodytų, jog moka ir supranta. Lietuviškas svetingumas verčia tėvus rūpintis, kad svečiai jaustųsi kaip namie. Paskutiniuose žodžiuose ir glūdi atsakymas. Kaip namie. Ar svečiai savo namuose kalbėtų svetima kalba? Turbūt, ne. Jie dalytųsi savo įgyta patirtimi ir didžiuotųsi savo šaknimis. Skatinkime vaikus pasakoti savo draugams, kad jie moka ir kitą kalbą, kurią labai smagu vartoti tos kalbos šalyje, kad jų tėvai taip pat kalba keliomis kalbomis. Vaikai dažnai siekia būti pastebėti ir įvertinti: nešasi kamuolius, muzikos instrumentus į mokyklą, rodo vienas kitam, kiek moka groti, su pasididžiavimu dalijasi sporto ar kokios nors kitos jiems svarbios srities pasiekimais.

Gebėjimas kalbėti dviem kalbomis taip pat yra vertybė ir lygiai taip pat turėtų teikti džiaugsmo ne tik vaikams ir tėvams, bet ir jų draugams. Tad švęskime visas šeimos šventes ir leiskime vaikams nešti tą gražią patirtį į mokyklą, būrelius, į draugų namus. Skatinkime juos pasakoti ir dalytis įgyta patirtimi su bendraamžiais. Švenčių vaikams nebūna per daug. Gimtadieniai ypač puiki proga sudominti vaiko draugus kitokia patirtimi, kalba, kultūra ir net šventiniais kitos tautos patiekalais. Prieš pradėdami

organizuoti vaikų šventes bei rūpintis, kad patogiajai jaustūsi ir nuošalyje neliktų daugumos kalbos atstovai, nepamirškime pagalvoti ir apie savo vaikus. Visada įvertinkime, ant kokio socialinio laiptelio ir kokioje emocinėje terpėje juos paliksime.

Keletas patarimų, susijusių su šventėmis dvikalbėje šeimoje:

- Kartu su vaiku darykite ir rašykite kvietimus į šventę. Jei perkate jau pagamintus, įsitikinkite, kad ten užtektų vietos parašyti tekstą dviem kalbomis.
- Jei šventėje dalyvaus tik jūsų gimtosios kalbos atstovai, o kvietimai bus su angliškais užrašais, raskite laiko juos pajavairinti gimtosios kalbos žodeliais, pavyzdžiui: „labai laukiam“, „iki greito pasimatymo“ ar pan.
- Jei kviečiate į svečius abiejų kalbų atstovus, pasistenkite, kad kvietimas būtų dviem kalbomis (net ir tuo atveju, jei visi kiti supranta bendrąją kalbą). Taip parodysite lygiavertę pagarbą abiejų kalbų atstovams.
- Jei šventėje dalyvauja tik bendrosios kalbos atstovai, vis tiek rašykite dviem kalbomis. Taip jūs parodysite, kad gerbiate savo šaknis, įgytą patirtį ir su ja susijusias vertybes.
- Jei vaikas jau moka rašyti, leiskite jam užrašyti kvietimus. Jei kvietimą darote patys, leiskite vaikams rašyti, piešti, karchyti. Kartu aptarkite tekstą ir iliustracijas.

- Jei į šventę pasikvietėte tik lietuvius vaikus ir pastebėjote, kad žaisdami jie šokinėja iš vienos kalbos į kitą, padėkite jiems. Natūraliai įsiterpkite į jų žaidimą gimtąja kalba, lyg netyčia primindami, kokia kalba jie turėtų dabar kalbėti. Kurį laiką pabendraukite su jais gimtąja kalba, pasidomėkite, ar jiems smagu šventėje, ar nieko netrūksta. Paprastai vaikai tuoj pat pradeda bendrauti reikiama kalba. Toks kalbų kaitaliojimas dažnas vaikų šventėse, ypač jei dominuoja žaislai, kurių pavadinimai neturi atitikmens gimtąja kalba, arba žaidžia tuos pačius žaidimus, kuriuos dažniausiai žaidžia su daugumos kalbos atstovais.
- Jei organizuojate šventę vaiko klasės draugams žaidimų salėje, nepamirškite „Happy Birthday“ („Su gimimo diena“) sudainuoti ir gimtąja kalba, net jeigu tik jūs ir jūsų vaikas esate vieninteliai tos kalbos atstovai. Pasirūpinkite dekoracijomis, kuriose atsispindėtų jūsų tautinė atributika. Vaikams visada smagu sužinoti ką nors nauja. Jie su džiaugsmu dalyvaus bet kokioje šventės rungtyje ir nešios laimėtą ženklelį su rūtės šakele ar Lietuvos didvyriu.
- Gimtosios kalbos vartotojų ratą reikia plėsti, nes visos lietuviškumo etiketės metams bėgant nusitrina, pabosta, kaip ir viskas, kas kartojasi. Išradingumo teks pasisemti iš knygų, tėvų, senelių, draugų ir pažįstamų patirties bei žinių lobynuose.

NĖRA NĖ VIENOS KULTŪROS GERESNĖS UŽ KITAS, BET ARTIMIAUSIA TA, KURIA GERIAUSIAI PAŽĪSTI

Reikia būti stipriam pasirinkus emigranto duoną, nes greitai gali tapti svetimšaliu abiejose šalyse.

(Edita, 42 m.)

Kompetencija kalbėti dviem kalbomis ir naudotis dviem kultūriniais lobynais ne visada viena kitą papildo. Pavyzdžiui, vaikas, nors ir gerai mokantis lietuvių kalbą, bet mažai lankęsis tos kalbos šalyje, gali jaustis svetimasis tarp savo bendraamžių, nesuprasti jų požiūrio, subtilesnių posakių, humoro. Kai kurie vaikiški žaidimai, moralinę vertę turinčios vaikiškos pasakos yra išmokstami ir įsisa-
moninami tik nuo tam tikro amžiaus. Jeigu tas amžiaus tarpsnis praleidžiamas, tie dalykai lieka nepažinti, nepa-
liesti. Jeigu gimtoji kalba atlieka tik funkcinę pareigą, tokią kaip trumpas apsilankymas ir pabendravimas su giminai-
čiais, apsipirkimas ir kelių muziejų aplankymas, žmonės dažnai apima svetimumo jausmas arba jie pasijunta kaip turistai. Atsiradęs skirtumas tarp to, kas miela ir pažįstama

tėvams, bet svetima vaikams, gali sukelti emocinę įtampą šeimoje. Pavyzdžiui, tėvams gali būti nesuprantama, kodėl vaikas tėvų gimtinėje jaučiasi kaip užsienietis ir svajoja kuo greičiau grįžti atgal. Akivaizdu, kad šioje situacijoje vaikas nori būti ten, kur kultūriniai ir socialiniai ypatumai jam artimesni ir labiau suprantami. Žinoma, puoselėjusiems gimtąją kalbą svetimoje šalyje tėvams kartais tenka nusivilti, kai ūgtelėję vaikai nepateisina jų lūkesčių: nemato tų gražių vietų nuvykę į Lietuvą, kokias kažkada matė tėvai, neranda galimybių plačiai vartoti išmoktą tėvų kalbą. Panašu, kad taip nutinka toms šeimoms, kurios neturėjo galimybių dažnai sugrįžti į Lietuvą, o emigracijoje negalėjo palaikyti glaudžių santykių su artimaisiais ir draugais. Tėvų noras, kad vaikai jaustųsi kaip namie jų gimtinėje, yra suprantamas, bet ne visada teisingas vaikų atžvilgiu. Tiek suaugusiajam, tiek vaikui yra svarbus priklausomybės jausmas šaliai, kurią geriausiai pažįsti, kurioje praleidi daugiausia laiko. Jei vaikai tėvų šalį gali aplankyti tik kartą per metus ar dar rečiau, patartina iš naujo aptarti šeimos gimtines ir tėvynės sąvokas. Jei vaikai nenori ilgiau pasilikti tėvų gimtinėje, jie turi priežastį.

Mano dukrai buvo 12 metų, kai ji atvyko gyventi į Angliją ir jau po kelių dienų ilgėjosi bet kokio lietuviško filmo (vargė, leistuvus buvo sugedęs!). Ji sakė, kad visai nesvarbu, koks tas filmas – svarbu, kad lietuviškai kalbėtų. Mano sūnus atvirksčiai, atvykęs į Lietuvą ilgisi

anglų kalbos jau po savaitės. Reikalauja įjungti anglišką filmą, nes ilgisi tėčio kalbos ir šalies, kuri yra jo gimtinė.

(Loreta, 44 m.)

Gyventi tokį dvigubą gyvenimą tarp dviejų šalių yra prabanga tiek finansiniu, tiek laiko atžvilgiu. Visgi atsižvelgus į visas susiklosčiusias teigiamas ir neigiamas gyvenimo aplinkybes, patartina dažniau vaikams aiškinti, kad tas variantas, kurį mes, tėvai, pasirinkome, šiuo metu yra geriausias, kad darome tai dėl jų. Priminkime, kad nėra nė vienos kalbos geresnės už kitas, tačiau gražiausia yra gimtoji (arba gimtosios mišrioje šeimoje). Nėra nė vienos kultūros geresnės už kitas, bet artimiausia yra ta, kurią geriausiai pažįstame. Emigrantams ypač svarbu nepamiršti puoselėti kultūrinių tradicijų, kad vaikams jos būtų žinomos, kad jie grįžę į tėvų gimtinę norėtų dalyvauti Užgavėnių šventėje arba per Vėlines eitų į kapines aplankyti iškeliavusiųjų Anapilin.

Be tradicijų kultūros identitetas bus pamestas kažkur pakely. Kaip tada suvokti savastį. Turime padėti vaikams įgyti tą bagažą, su kuriuo jie eis per gyvenimą.

(Margarita, 30 m.)

Pasakokime vaikams apie kultūrinius bei socialinius skirtumus ir mokėkime kartu jais pasidžiaugti. Palyginkime gausią Kūčių vakarienę Lietuvoje ir sočius kalėdinius pietus Jungtinėje Karalystėje. Velykinius margučius ir

šokoladinių kiaušinių krepšius. Tos pačios šventės, bet skirtingi švenčių atributai. Kiek daug panašumų ir kiek daug skirtumų. Ir viena, ir kita vaikams naudinga žinoti, nuo mūsų įskiepyto požiūrio priklausys, ar jie sugebės tuo pasidžiaugti. Pasidalykime iškylų patirtimi Lietuvoje, kuomet visi su visais dalijamės atsineštu maistu, nes mokyklinukai jau bus išmokę valgyti kiekvienas iš savo maisto kraitelės. Paaiškinkime vaikams lietuviško kreipinio „jūs“ į suaugusius žmones prasmę ir privalomą oficialųjį mandagumą, kai į suaugusiuosius kreipiamės „ponas“ arba „ponia“. Palyginkime fizinį artumą Lietuvoje tarp vaikų ir suaugusiųjų su poreikiu išsaugoti kito žmogaus privatumą laikantis atokiau Jungtinėje Karalystėje. Nepamirškime pasakyti, kad vieni iš gražiausių žodžių „ačiū“ ir „prašau“ kiekvienoje kalboje gali būti suprasti skirtingai. Pavyzdžiui, anglų kalba žodis „ačiū“ gali reikšti ir žodį „prašau“. Tarkime, jei padėkosite siuntinį atnešusiam paštininkui, išgirsite „thank you“ („ačiū“), o ne „prašau“. Šioje šalyje žmonės sako „ačiū“ už padėkojimą, už parodytą dėmesį, už naudojimąsi paslaugomis. Nevenkite pavyzdžių iš savos patirties. Nes gali atsitikti taip, kaip vienai rūpestingai mamai Lietuvoje autobusiuke paprašiusiai vairuotojo sustoti ir nepasakiusiai žodžio „prašau“. Jos dukra gražiausia lietuvių kalba paklausė, kodėl mama nemandagi. Vaikas nežinojo, kad pavartojus daugiskaitos formą prašymas savaime tapo mandagus („Ar galėtumėte sustoti prie perėjos?“). Išvertus šį prašymą į anglų kalbą pritrūktų žodelio „please“ („prašau“). Turbūt sutiksite, kad visų

pasitaikančių bendravimo subtilybių, kurias nulemia skirtingos šalies kultūriniai savitumai, neįmanoma nei laiku atpažinti, nei nuspėti, nei perduoti vaikams. Visgi jų pažinimas ir pripažinimas suartina skirtingų šalių žmones, kultūras ir padeda prisijaukinti svetimais ir svetimomis tampa šalis.

VIENAKALBIŲ – TIEK LIETUVIŲ, TIEK KITŲ TAUTYBIŲ ŽMONIŲ – POŽIŪRIAI GALI BŪTI RIBOTI IR ŽEIDŽIANTYS

Vakarieniavom pas draugus. Tetulė, su kuria tik susipažinau, išgirdo mane su vaiku kalbant lietuviškai ir staiga kupinu užuojautos balsu visiems girdint ėmė postringauti: „Tu kalbi lietuviškai su ja, kaip jai sunku, juk mokykloje viskas angliškai, vaje.“ Aš apstulbau. Mano tėvai dvikalbiai, mūsų šeima dvikalbė, ar turėčiau atsiprašinėti, kad kalbu gimtąja kalba su savo dukra? Viskas buvo pasakyta tokiu tonu, lyg aš kankinčiau savo vaiką. Tie, kurie neturi dvikalbystės patirties, kažkodėl nusprendžia, kad jie turi teisę reikšti tokią nuomonę nesusimąstydami, kad mane žemina ir skaudina.

(Margarita, 30 m.)

Gyventi angliškoje aplinkoje ir mokėti tik daugumos kalbą šių dienų moderniam ir įvairiakultūriam pasaulyje reiškia galimybių ribotumą. „Britų vaikai tampa kalbiniais miesčioniais (lėkštais žmonėmis), žinančiais tik vieną kalbą daugiakalbiame pasaulyje.“ („The Times“, 2012

m.) Būti dvikalbiu yra „Good for your brain!“ („Naudinga smegenims!“), skelbia žurnalas „New Scientist“ (2012 m.), teigdamas, kad mokytis antrąją kalbą niekada nėra per vėlu, perėjimas iš vienos kalbos į kitą prilygsta vienai iš efektyviausių smegenų lavinimo formų. Kalbų kaitaliojimas daro mūsų smegenis aktyvesnes, lavina atmintį, gerina koncentraciją ir net nutolina tokias senatvės negalias kaip silpnaprotystė ir Alzheimerio liga. Deja, tik apie 30 procentų moksleivių Jungtinėje Karalystėje laiko užsienio kalbos baigiamąjį egzaminą (privačiose mokyklose 99 procentai!). Tarp laikančiųjų daugumos vaikų gimtosios kalbos yra arabų, ispanų, lenkų ir kitos... Ne anglų.

Mano vaikų tėtis anglas. Kol maži, dar kalbėjo mano kalba, bet, kai pradėjo lankyti mokyklą, jau nekalba. Aš manau, jie perėmė tėčio požiūrį, kad kitos kalbos yra nereikalingos. Jie mokykloje mokėsi ir prancūzų, ir ispanų, bet jei nuvažiuojam į tas šalis, vaikai net nebando tomis kalbomis kalbėti, jiems neįdomu. Aš tai suprantu kaip aplinkos įtaką.

(Vida, 52 m.)

Vienakalbių – tiek lietuvių, tiek kitų tautybių žmonių – požiūriai gali būti labai riboti ir net žeidžiantys, nes yra atskirti nuo holistinio, integruoto požiūrio, kurį natūraliai įgyja dvikalbiai vaikai ir laisvai naudoja suaugusieji. Emigrantų tėvų patirtis liudija, kad monolingvistinė mąstysena gali skaudžiai paveikti kitą asmenį: pažeminti

jo orumą, sumenkinti pažiūras ir įsitikinimus. Be abejo, sunku nuspėti, kokių pažiūrų žmonės sutiksi naujoje socialinėje aplinkoje, todėl reikia neabejoti dėl savo nuostatų, jei netyčia patektum į nemalonią situaciją, kai vienakalbiai lauks paaiškinimo, kodėl nekalbi jų kalba. Tokios aplinkos, kurioje kalbų įvairovė suprantama kaip kliuvinys arba kažkoks įsiskverbęs svetimkūnis, reikia vengti, nes ji nėra ir nebus naudinga jokiais prasmėmis. Ji tiesiog nepageidautina.

Jie galvodavo, kad aš kvaila, kažkokia atsilikusi, nes ne viską supratau angliškai. Mane tai piktino, aš irgi juos piktinau, turbūt buvau jiems kažkokia paslaptis, kitokia negu jie. Galėjau kalbėti keliomis kalbomis. O jie? Jokių paslapčių ten neįžvelgsi.

(Martyna, 18 m.)

Nepaisant Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos priimto sprendimo, kad vaikams iš kalbinių mažumų šeimų neturi būti atimta teisė mokyklose kalbėti gimtosiomis kalbomis, St. John universiteto dėstytoja Cunningham teigia, jog mokiniai Jungtinės Karalystės švietimo institucijose vis dar jaučia baimę tai daryti (2019 m.). Kiek tėvų, gyvenančių Italijoje, Prancūzijoje, Graikijoje, Ispanijoje ir kitose šalyse, šiame teiginyje atpažįsta savo vaikus? Ar mokytojai žino, kad gimtosios kalbos praradimas skatina susvetimėjimą šeimoje ir prisideda prie sumenkėjusio vaiko savivertės? Jei suabejojote mokytojo kompetencija,

pasikalbėkite su juo. Kiek emigravusių mamų ar tėčių mišrioje šeimoje su baime laukia vis pasikartojančio klausimo iš antrosios pusės: „Kodėl tu su mūsų vaiku kalbi savo gimtąją kalbą, o ne šalies, kurioje gyvename, kalbą?“ Ar jie nežino, kad abi kalbas vaikas gali lengvai įsisąmoninti lygiagrečiai? Jei ne, reikia tai pasakyti. Taip pat reikia papasakoti, kaip jaučiasi mama ne tik girdėdama priekaištą, bet ir negalėdama savo kūdikio auklėti, mokyti, myluoti, bendrauti gimtąją kalbą.

Kodėl monolingvistinė mąstysena tokia ribota? Problema prasideda dėl vienakalbių individų nuostatos, kad tik viena kalba (be abejo, jų kalba) yra priimtina visomis komunikacijos priemonių prasmėmis. Taip atsiranda baimė, kad kažkas ne toks kaip visi įsiveržia į jų teritoriją, o vėliau kilę užgauliojimai gali tapti vieninteliu savignyos ir teritorijos išlaikymo įrankiu. Tokia vienakalbių frustracija kyla iš pojūčio, kad gali likti išmestas už borto savoje teritorijoje, nes pats nemoki ir turbūt niekada nemokėsi jokios kitos kalbos, kuri kalbine prasme išskirtų iš kitų. Mokyklose mokytojams tenka būti tarpininkais ir svieto lygintojais, kurie aiškina, kad būti tokiam, koks esi, yra kiekvieno asmens pasirinkimo teisė. Emigrantų vaikai kartais patiria patyčių dėl kalbos nemokėjimo, netaisyklingo jos vartojimo arba tiesiog dėl to, kad būdami tarp bendraamžių akivaizdžiai nesusidomi tuo, ką tie šneka. Nors tokios patyčios atskleidžia besityčiojančiojo trūkumus, siauras pažiūras ir išsilavinimo stoką, pats erzintojas be suaugusiojo tarpininkavimo retai suvokia pasielgęs

neprotingai. Vadinasi, mums, tėveliams, vaikui pranešus, jog yra užgauliojamas, reikia nedelsiant kreiptis pagalbos, kad problema neišsisenėtų ir netaptų per daug sudėtinga. Iš karto nesikreipus pagalbos vaikai savisaugos sumetimais pradeda kurti įvairius, neva tikrovę atitinkančius pasakojimus, kuriuose darosi sunku susigaudyti, kas pirmas, kada, su kuo, kiek ilgai, koku tikslu užgauliojo ir pan. Keletas patarimų iš asmeninės patirties:

- Jeigu iš jūsų vaiko tyčiojasi mokykloje ar pakeliui dėl kalbos, tautybės, vardo ar tiesiog šiaip sau užgaulioja mokyklos autobuse, nedelsdami kreipkitės į mokytoją žodžiu arba į administraciją raštu.
- Pagalbos kreipimasis yra drąsus sprendimas, kuriuo jūsų vaikas ateityje didžiuosis, nes savo kreipimusi jūs ne tik ieškote teisybės, bet ir parodote, kad tylėjimas yra silpnumo ženklas.
- Jei manote, kad geriau tylėti ir neieškoti pagalbos, o užgauliojimus turi spręsti patys vaikai, mokyklos chuliganai ima galvoti, kad nesugebate apsiginti ir neturite draugų bei artimųjų, kurie apgintų.
- Jei patyčios įsisenėja dėl vaiko taurumo arba nenoro tapti skundiku (pavyzdžiui, tėvai sužino apie patyčias tik tada, kai nesugeba priversti vaiko ryte keltis ir eiti į mokyklą), situacija bus sudėtinga. Aiškinkitės reikalą iki galo.

- Vaikas turi žinoti, kad patiriant patyčias pagalbos reikia kreiptis nedelsiant į artimiausią mokytoją arba tiesiog į artimiausią suaugusį žmogų mokykloje.
- Kad sulaukus patyčių vaiko savivertės jausmas nenukentėtų, jis iš anksto turi žinoti, jog toks erzintojų elgesys yra provokuojantis, neprotingas ir turi būti išaiškintas suaugusiems padedant.

Atėjęs į naują mokyklą dvikalbis vaikas turi žinoti, kad vienakalbiams sunku suprasti, ką jaučia nemokantis kalbos vaikas. Jiems reikia kompetentingo suaugusiojo paaiškinimų. Pavyzdžiui, veiksminga vienakalbiams dalyvauti spektaklyje, kur jie atliktų užsieniečių vaidmenį ir nemokėdami kalbos atsidurtų svetimoje mokykloje. Pažinimas ateina per patirtį. Gebėjimo patirti kito žmogaus pasaulėjautą stokoja dauguma vienakalbių vaikų. Būna ir dar blogiau, kai pastarieji, paskatinti savo tėvų, kartais nutaria, kad mokykloje atsiradęs kitatautis gali trukdyti jiems siekti geresnių mokymosi rezultatų. Galime drąsiai daugumos kultūros atstovus nuraminti: daugybė atliktų tyrimų rodo, kad kalbančių tik viena kalba vaikų akademiniai pasiekimai nenukenčia, jeigu klasėje yra dvikalbių vaikų, net jei kurį laiką jų pamokoje yra kalbama ar dėstoma kita kalba. Lingvistinė įvairovė plečia akiratį, suvokimo ribas, toleranciją ir smalsumą. Taigi, vienakalbių vaikų nesugebėjimas suprasti nekalbančiojo jų kalba gali išprovokuoti ne visada taktišką bendraamžių pokalbį. Ir nors iš pažiūros

tai dažnai tik nekaltas smalsumo paskatintas elgesys, jis gali būti skaudus ir net stabdyti dvikalbystės vystymąsi.

Aš labai norėčiau sužinoti, ką jie apie mane galvoja. Jų elgesys dažnai būna keistas. Aš nežinau, kodėl. Tyčiojasi paslapčiom, aš matau, kad nemėgsta manęs. Čia yra daug užsieniečių, bet ne lietuvių. Jaučiu, kad kažką blogo galvoja, vadina... Man negerai, nueinu, pasitraukiu, dažnai jaučiuosi keistai. Svetima...

(14 m.)

Po kelerių metų mokykloje emigrantų vaikams gerai išmokus antrąją kalbą ir susiradus bendraminčių draugų, situacija sparčiai keičiasi. Savivertė pakyla, nemalonūs išgyvenimai tampa patirtimi ir taip transformuojasi į gerą patirtį, suteikiančią moralinę teisę padėti kitiems panašioje situacijoje, būti kalbiniais diplomatais tarp skirtingai mąstančių, girdinčių ir kalbančių žmonių.

Aš pastebėjau, kad vienakalbiai nevertina atskirų kalbų. Jų požiūris į jas kažkoks ribotas, jų nuomone, yra jų kalba ir kitos kalbos. Suprask, anglų pagrindinė, o visos kitos kažkur aplink ją, dar viename bloke. Universitete turiu draugę iš Velso su velsietišku vardu. Eilinį kartą vienakalbiai paklausę, koks jos vardas, paprašo, ar negalėtų normaliai išstarti. Tarsi ji būtų švepla ir tarsi tai būtų jos problema, o ne jų. Jie nesuvokia arba tiesiog

*nežino, jog yra dar ir kitų garsų, tokių kaip velsietiški.
Jeigu tu žinai tik vieną kalbą, tu turbūt ir mąstai tik tos
kalbos ribose.*

(Ieva, 18 m.)

JEI GIMTOJI KALBA PRARADO SAVO VERTEĘ, JĄ REIKIA ATSTATYTI

Noras išlaikyti savivertę, orumą, savo etninę identitetą, taip pat ir ryšius su savo šeima, emigrantų vaikams nepaprastai sunkus uždavinys. Kiekvieno žmogaus savasties formavimo ir socialinio prisitaikymo procesas gali skirtis, bet tyrimai rodo, kad dauguma emigrantų atitinka asimiliacijos, noro supanašėti modelį, kuris, kaip jau žinome, spartina gimtosios kalbos nykimo procesus. Tad yra tik vienas kelias iš tokios situacijos – nesiveržti būti kaip visi: „buvimas kitokiu turi tapti vertybe dvikalbėje šeimoje“ (Fillmore, 2000), o ne bėda ar nesusipratimu.

Aš bendrauju su šeimomis, kurių vaikai augo dvikalbėje aplinkoje, jie puikiai susitvarko su abiem kalbomis, per kelias sekundes persijungdami iš vienos kalbos į kitą ir tikrai teikdami daug džiaugsmo namiškiams. Baigė universitetus. Turi darbus. Tai pats tikriausias pavyzdys visiems galvojantiems, kad dvikalbystė gali būti kažkokia problema.

(Margarita, 30 m.)

Akivaizdu, kad norint užauginti dvikalbius vaikus emigracijoje dvikalbystė šeimoje turi tapti prioritetu. Tuomet vaikai augs didžiuodamiesi savo etninėmis šaknimis, išmoktomis kalbomis, gebėjimu būti kalbiniais tarpininkais daugiakultūroje socialinėje aplinkoje, gebėjimu džiaugtis tuo, ką paveldėjo ir įgijo iš savo tėvų bei senelių. Gimtoji kalba angliškai įvardijama „mother tongue“, kas pažodžiui verčiama kaip „motinos kalba“. Manau, jog istoriškai taip susiklostė, kad Jungtinėje Karalystėje gimtoji kalba yra ypač gerbiama ir puoselėjama. Čia kiekvienas save gerbiantis pilietis žino, kad savivertės ir saugumo jausmas, ryšiai su šeima ir visuomene, socialinė ir ekonominė gerovė yra glaudžiai susijusi su gimtosios kalbos mokėjimu. Jei gimtoji kalba vieną dieną dėl kažkokių priežasčių prarado savo vertę, reikia ją atstatyti.

Mano sūnaus mokykloje yra keturmetė mergaitė, kuri viešai visiems skelbia, kad yra pusiau graikė ir pusiau britė. Jos mama škotė, o tėtis graikas. Mergaitė sako, kad dėl to turi daug visokių talentų. Nors ir vaikiška, bet aiški ir stipri motyvacija rodo, kad vaikas vertina ir didžiuojasi tuo, kas yra ir ką perėmė iš tėvų.

(Rita, 36 m.)

Ne, aš neišaukštinu lietuvių kalbos labiau už kitas, bet pasakiau taip, kad mūsų kalba įgautų vertės vien dėl to, kad mūsų yra tik mažuma, bet ta mažuma gali išmokti ir kalbėti net dviem kalbomis. Aš pabrėžiu tai savo

vaikui. Tik su tais, kuriems nepavyksta kalbėti dviem kalbomis, teks kalbėti angliškai. Man svarbu, kad mano vaikas žinotų, jog tai, ką jis įgijo, turi būti vertinama.

(Simona, 29 m.)

Nors dvikalbystė yra neabejotinai vertinga tėvų įskiepyta dovana vaikams, kol jie maži, ji teikia nepaprastai daug džiaugsmo. Paaugliai jau gali atsisakyti kalbėti lietuviškai ir nesieti savęs su Lietuvos kultūra. Panikuoti neverta. Jei dvikalbystė buvo puoselėjama daug metų, ji nepraps. Tikėtina, kad praėjus tam tikram laikui (kiekvienam individualiai), susiklosčius palankesnėms aplinkybėms silpnosios kalbos vartojimui, kalba vėl atgims visos šeimos džiaugsmui.

Mūsų nerašyta taisyklė yra tokia: mes negalim, nenorim ir neturim būti tokie kaip kiti, tad su visais, kurie moka lietuviškai, kalbame tik lietuviškai, o su tais, kurie nemoka, lietuviškai ir angliškai. Aš noriu, kad jis ateityje didžiutųsi tuo, ką gavo gimdamas – lietuvių kalbą.

(Simona, 29 m.)

Kurį laiką nebendraudami su gimtosios kalbos vartotojais bendraamžiais vaikai, ypač paauglystėje, greitai atsisako nereikalingos kalbos. Taip dauguma vaikų, kurie gimė Lietuvoje ir vos keletą metų mokėsi angliškoje mokykloje, netrukus pradeda tarpusavyje kalbėti angliškai. Ne visada tai susiję su gimtosios kalbos nykimu. Vaikai

gali tiesiog kurį laiką praktikuoti galimybę būti tokie patys kaip dauguma jų bendraamžių: nori kalbėti jų kalba, klausytis tos pačios muzikos, rengtis panašiu stiliumi ir pan. Tad tėvų pastangos priversti vaikus kalbėti tik lietuviškai kartais gali atrodyti absurdiškos. Visi žmonės tarpusavyje bendrauja ta kalba, kurią moka geriausiai. Ir jei gerai mokame dvi ar tris kalbas, tai patys nusprendžiame, kur, su kuo ir kada jomis šnekėti. Jei vaikai su tėvais ir seneliais kalba jų gimtąja kalba, supranta juos ir patys yra suprasti – džiaugsmas visai šeimai. O jei su seserimis, broliais ir draugais kalba ta kalba, kuri yra praktiškesnė jų gyvenamoje aplinkoje ir artimesnė bendravimo konteksto atžvilgiu – didelis akademinis pasiekimas. Pagal statistiką (Fillmore, 2000), pirmoji emigrantų karta gimtąją kalbą dažniausiai išsaugo. Antroji išsaugo jau tik iš dalies. (Amerikoje tik vienetai emigrantų šeimose gimusių vaikų gali bendrauti tėvų gimtąja kalba.) Na, o trečioji karta senelių gimtosios kalbos labai retai mokosi ar ją supranta. Taigi, realiai įvertinę naujus lūkesčius, materialinę ir socialinę gerovę tėvai gali nuspręsti, kad šeimoje visiems geriau kalbėti viena kalba. Jų sprendimą turime gerbti. Visgi dėl savo ramybės turime gyventi taip, kad žinotume, jog padarėme viską, ką galėjome ir turėjome padaryti norėdami užauginti dvikalbius vaikus. Kad atėjus laikui ramia sąžine galėtume leisti vaikams patiems nuspręsti, kaip, kur ir su kuo jiems visomis kalbinėmis dovanomis dalytis.

Dažnai galvoju, ką vaikui duos tos kalbos. Man labai svarbu išlaikyti savo šaknis, kad grįžus į Lietuvą mano vaikas susikalbėtų su giminėmis. Dabar aš kaip mama sprendžiu vaiko kalbų pasirinkimą. Užaugusi ji galės rinktis pati, aš neprieštarausiu.

(Margarita, 30 m.)

Džiugu, kad dauguma šeimų vertina dvikalbystę, puoselėja ją, siekia žinių, ieško įvairiausių galimybių, kaip ir kur pirmąją kalbą vartoti. Steigia savaitgalines mokyklėles, vaikų klubus, dalyvauja bendruomenės renginiuose, džiaugiasi ir pažymi savo atžalų lingvistinius pasiekimus. Gimtajai kalbai išlikti emigracijoje yra sunku, tačiau įmanoma. Ji ilgai išlieka gyvybinga tose šeimose, kurios įsisąmonina, kad dvikalbystė yra turtingesnio šeimos gyvenimo, geresnės vaikų ateities pamatas.

Aš jau universitete viską žinojau apie kalbų įsisąmoninimo procesus ir visada svajojau auginti dviem kalbomis kalbantį vaiką. Ir gavau, ko norėjau!.. Ir man malonus šis pasirinkimas, nes matyti augantį ir laisvai dviem kalbomis bendraujantį vaiką yra nesibaigiantis džiaugsmas...

(Diana, 29 m.)

GIMTOSIOS KALBOS ERDVĘ SAVO VAIKAMS KURKIME PATYS

„Facebook“ sukūriau Alikantės lietuvių grupę ir ten skelbiau apie klubo susitikimus. Susitikdavome kartą per mėnesį vis kito miesto parke. Per susitikimus tėvams dalindavau anketas bendriems poreikiams išsiaiškinti. Klausimai buvo apie vaikų amžių, kalbos lygį, kalbines strategijas šeimose, ar vaikai lankytų lituanistinę mokyklą Alikantėje, apie strategiškai patogią vietą, užsiėmimų dažnį ir t. t. Klubo susitikimuose drauge su kitomis mamomis sugalvodavome įvairios veiklos: dainuodavome, šokdavome rateliuose, žaisdavome įvairius žaidimus, paruošdavome vaikams darbelių, švęsdavome šventes. Netrukus išaiškėjo, kad didžioji dauguma sutiktų tėvų pritaria mokyklos steigimui Alikantėje. Dėl patalpų kreipiausi į savivaldybę. Buvo didelis užsidegimas, noras, tikėjimas, kur besibeldžiau, visos durys iš karto atsidarydavo. Dabar esame nuostabi komanda.

*(Elena Vaičiulytė, Alikantės lituanistinė mokykla
„Draugystė“)*

Lituanistinių grupelių, klubų bei savaitgalinių mokyklėlių kūrimai emigracijoje yra pats efektyviausias

būdas šeimoms su vaikais susiburti lietuviškoje aplinkoje ir praktiškai palaikyti gimtąją kalbą. Užtenka vienai aktyvesnei mamytei ar tėveliui susikviesti pažįstamas šeimas į bibliotekos vaikų skyrių, vietinę bažnyčią arba tiesiog į namus – ir grupelė jau sukurta. Sutartinai nusprendus, kokia veikla visi kartu norėtų užsiimti, belieka aptarti, kada ir kiek laiko tai galėtų trukti. Kai grupelė jau suburta, reikia pasiskirstyti, kas ir už kokią veiklos dalį bus atsakingas. Pavyzdžiui, viena mama pasiruoš darbeliams, kita dainelę prisimins, trečia mankštą praves, ketvirta ateis anksčiau, duris atrakins ir arbatinuką užkais. Paprasta veikla turėtų būti prieinama ir suprantama kiekvienam. Jei grupė maža, geriau rinktis kieno nors namuose, jei didesnė – eiti į bibliotekos vaikų skyrių. Jei susibūrė daugiau nei 10 šeimų, galima kurti vaikų klubus, steigti mokyklėles ir net pageidaujamas organizacijas. Medžiagos vaikų užsiėmimams gausu internetinėse svetainėse. Pavyzdžiui, „Austėjos bloge“ galima rasti idėjų darbeliams daugybei metų į priekį, su nuosekliais aprašymais ir net su nuotraukomis, kaip ir iš ko viską gaminti. Daivos tinklaraštyje „Šešios žąsų“ siūloma daug išradingų mokomųjų priemonių, interaktyvių žaidimų, susijusių su kalbos vystymu ankstyvame amžiuje. Mokyklėlei reikės rasti pedagogų. Mokytojas, be įgytų kvalifikacijų, dar turės suprasti daugumos kultūros ypatumus ir jų įtaką šioje šalyje gyvenantiems ir besimokantiems emigrantų vaikams. Privalės būti kūrybingas, plačių pažiūrų, gebantis įgytą patirtį pritaikyti liuanistinėje veikloje.

Aš nemanau, kad vadovėliai lituanistinėje mokyklėlėje būtini. Mokytojo kvalifikacija emigracijoje taip pat ne visada vertinga, svarbiau – kūrybiškumas.

(Simona Staputienė, Londono lituanistinė mokykla „Mano pirmieji mokslo metai“)

Savaitgalinės mokyklėlės, įvairi klubinė veikla emigracijoje atsveria gimtąją kalbą daugumos kalbos atžvilgiu. Jų programos pritaikytos emigrantų vaikų poreikiams, nes vaikui praleidus penkias dienas bendrojo lavinimo mokykloje norisi, kad savaitgaliai būtų džiaugsmingi, turiningi ir atitiktų įvairaus amžiaus vaikų poreikius. Visgi vaikai kartais atsisako eiti į lietuviškus užsiėmimus motyvuodami tuo, kad tenyktė veikla jiems neįdomi arba svetima. Tuomet mums, tėvams, reikia atkreipti dėmesį į savo lituanistinę poziciją. Ar šeimos pokalbiuose aptariami užsiėmimai atitinka įsivaizduojamos lituanistinės bendruomenės įvaizdį. Jei tėvai skatina vaiką lankytis lietuviškose grupelėse, bet dėl kitų turimų prioritetų negali jo vesti į užsiėmimus, vaikui reikės daugiau laiko prisijaukinti aplinką, užmegzti draugystės ryšius. Jei žinome, kad savaitgalį mūsų vaikų laukia lituanistinė veikla, reikia pasistengti visus turimus reikalus atlikti ne vaiko socialinės ir kalbinės gerovės sąskaita. Ypač svarbu, kad vaikai, kurie neseniai atvyko į naują šalį, nejaustų staigios atskirties nuo visko, kas buvo artima ir sava. Vaikų poreikis susitikinėti su tokios pačios kalbinės patirties turinčiais draugais yra lygiai toks pat svarbus kaip ir tėvams. Tai žinodami

turime remti tiek susibūrusias, tiek besikuriančias naujas bendruomenes, kad jos klestėtų ir būtų šalia mūsų, mūsų vaikų ar kitų tokios pačios patirties ieškančių žmonių.

Mes į lietuvių klubą einame kaip į šventę. Laukiam to savaitgalio, vaikai vis klausinėja, kiek liko iki šventės... Ateini, tavęs, pasirodo, visi laukia, džiaugiasi, kad atėjai, vaišina, nieko nesitiki. Tas jausmas, kad esi laukiamas kartu su vaikais svetimose šalyje, tikrai malonus.

(Aistė Laurišonienė, Jorko vaikų ir tėvelių klubas)

Bendruomenėse žmonės yra reikalingi vieni kitiems, todėl kiekvieno žmogaus apsilankymas visada laukiamas. Be abejo, nemandagu tėvams nurodinėti, kad eitų į lituanistinius susibūrimus, taptų savanoriais ar finansiškai remtų bendruomeninę veiklą, tačiau paskatinti, parodant pasitikėjimą ir džiugesį, visada verta.

Jei žmogus nenori nieko savo gyvenime keisti, tai netgi patys rimčiausi ir svariausi argumentai negali priversti jo pakilti iš vietos. Vienintelė išeitis – pažadinti norą veikti.

(Margarita Lebedeva, Lidso lietuvių bendruomenė)

Jungtinėje Karalystėje vaikų dienos centrai atviri visoms šeimoms su mažais vaikais. Į angliškas mažųjų grupes dažniausiai renkasi ir su vaikais užsiima nenuilstančios mamos. Sukurti tokią pat lietuvišką mažylių grupę ir

naudotis visomis centro privilegijomis gali ir kitataučių grupelės. Užtenka mamai ar tėčiui nueiti į artimiausią vaikų centrą („Children Center“) ir pasiteirauti, kokius dokumentus reikia užpildyti, kad tam tikromis dienomis ir valandomis būtų atidarytos durys. Nuomos mokėti tokiuose centruose nereikia, tačiau veiklą pageidautina vykdyti darbo dienomis, ne savaitgaliais. Vaikų centrai žavi savo turtingumu: žaislų įvairove bei švietėjiškų priemonių gausa kūrybiškai veiklai. Pradėjus veiklą patartina išlikti budriems ir nepamiršti, kad susirenkame dėl vaikų. Jei susibūrimai tenkins tik tėvų poreikį lietuviškai pabendrauti arba susirasti panašios patirties turinčių draugų, tokios grupelės ilgai neišsilaikys.

Man kaip mamai mano kalba yra ir svarbiausia, ir gražiausia, ir natūraliausia, aš nesugebu išreikšti visų savo jausmų angliškoms frazėms, todėl ir buriu – dėl saviraiškos. Su vaikais kalbame, žaidžiame, dainuojame tik lietuviškai, tikimės, kad jie visada mus supras.

(Agnė Matijaškaitė, Mančesterio mažųjų klubas)

Šiuo metu įvairiose pasaulio šalyse sėkmingai veikia gausus būrys lituanistinių mokyklų. Jos bendrauja tarpusavyje, dalijasi mokymosi priemonėmis, metodine medžiaga, vienos kitoms padeda, buriasi, aktyviai bendrauja ir bendradarbiauja.

Švietimo, mokslo ir sporto ministerijos internetiniame puslapyje galima rasti užsienyje veikiančių lituanistinio švietimo mokyklų registrą, lituanistinių švietimo tarybų sąrašą, yra sukurta „Facebook“ grupė „Lituanistinio neformaliojo švietimo mokyklų forumas“, kur dalijamasi informacija, sukurta VšĮ Lituanistinių mokyklų asociacija, atstovaujanti lituanistinių mokyklų interesams. Lituanistinių mokyklų mokytojams nuolat organizuojami įvairūs kvalifikacijos kėlimo kursai.

Tad ir toliau kurkime lietuvišką erdvę, palaikykime vieni kitus, nesustokime pusiaukelėje, dalyvaukime jau susibūrusių bendruomenių veikloje ir sėkmingai auginkime dvikalbius bei daugiakalbius vaikus.

APIBENDRINTI PRAKTIŠKI PATARIMAI, KAIP IŠLAIKYTI GIMTĄJĄ KALBĄ

Man teko įrodinėti savo trejų metų vaikui, kad jis turi kitą močiutę Lietuvoje, nes paskutinį kartą ją matė prieš metus. „Aš turiu tik vieną močiutę Anglijoje – šaukė, – tik vieną!“ Teko priminti, iš kur serbentų uogienė, kas mezgė kojines, dar kartą pasakyti, kad iš močiutės par-sivežėm. Tada išgirdau: „Tavo mamytė juos mums davė.“ Skaipas ir telefonas namie tuoj suaktyvėjo.

(Loreta, 44 m.)

- Būkite nusiteikę su savo vaiku visada ir visur kalbėti gimtąja kalba.
- Ugdykite vaikų suvokimą, kad kalbų mokėjimas yra vertybė.
- Nepamirškite, kad įgytos žinios gimtąja kalba niekur nedingsta vaikui pradėjus kalbėti antrąja kalba.
- Stiprinkite vaiko gimtosios kalbos žinias, taip spartinsi-te antrosios kalbos įsisavinimą.

- Naujoje aplinkoje aplinkinius perspėkite, kad su savo vaiku kalbate šeimos gimtąja kalba.
- Neabejokite gimtosios kalbos svarba ir nauda vaikams.
- Nepainiokite kalbų bendraudami su vaikais.
- Sudarykite vaikams galimybių susitikti su bendraamžiais gimtosios kalbos vartotojais.
- Lankytės tėvų gimtinėje, kvieskitės iš ten draugų į svečius.
- Sekite ir valdykite kalbų vartojimo procesus, bet neskubėkite taisyti kiekvieno žodžio. Būkite supratingi ir jautrūs.
- Nuolat skaitykite vaikams pasakas ir pasakokite įvairias istorijas iš savo patirties.
- Kartu su vaiku žiūrėkite televizijos programas, ypač angliškas, nebijokite įsiterpti, klausti, komentuoti.
- Aktyviai įsijunkite į vaiko gyvenimą žaisdami kartu su mažyliu gydytojus, gaisrininkus ir modeliuodami kitokias gyvenimiškas situacijas.
- Ieškokite auklės iš Lietuvos, dalyvaukite bendruomenės veikloje.
- Raskite arba patys kurkite gimtosios kalbos erdvę savo vaikams.
- Pasistenkite, kad pradėjęs lankyti mokyklą jūsų vaikas mokytusi skaityti abiem kalbomis arba pakaitomis viena po kitos.

- Pradėjus vaikui skaityti, dažniausiai viena kalba vaikas skaito geriau negu kita. Ieškokite knygelių pagal vaiko individualų kiekvienos kalbos mokėjimo lygį: jei gimtąja kalba sunkiau skaito, pirkite lengvesnio turinio knygeles.
- Skaitykite ir rašykite lietuviškai vaikui matant, taip skatinsite jį sekti savo pavyzdžiu.
- Namuose turėkite lietuviškų žurnalų, knygų, atvirukų, filmų, keliančių vaiko susidomėjimą gimtąja kalba.
- Raskite vaikui susirašinėjimo draugų Lietuvoje.
- Pasirašykite numatomų veiksmų planą dviejų kalbų balansui palaikyti, kad praktiniam gimtosios kalbos vartojimui liktų laiko.
- Palaikykite ir gerbkite abi vaiko kalbas vienodai, bet skatinkite ir aktyvinkite silpnąją.
- Paprašykite giminaičių ir artimųjų susilaikyti nuo prašymo atvykusių į Lietuvą vaikų pakalbėti angliškai. Vaikai dažnai tokį giminaičių smalsumą interpretuoja kaip gimtosios kalbos menkumą.
- Apdovanokite savo vaikus už kiekvieną jų kalbinį progresą, rodydami džiaugsmą ir pasididžiavimą.
- Nepamirškite savo gyvenamosios šalies bibliotekų. Pavyzdžiui, bibliotekos Jungtinėje Karalystėje noriai užsako ir atsisiunčia knygų iš Lietuvos.

- Tikėkite, kad tėvų požiūris į kalbas, jų vartojimą ir vertinimą vaikui yra svarbesnis ir įtakingesnis negu aplinkos.
- Venkite perfekcionizmo ir stenkitės, kad spaudimas kalbėti gimtąja kalba nesukeltų neigiamų emocijų. Jų perteklius gali išprovokuoti įvairias nerimo būsenas bei sukelti stresą.
- Jei gyvenate aktyvioje daugiakalbėje aplinkoje (dominuoja 3–4 kalbos), išsiaiškinkite, kurioms kalboms norėtumėte skirti prioritetą, jomis ir rūpinkitės labiausiai.
- Jei visos lituanistine veikla užsiimančios bendruomenės jums per toli, pasidomėkite, ar yra galimybių puoselėti gimtąją kalbą nuotoliniu būdu. Pavyzdžiui, virtuali lituanistinė Italijos mokykla kviečia prisijungti vaikus iš bet kurio Italijos regiono.
- Švietimo, mokslo ir sporto ministerijos internetiniame puslapyje ieškokite užsienyje veikiančių lituanistinių mokyklų bei lituanistinio švietimo tarybų sąrašo.

KALBĖTI, KALBĖTI, KALBĖTI

Kai gimė vaikas, man labai padėjo ligoninės sesutė. Atvirai pasakysiu, buvau sutrikusi ir nežinojau, kuria kalba kalbėti. Aš anglų kalbą moku puikiausiai, bet toji moteris iš karto suprato, kad nesu anglė. Ji pasakė: „Jei nori, kad vaikas kalbėtų dviem kalbomis, pradėk dirbti dabar: jis tave girdi, kalbėk tik lietuviškai su juo, dainuok tik lietuviškai ir nemanyk, kad vaikas tavęs nesupranta.“ Iš pradžių buvo sunku save perlaužti, kūdikėlis guli ant rankų, nieko nesako, o tu eini koridoriumi ir dainuoji: „Plaukia žąselė per ežerėlį...“

(Simona, 29 m.)

Ne paslaptis, kad ne visiems ir ne su visais kyla noras kalbėti, bet turime stengtis dėl savo vaikų. Dvikalbio vaiko auginimas reikalauja daugiau tėvų kalbėjimo ir aiškinimo nei auginant vienakalbį. Tad ką, kaip ir kur kalbėti. Štai keletas patarimų:

- Kalbėti su vaiku reikėtų kuo dažniau, žodžiu atsakyti į jo šypseną, įvardyti apkabinimus bei mylavimus.
- Pasakoti, ką veikiame, ką ketiname veikti netrukus. Kasdienę veiklą apipinti gimtosios kalbos vaizdingumu ir turtingumu.

- Kalbinkite vaiką keisdami sauskelnes, sodindami ant puoduko, aprenkdami ir nurengdami, įvardykite lietuviškai kiekvieną daiktą, kurį paliečiate.
- Įgarsinkite savo veiksmus kaip nebyliame filme: dabar keičiu tau kojinytes, ar jos patogios; dabar pilu sultis, ar pastebėjai, kokios jos spalvos; netrukus eisime į parką, parduotuvę, o ten pamatysime... Kalbėkite nuolat apie viską.
- Jei vaikas pirštu rodo į norimą pasiekti daiktą, iš karto jį įvardykite, apibūdinkite ir papasakokite, kur ir kam jis gali būti naudojamas.
- Jei vaikas susidomėjo jūsų papuošalais ar kitu daiktu, papasakokite, kiek jie kainavo arba kas juos padovanojo. Pasidžiaukite, kad parodė susidomėjimą.
- Nepradėkite kalbėti angliškai, jei vaikas jau dvejų metų, bet dar nedalyvauja jūsų pokalbiuose arba nepradėjo kalbėti, kaip jūs tikėjotės. Dvikalbystė jokių raidos sutrikimų nesukelia.
- Pasistenkite, kad vaikas būtų aktyvus, o ne pasyvus klausytojas. Labai svarbu, kad jūsų pokalbiuose atsirastų vietos klausimams.
- Visada po ranka turėkite lietuvišką knygelę ar žurnalą, kad traukinyje, autobuse, parke ar gydytojo laukiama jame galėtumėte sukurti vaikui gimtosios kalbos erdvę.
- Būkite kūrybingi: vaikui ko nors paklausus, pasistenkite, kad atsakymas būtų žymiai ilgesnis negu klausimas.

- Jei turite daugiau laiko, paįvairinkite savo pokalbius pasakų personažais, pavyzdžiui: „Dabar kalbėsiu kaip Raudonkepuraitė, žiūrėk, kokia graži jos kepuraitė.“ Pokalbis tampa žaismingas, o tai nėra labai sunku, kaip gali pasirodyti iš pirmo karto.
- Vaikai sparčiai mokosi kalbų pasitelkę jutimo organus. Pasiūlykite pauostyti gėlytę, papasakokite apie jos spyglius. Leiskite paliesti ledo kubelius ir papasakokite, kodėl žiemą žvėreliai ieško šilumos. Rodykite, aiškinkite, garsiai reikškite savo teigiamas emocijas.
- Verta sugalvoti žaidimų, padedančių išplėsti vaiko žodyną.
 1. Žaidimas traukinyje „Aš matau ir tu matai“. Pirmiausia mama sako, ką mato. Tada vaikas sako, ką mato jis. Laimi tas, kuris pastebi aplinkoje tokį daiktą ar objektą, kurio nepaminėjo kitas žaidėjas. Žaidimas vyksta maždaug taip: „Aš matau medį, o tu?“, „Aš matau mašiną, o tu?“ ir t. t.
 2. Žaidimas gydytojo laukiamajame „Kokia yra žirafa?“. Mama sugalvoja žodį ir paprašo vaiko jį apibūdinti. Tada vaiko eilė. Maždaug taip: „Aš sakau ŽIRAFĄ. Kokia ji?“ – „Didelė.“ – „Kaip namas?“ – „Ne, kaip medis.“ – „Dabar tavo eilė.“ Vaikai dažniausiai patys šaukia „mano eilė“.
 3. Laukiant autobuso galima pažaisiti lenktynes. Mama ir vaikas nusprendžia, kokios spalvos

pravažiuojančius automobilius skaičius. Laimi tas, kurio pasirinktos spalvos automobilių pravažiavo daugiausia (kol atvyksta autobusas).

- Aptarkite, kokį žaidimą žaidėte anksčiau ar kokiame parke lankėtės, kad įtvirtintumėte naujus žodžius.
- Rekomenduočiau įsigyti lietuvių kalba išleistą Heidemarie Brosche knygelę „170 žaidimų namuose ir keliaujant“ arba Jurgitos Jėrinaitės „Didžiąją žaidimų knygą“. Jose gausu trumpų ir greitų žaidimų, tinkamų žaisti namuose, kelionėje ar bet kokios pertraukėles metu.

JEI ŪGTELĖJĘS DVIKALBIS VAIKAS NEATSAKO JUMS GIMTĄJA KALBA

Aš dabar taip negalvoju, kaip anksčiau. Iš pradžių maniau, kad mano vaikas nenorės kalbėti lietuviškai, jaudinausi, laukiau. Jis prabilo, o paskui, vos penkerių metų būdamas, sugalvojo, kad tik Lietuvoje reikia kalbėti lietuviškai, o Anglijoje – angliškai. Ir vėl nerimauju...

(Natalija, 32 m.)

- Jei vaikas nei iš šio, nei iš to nusprendė su jumis pasikalbėti daugumos kalba, nesijaudinkite, tai greičiausiai laikinas dalykas, kurį nulėmė vaiko saviraiška ar tos akimirkos nuotaika. Priimkite tai kaip išbandymą ir duokite suprasti, kad atsakinėsite tik ta kalba, kuria visada su juo kalbate.
- Pasikalbėkite su vaiku, jei jis vengia kalbėti gimtąja kalba, pasistenkite suprasti, kodėl jis taip elgiasi. Dažniausiai susilpnėjęs gimtajai kalbai vaikai tiesiog tikrina, ar tėvai nenorėtų pereiti prie jiems lengvesnės kalbos.

- Būkite kantrūs, nes galimas daiktas, kad vaiko norui daug ir vaizdžiai jums ką nors papasakoti trukdo gimtosios kalbos vaizdingumo stoka. Pasakykite, kad suprasite netgi tada, kai pasakotojui pritrūks žodžių. Papildykite jo kalbą padėdami vaikui pasirinkti tinkamus žodžius.
- Jei vaikas su jumis pradėjo kalbėti daugumos kalba socialinėje aplinkoje, priminkite jam, kad turite SAVO tarpusavio kalbą. Negalvokite, ką aplinkiniai pamans, jei pastebės, kad jūs neprabilote vaiko pasirinkta kalba. Jų nuomonė yra jų reikalas.
- Nesutikite su teiginiu, kad Lietuvoje reikia šnekėti lietuviškai, o Ispanijoje – ispaniškai. Paaiškinkite, kad ten, kur yra lietuviškai kalbančių žmonių (visose pasaulio šalyse), ta kalba ir vartojama.
- Pasidomėkite, ar nenutrūkę draugystės ryšiai tarp jūsų vaiko ir jo draugų gimtosios kalbos vartotojų. Patikrinkite, kada ir kiek laiko jis su tais draugais bendravo.
- Papasakokite vaikui, kaip jūs jaučiatės, kai jis neatsako jums gimtąja kalba. Nesistenkite sukelti gailesčio. Ir toliau su vaiku bendraukite tik gimtąja kalba.
- Jei galvojate, kad neigiamą požiūrį ir nenorą kalbėti gimtąja kalba vaikas parsineša iš mokyklos, nedelskite. Nueikite pasikalbėti su mokytoju.

- Jei užtelėjęs vaikas tikina, kad jam lengviau šnekėti daugumos kalba, pasakykite, kad suprantate jį, bet pabrėžkite, kad tėvų kalba yra svarbesnė nei daugumos kalba. Priminkite, kokį kelią jis nuėjo, kiek vertybių įgijo, kol mokėsi dviejų kalbų (žr. skyrių „Dvikalbystės nauda“).
- Pasvarstykite apie kokį nors vertingą apdovanojimą (tarkim, vandens parkas su draugais Lietuvoje!), kuris paskatintų vaiką grįžti prie gimtosios kalbos vartojimo.
- Jei vaikas kategoriškai atsisako kalbėti gimtąja kalba, gali būti, kad aplinkos kalba jau yra tapusi jo dominuojančia kalba. Tuomet ilgesnės atostogos Lietuvoje prisidės prie gimtosios kalbos atgimimo.
- Mišri šeima, kurioje vienas iš sutuoktinių nemoka antrosios šeimos kalbos ir visada lieka nuošalyje vaikui ją vartojant, gali turėti neigiamos įtakos dvikalbystės vystymuisi. Pavyzdžiui, vaikas gali norėti būti toks, kaip tėtis – vienakalbis.
- Jei mama arba tėtis jaučia, kad jos ar jo ir vaiko gimtoji kalba tampa skirtinga, reikia pervertinti šeimos prioritetus ir priimti atitinkamus sprendimus. Kalbų maišymas žalingas abiem kalboms.
- Jei gyvenate daugiakalbėje aplinkoje, nesitikėkite, kad vaikai vienodai kalbės keturiomis kalbomis. Kalbų vystymasis priklausys nuo to, kiek turiningo laiko vaikas praleis kiekvienoje kalbinėje aplinkoje.

ATMINTINĖ EMIGRUOJANTIEMS SU VAIKAIS

Atvykom aplankyti tėčio ir jau vakare, virtuvėje, netyčia išgirdau tėvus kalbant, kad namo nebegrįšim. Niekas manęs neklausė. Persikų pripirko, sakė, kad čia bus geriau. Taip staiga tapau užsienietė.

(13 m.)

- Nusprendus emigruoti į kitą šalį reikia pamokyti vaikus ir pasimokyti patiems tos šalies, į kurią vykstate, kalbos, bendrais bruožais susipažinti su naujos šalies kultūra bei istorija (padės internetas, turistams skirtos brošiūros).
- Reikia žinoti, kur atvykę galėsite kreiptis pagalbos ištikus nelaimėi, kas padės praradus darbą, susirguus vaikams.
- Vaiką, nemokantį šalies kalbos, būtina padrąsinti, pasakyti jam, kad tas, kas gerai moka vieną kalbą, greitai išmoksta ir antrąją.
- Nuvedę vaiką į mokyklą įsitikinkite, kad jis žinos, į ką kreiptis pagalbos, jeigu bus užgauliojamas dėl kalbinių, kultūrinių ar kitokių skirtumų.

- Patartina atsivežti trumpą pasikalbėjimų žodynelį, kad vaikas jį galėtų nešiotis į mokyklą tiek, kiek reikės.
- Turėti didelį lietuvių–anglų kalbų žodyną. Jis ne tik pravers vaikui sparčiau mokytis naujos kalbos, bet ir pagelbės tėvams, norintiems padėti vaikams atlikti namų darbus.
- Pasidomėti tos šalies, į kurią ketinate vykti, mokyklos taisyklėmis. Pavyzdžiui, Jungtinės Karalystės mokyklose vaikui susirgus reikia tą patį rytą informuoti mokyklą. Ir taip kiekvieną rytą, kol pasveiksta. Jei su vaiku išvažiuosite atostogauti ne mokyklinių atostogų metu nors vieną dieną – susilauksite finansinės nuobaudos.
- Rekomenduotina tėvams pasidomėti adaptacijos keliais nesklandumais naujoje šalyje ir pasinaudoti gerąja patirtimi.
- Patartina iš anksto pasirūpinti (susiiekti internetu su vietinėmis bendruomenėmis), kaip atvykus teks prijungti telefonus, internetą ir kitas būtinas komunikacijos priemones.
- Atvykus apsilankyti artimiausioje lietuvių bendruomenėje: susirasti naujų draugų, pasidalyti rūpesčiais naujoje šalyje, gauti reikiamos informacijos.
- Ieškoti vaikui socialinės aplinkos (renginiai, klubai, būreliai), atitinkančios jo amžių, kad vaikas girdėtų naują kalbą ir galėtų ramiai, nuosekliai prisitaikyti naujoje aplinkoje.

- Atsivežti arba atsisiųsti vaiko mėgstamų knygų, muzikos instrumentų ir kitų jam mielų laisvalaikio atributų.
- Stengtis palaikyti glaudžius ryšius su artimaisiais, kad jie bendrautų su vaikais kaip ir giminėje (be abejojimo, komunikacijos priemonės bus kitokios), domėtusi jų nauja patirtimi.
- Prieš išvykstant susitarti su giminėmis ar draugais, kad atsiųstų vaikams lietuviškų knygų, filmų, žurnaliukų, kurie palaikytų gimtosios kalbos gyvavimą.
- Visomis išgalėmis padėti vaikams išlaikyti draugystės ryšius su paliktais draugais giminėje. Paprašyti draugų tėvų, kad paskatintų vaikus susirašinėti, kad išleistų juos atvykti į svečius.
- Žinoti, kad nuotoliniu būdu galima ir toliau tęsti mokslus pagal Lietuvos bendrojo lavinimo programas. Pavyzdžiui, nemokamai nuotoliniu būdu kviečia mokytis Vilniaus Ozo gimnazija, www.ozogimnazija.lt.

PADEKA

Viskas čia apie tą stiprybę – stiprybę pradėti, tęsti, nesustoti pusiaukelėje. Taip gyveno mano mama, taip gyveno mamos mama. Neabejoju, kad ši stiprybė keliauja visų emigravusių mamų venomis. Lenkiu galvą prieš jūsų gebėjimą išsipareigojimų kupiną gyvenimą paversti kasdieniu džiaugsmu.

(Loreta, 44 m.)

Dėkoju visoms šeimoms ir jų nuostabioms atžaloms, atvirai ir nuoširdžiai prisidėjusioms prie šios knygos atsiradimo ir pakartotinio jos išleidimo. Visiems, tikėjusiems, kad individualios patirtys gali būti naudingos dvikalbius vaikus auginančioms šeimoms: Agnei Matijaškaitei, Simonai Navickaitei, Margaritai Barskietytei, Editai Bytautaitei, Vilmai Patapovienei, Martynai Seiliūtei, Martynai, Gerdai ir Domantei Šataitėms, Dianai Katauskaitei, Valdemarui Balsevičiui, Vestai Balsevičiūtei, Lianai Juozapaitytei, Aronui Mir, Juditai Stanikūnienei, Kristinai Jokšaitėi, Lijanai ir Arūnui Jokšams, Ievai Rusytei, Aleksandrui Widdup, Agnietei Šarkaitei, Benui Hudui, Tomui Lawtonui, Evitai Patapovaitei, Aistei ir Povilui Laurišoniams, Amandai ir Vanesai Laurišonytėms, Nijolei Gasiūnas, Rūtai Mačiulytei, Elenai Vaičiulytei, Margaritai Lebedevai-Poluboczek, Daivai Dočkienei, Simonai Staputienei ir Saksonai Rudavičienei.

PABAIGA

Tikiuosi, kad šis žinių ir patirties rinkinys pasitarnavo tiems, kurie turėjo klausimų ir ieškojo į juos atsakymų. Kam kyla abejonų ir kas ieško pabrąsinimų, gali pasinaudoti kitų asmenine patirtimi – panašia į mūsų visų. Kiekvieno individuali patirtis atskleista su pagarba, suvokiant, kad ji buvo, yra ir bus kintanti. Pavyzdžiui, tai, kas kėlė žmonems nerimą vakar, gali būti tolima praeitis šiai knygai pasirodžius. Beveik visi suaugusiųjų vardai buvo pakeisti siekiant išsaugoti konfidencialumą. Išsakytos nuomonės viešinimui neprieštaravo nė vienas psichologiniame tyrime dalyvavęs asmuo. Su vaikais buvo bendraujama gavus tėvų sutikimą ir pasiteiravus jų pačių. Jų vardai nėra minimi. Neabejoju, kad knygelėje cituojamos emigravusių šeimų patirtys ir net mokslinių tyrimų duomenys gali būti ginčytini ir diskutuoti. Svarbu, kad kiekviena diskusija paskatintų siekį dalytis gerąja patirtimi, turtintų ir stiprintų šeimas, auginančias dvikalbius ir daugiakalbius vaikus.

Kiekvienoje šeimoje vaiko dvikalbystės vystymosi procesas yra unikalus ir nepakartojamas. „Visada girdėjau dvi kalbas: viena buvo mamos, kita tėčio, arba viena buvo tėvelių ir draugų, kita – aplinkui gyvenančių žmonių.“ Jau ūgtelėję vaikai panašiai apibūdina dvikalbystės

.....

įsisavinimo procesus. Juokauja sakydami, kad kartais tos kalbos lenktyniauja tarpusavyje, bet dažniausiai yra paskirstomos, kuri, kuriuo atveju arba su kuriais žmonėmis labiau tinka. Vaikai dažniausiai įsisąmonina kalbas žaisdami, įsijungę į smagią švietėjišką veiklą ar kitus jų poreikius atitinkančius malonius veiksmus. Tie veiksmai naudingi, jeigu teikia džiaugsmo visai šeimai. Blieka tikėtis, kad ši knyga prisidėjo prie džiaugsmo, pasibelsdama į tų šeimų duris, kurioms sukaupia patirtis naudinga.

Jūsų nuomonė dvikalbystės temomis visada laukiama el. paštu loretavilkyte4@gmail.com.

ŽODYNĖLIS

Antroji kalba – kalba, įgyta vėliau negu gimtoji kalba.

Daugumos arba **bendroji kalba** – kalba, kuria kalba dauguma tos šalies, kurioje žmogus gyvena, gyventojų.

Dominuojanti kalba – kalba, kurią individas moka geriausiai.

Kalbų asimiliacija – kalbų suvienodėjimas.

Kalbų interferencija – vienos kalbos įtaka kitai kalbai.

Kalbų įsisąmoninimas – kalbos išmokimas natūralioje aplinkoje, natūraliai ją girdint ir vartojant.

Kalbos sustabarėjimas – būseną, kai kalba nustoja vystytis ir netobulėja.

Mažumos kalba – kalba, kuria kalba maža žmonių grupė, pavyzdžiui, žmonės emigrantų bendruomenėje.

Pirmoji arba **gimtoji kalba** – kalba (arba kalbos), kurią žmogus išmoko kūdikystėje.

Puskalbystė – procesas, kai kalba (arba kalbos) suprantama tik buitiniu lygiu.

Užsienio kalba – kalba, kurios išmokstama mokykloje, kursuose, universitete.

NAUDOTA LITERATŪRA

Andersson, S., Cunningham-Andersson, U. (2004) *Growing up with two languages*. Routledge Press. 2nd edition. London & New York.

Baker, C. (1995) *Attitudes and Language*. Multilingual Matters Ltd. England.

Baker, C. A. (2007) *Parents and Teachers' Guide to Bilingualism*. 3rd edition. Multilingual Matters Ltd. England.

Bialystok, E. (2011) Reshaping the Mind: The Benefits of Bilingualism. *Journal of experimental Psychology*. Canada. 4, 229–235.

Bialystok, E. (2014) *Getting Old in Two Languages: How Bilingualism Affects Memory and Ageing*. Public lecture at Newcastle University.

Cummins, J. (2010) *Bilingual Children's Mother Tongue: Why is it Important For Education?* University of Toronto.

Cunningham, C. (2018) Why teachers shouldn't be afraid of other languages being spoken in the classroom. *The Conversation*. <https://theconversation.com/why-teachers-shouldnt-be-afraid-of-other-languages-being-spoken-in-the-classroom-95244>

- Cunningham, C. (2019) The inappropriateness of language: discourses of power and control over languages beyond English in primary schools, *Language and Education*. 33:4, 285–301.
- Danilavičius, J. (2008) *Zylutė, Genelis, Volungė*. Skaitymo pradžiamoksliai. Šviesa, Kaunas. Lietuva.
- Fillmore, L. W. (1991) When Learning a Second Language Means Losing the First. *Early Childhood Research Quarterly*. 6, 323–346.
- Fillmore, L. W. (2000) Loss of Family Languages: Should Educators Be concerned? *Theory Into Practice*. 4, 201–210.
- Fishman, J. A. (1980) Bilingualism and Biculturism as Individual and Social Phenomena. *Journal of Multilingual and Multicultural Development*. 1, 3–15.
- Fishman, J. A. (1991) *Reversing Language Shift*. Multilingual Matters. Ltd. England.
- Gillespie, J. (2012) Lost in Evolution – 500,000 languages gone and counting. *The Sunday Times*. 11.12.
- Kouritzin, S. G. (2000) A Mother's Tongue. *Tesol Quarterly*. 2, 311–324.
- Ladegaard, H. J. (2000) Language attitudes and sociolinguistic behaviour: Exploring attitude-behaviour relations in language. *Journal of Sociolinguistics*. 4/2, 214–233.
- Lange, de C. (2012) My Two Minds. *Journal of NewScientist*. 3, 31–33.

Lituanistinės mokyklėlės „Mano pirmieji mokslo metai“ internetinis puslapis www.ltlt.lt/naujienos/su-ivisapusisko-augimo-metais/.

Myles, C. (2003) *Raising Bilingual Children*. Parent's guide press. Los Angeles.

Nicoladis, E., Charbonnier, M., Popescu, A. (2006) Second Language/Bilingualism at An Early Age with Emphasis on Its Impact on Early-Cognitive and Socio-Emotional Development. *Encyclopedia on Early Childhood Development*.

Phinney, J. S. (1989) Stages of Ethnic Identity Development in Minority Group Adolescents. *Journal of Early Adolescence*. 9, 34–49.

Steiner, N., Hayes, S. (2009) *7 Steps to Raising Bilingual Children*. Amacom. America.

Thomson, A. (2012) Get of this island and learn to speak foreign. *The Times*. 11, 20.

Toppelberg, C. O., Tabors, P., Coggins, A., Lum, K., Burger, A. (2005) Differential Diagnosis of Selective Mutism in Bilingual Children. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*. 44(6) 592–595.

Vilknytė, L. (2013) Bilingualism in the family: joys and responsibilities. TILTAS. *Journal of the British-Lithuanian Society*. 9–12.

Žinių radijas. Aktualioji kultūra. 2014-03-06.

Wang, X. L. (2011) Learning to read and write in the multilingual family. Multilingual Matters. Ltd. Great Britain.

Wei, L., Dewaele, J., Hausen, J. (2002) *Opportunities and Challenges of Bilingualism*. Mouton de Gruyter. Berlyn and New York.

Wu, C. H. (2005) Attitude and Behaviour toward Bilingualism for Chinese Parents and Children. Somerville. Cascadilla Press.

Prisipažinsiu, kad gimus kūdikiui jau žinojau, kokia kalba mudu kalbėsime tarpusavyje – lietuvių. Su tėčiu – jo kalba. Toks įsitikinimas lydi ir dabar. Tomui jau 13, o Kristinai 9 metai. Abu gimė užsienyje, tad reikėjo nemažai darbo įdėti, kad jų kalba neliktų tik buitinė. Reikėjo kalbėti, skaityti, pasakoti, ieškoti draugų, bendraminčių, kurti mokyklėlę, organizuoti šventes... Tą patį darau ir toliau. Aš jau seniai supratau, kad mama, norėdama mišrioje šeimoje su savo vaiku bendrauti lietuviškai, turi tapti gyvuoju žodynu, vaikščiojančia naršykle, be perstojo įgarsinančia supantį pasaulį bei naujų žodžių reikšmę. O atpildas, to įdirbio atpildas – žodžiais nenusakomas. Kai vaikai tarpusavyje bendrauja (ir pykstasi) lietuviškai, kalba kaip muzika užlieja ausis... Džiaugsmas, harmonija, bendrystė, grožis – viskas telpa joje. Tai ar gali nebranginti?

(Simona, 39 m.)

Vilkytė, Loreta

Kaip padėti vaikams užaugti dvikalbiams. Emigravusių šeimų patirtis, moksliniai tyrimai, praktiniai patarimai / Loreta Vilkytė. – Vilnius: Didakta, 2021. – 192 p.

ISBN 978-609-442-158-7

Tai vienintelė tokio tipo knyga lietuvių kalba – pagalba tėvams, auginantiems dvikalbius vaikus. Knygoje, remiantis moksliniais tyrimais, aprašyta dvikalbystės nauda žmogaus psichologinei sveikatai, pateikti naudingi praktiniai patarimai tėvams, dvikalbystės strategijos. Knyga motyvuojanti, parašyta aiškiai ir suprantamai, lengvai skaitoma, yra įtraukianti, kartais sujaudinanti iki širdies gelmių ir priverčianti susimąstyti. Tačiau neteisianti ir nesmerkianti. Ji perteikia lietuvių kalbą kaip didžiulę vertybę, nenusileidžiančią jokiai kitai kalbai, kas yra be galo svarbu mums, lietuviams, taip lengvai susitapatintiems su kitomis kultūromis ir nuvertintiems savąją. Ji įkvepia, suteikia drąsos ir ryžto tėvams, auginantiems dvikalbius ir daugiakalbius vaikus, nes joje be mokslinių tyrimų apžvalgos surašytos ir tikros kitų šeimų patirtys. Ši knyga suteikia aiškumo, ką ir kaip daryti ir ko geriau nedaryti, norint sėkmingai vaikams perduoti gimtąją kalbą, skatina lietuviškai kalbančias šeimoms burtis, imtis iniciatyvos, steigti lituanistinio švietimo įstaigas.

Loreta Vilkytė

KAIP PADĖTI VAIKAMS UŽAUGTI DVIKALBIAMS

**Emigravusių šeimų patirtis, moksliniai tyrimai,
praktiniai patarimai**

Kalbos redaktorė *Erika Laumytė*

Viršelio autorius ir maketuotojas *Remigijus Martinavičius*

12 sp. l.

Tiražas 1500 vnt.

Užsakymas 217716

Išleido leidykla „Didakta“, Architektų g. 184-3, LT-04206 Vilnius
Tel. +370 5 213 7701, mob. +370 653 98 986, el. paštas info@didakta.lt

Interneto svetainė www.didakta.lt

Spausdino Standart Impressa, Dariaus ir Girėno g. 39, LT-02189 Vilnius

Loreta Vilkytė – mokytoja, dviejų vaikų mama, Klaipėdos Simono Dacho mokykloje dirbusi pedagoginį darbą. 2004 metais emigravo į Angliją, kur toliau mokytojavo, studijavo raidos psichologiją ir aktyviai dalyvavo liuanistėje veikloje. Šiuo metu Loreta su šeima gyvena ir dirba Jungtinėje Karalystėje, Jorke (York).

Knygoje gausu praktinių patarimų, pavyzdžiui, kokių veiksmų imtis su vaikais kraustantis gyventi į kitą šalį ar kaip švęsti gimtadienį, kai vaiko draugai kalba skirtingomis kalbomis. Nors autorė tyrinėjo Jungtinėje Karalystėje gyvenančias šeimas, jų patirtis pravers ir lietuviams kitose šalyse. Knygoje naudingos informacijos taip pat ras tėvai, auginantys vaikus mišriose šeimose.

Jei su vaikais išvykote gyventi į svetimą šalį arba susilaukėte vaikų jau ten iškūrę, greičiausiai paklausėte savęs – o kaip kalbės mūsų vaikai?

Juk visi tėvai norėtų bendrauti su savo vaikais, myluoti juos ir dainuoti lopšines lietuviškai, o močiutės ir seneliai – suprasti, ką sako anūkai. Tačiau kartu visa šeima patiria spaudimą pritaipiti prie aplinkos ir perimti svetimos šalies kalbą.

Išeitis paprasta – vaikai gali tapti dvikalbiai. Dvikalbystė turi daugybę privalumų ir veikia kaip smegenų treniruoklis. Mokslininkai nustatė, kad dvikalbiai ar daugiakalbiai žmonės pasižymi geresne atmintimi, geba greičiau susikoncentruoti, vartoja gyvesnę kalbą, greičiau išmoksta svetimų kalbų, lanksčiau mąsto ir gauna geresnius intelekto testų įvertinimus. O kur dar platesnės įsidarbinimo galimybės!

Vis dėlto išauginti dviem kalbomis puikiai kalbantį vaiką nėra paprasta. Čia ir gali pagelbėti ši Loretos Vilkytės knyga. Sukaupusi daug mokslinių žinių ir remdamasi emigravusių šeimų patirtimi autorė knygoje aprašė pagrindinius principus, kurie padės nuspręsti, ar jums verta ugdyti dvikalbį ar daugiakalbį vaiką ir, jei taip, kaip kovoti su iškylančiais mokymosi sunkumais.

Didakta

ISBN 978-609-442-158-7

9 786094 421587

www.didakta.lt

ŠVĖTIMO,
MOKSLO
IR SPORTO
MINISTERIJA

Išleista Lietuvos Respublikos švietimo,
mokslo ir sporto ministerijos iššomisi